

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Φιλοσοφική Σχολή

ΤΜΗΜΑ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**Π.Μ.Σ. Ελληνογαλλικές σπουδές
στη λογοτεχνία, τον πολιτισμό και τη μετάφραση
Κατεύθυνση: Μετάφρασης**

**Διπλωματική εργασία
για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Σπουδών**

Μετάφραση και σχολιασμός αποσπασμάτων από το μυθιστόρημα του 19^{ου} αιώνα, *La Ville Noire*, της Γεωργίας Σάνδης

Γεωργία Βασιλική Πανοσκάλτση

**Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:
Μαρία Παπαδήμα, Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)
Δέσποινα Προβατά, Καθηγήτρια
Σωτήριος Παρασχάς, Επίκουρος Καθηγητής**

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία είναι εξ ολοκλήρου δικό μου έργο και κανένα μέρος της δεν είναι αντιγραμμένο από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μετάφραση από ξενόγλωσσες πηγές και αναπαραγωγή από εργασίες άλλων ερευνητών ή φοιτητών. Όπου έχω βασιστεί σε ιδέες ή κείμενα άλλων, έχω προσπαθήσει με όλες μου τις δυνάμεις να το προσδιορίσω σαφώς μέσα από την καλή χρήση αναφορών ακολουθώντας την ακαδημαϊκή δεοντολογία.

Υπογραφή

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Φιλοσοφική Σχολή

ΤΜΗΜΑ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. Ελληνογαλλικές σπουδές

στη λογοτεχνία, τον πολιτισμό και τη μετάφραση

Κατεύθυνση: Μετάφρασης

Διπλωματική εργασία

για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Σπουδών

**Μετάφραση και σχολιασμός αποσπασμάτων από το μυθιστόρημα του 19^{ου} αιώνα,
La Ville Noire, της Γεωργίας Σάνδης**

Γεωργία Βασιλική Πανοσκάλτση

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Μαρία Παπαδήμα, Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Δέσποινα Προβατά, Καθηγήτρια

Σωτήριος Παρασχάς, Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023

*Η Γεωργία Σάνδη θα ‘ναι ένα καύχημα
του αιώνα μας και της χώρας μας.
Τίποτα δε λείπει απ’ αυτή τη
δοξασμένη γυναίκα. Είχε μια μεγάλη
καρδιά σαν του Μπαρμπέ, ένα μεγάλο
πνεύμα σαν του Μπαλζάκ και μια ψυχή
μεγάλη σαν του Λαμαρτίνου.*

**Victor Hugo, *Απ’ όσα
έχω δει* (1887).**

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην πραγμάτωσή της.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Μαρία Παπαδήμα, η οποία ήταν διαθέσιμη να λύσει οποιαδήποτε απορία μου δίνοντας τις σωστές συμβουλές και κατευθυντήριες γραμμές., όπως επίσης και για το ενδιαφέρον της για την πορεία της εργασίας μου.

Ευχαριστώ, επίσης, την καθηγήτρια, κυρία Δέσποινα Προβατά, και τον επίκουρο καθηγητή, κύριο Σωτήρη Παρασχά, οι οποίοι συνέβαλαν με τις συμβουλές τους και τις εποικοδομητικές υποδείξεις τους στην καλύτερη εξέλιξη της εργασίας ως μέλη της τριμελούς επιτροπής.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου για την στήριξη τους αλλά και στους φίλους και στις συμφοιτήτριές μου στο πρόγραμμα των μεταπτυχιακών σπουδών με τις οποίες περάσαμε τις ίδιες ανησυχίες και προβληματισμούς.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
1. Εισαγωγή	5
2. Θεωρητικό πλαίσιο και μεθοδολογία.....	7
3. Η μυθιστορηματική παρουσία της Γεωργίας Σάνδης	9
3.1. Η Γεωργία Σάνδη και το έργο της <i>La Ville Noire</i>	9
3.2. Τα μεταφρασθέντα έργα της στην Ελλάδα	13
4. Μετάφρασμα	17
5. Μεταφραστικός σχολιασμός	48
5.1. Λεξιλογικό επίπεδο	49
5.1.1. Εκφράσεις	49
5.1.2. Επαγγέλματα και εγκαταστάσεις.....	51
5.1.3. Εργαλεία.....	55
5.1.4. Ο τίτλος.....	57
5.2. Πραγματολογικό επίπεδο.....	59
5.2.1. Ανθρωπωνύμια.....	60
5.2.2. Τοπωνύμια	62
5.3. Υφολογικό επίπεδο	64
6. Συμπεράσματα.....	67
Βιβλιογραφία	69
Περίληψη.....	71
Résumé	71

1. Εισαγωγή

Η εργασία πραγματεύεται τη μετάφραση του μυθιστορήματος της Γεωργίας Σάνδης, *La Ville Noire*, από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα και τον σχολιασμό λέξεων και φράσεων που αποτέλεσαν πρόκληση για το μεταφραστικό εγχείρημα. Σε πρώτο επίπεδο θα αναφερθούμε στα εργαλεία τα οποία λειτούργησαν επικουρικά ως προς την επίτευξη της μετάφρασης αλλά και της γενικότερης συγγραφής της εργασίας. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε πληροφορίες από τη ζωή της Γεωργίας Σάνδης και γεγονότα τα οποία την επηρέασαν και διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα της. Θα αναφερθούμε στις κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις της, οι οποίες είναι καταφανείς στα έργα της και συγκεκριμένα στο μυθιστόρημα που θα εξετάσουμε. Επιπλέον, θα απαριθμήσουμε τις μεταφράσεις των έργων της κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, στην Ελλάδα σύμφωνα με τις βιβλιογραφίες του Κ. Γ. Κασίνη (2006) και της Φ. Σωφρονίδου (2016) και της βιβλιογραφικής βάσης Traduthèque. Είναι αξιοσημείωτο ότι παρά την απήχηση που είχαν η Σάνδη και τα έργα της στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα, στην Ελλάδα του σήμερα δεν έχει την ίδια αποδοχή, καθώς με το πέρασμα του χρόνου οι μεταφράσεις των έργων της μειώνονται συνεχώς και υπάρχει σημαντικό χρονικό κενό μεταξύ τους.

Αφού παραθέσουμε τη μετάφραση του κειμένου, θα αναλύσουμε τις μεταφραστικές επιλογές μας τις οποίες θα κατηγοριοποιήσουμε σε τρία επίπεδα, στο λεξιλογικό, το πραγματολογικό και το υφολογικό. Θα χωρίσουμε τα επίπεδα στις αντίστοιχες κατηγορίες και θα αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα για την καθεμία. Το μυθιστόρημα αφορά στη γαλλική εργατική τάξη, στις άθλιες και δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης και στο δίλημμα ενός εργάτη ανάμεσα στη φιλοδοξία του για κοινωνική ανέλιξη και στην αφοσίωσή του στην αγάπη. Οι θεματικές αυτές συνθέτουν ένα ενδιαφέρον και ουσιαστικό μυθιστόρημα που θίγει κοινωνικά ζητήματα τα οποία λίγοι τολμούσαν να αγγίζουν συγγραφικά. Το μυθιστόρημα χαρακτηρίζει η πλούσια γλώσσα και το περιγραφικό ύφος της Σάνδης που με τη χρήση εκφραστικών μέσων κάνουν το κείμενο πιο γλαφυρό και ζωντανό. Η γλώσσα του 19^{ου} αιώνα σε συνδυασμό με τη θεματική του έργου αποτελεί πρόκληση μεταφραστικά, καθώς καλούμαστε να βρούμε τις ελληνικές αντιστοιχίες ακόμα και

σε λέξεις ή φράσεις για τις οποίες δεν υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία στη γλώσσα-στόχο.

Η Γεωργία Σάνδη είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο της γαλλικής λογοτεχνίας και έτσι πρέπει να αντιμετωπίσουμε κι εκείνη και το έργο της. Βασιζόμενοι λοιπόν στις απαραίτητες πηγές, θα προσπαθήσουμε να βρούμε τις κατάλληλες λύσεις μεταφραστικά αλλά και να παρουσιάσουμε με σαφήνεια και ακρίβεια την προσωπικότητά της.

2. Θεωρητικό πλαίσιο και μεθοδολογία

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι, στηριζόμενοι στην ανάλογη βιβλιογραφία, να εκθέσουμε στοιχεία της προσωπικότητας και της ζωής της Γ. Σάνδης, τα οποία αντανακλώνται στο έργο που μεταφράσαμε, καθώς και την παρουσία της στην ελληνική γραμματεία, και φυσικά η μετάφραση του πρωτότυπου έργου της Γεωργίας Σάνδης, *La Ville Noire*, από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα και αναφερόμενοι στο πρακτικό κομμάτι, η μεταφραστική στρατηγική που ακολουθήσαμε, σύμφωνα με τη Georgiana Lungu-Badea (1990), είναι η *σημασιολογική στρατηγική* (*stratégie sémantique*) που επικεντρώνεται στη μετάδοση του νοήματος του πρωτοτύπου στη γλώσσα-στόχο. Ο στόχος μας, επίσης, είναι να παραμείνουμε απολύτως πιστοί νοηματικά, δηλαδή να μεταφέρουμε το νόημα του έργου στα ελληνικά με σαφήνεια, όπως αυτό παρουσιάζεται στη γαλλική γλώσσα, καθώς επίσης πραγματολογικά και υφολογικά, όσο αυτό είναι δυνατόν. Όπως υποστηρίζει η Castells (2008):

Σύμφωνα με τις θεωρητικές αρχές που είναι γενικά αποδεκτές σήμερα, ο μεταφραστής οφείλει να αναδημιουργήσει, στο μέτρο του δυνατού – όσο δεν αλλοιώνεται το νόημα του κειμένου – τα αποτελέσματα της αισθητικής [του συγγραφέα]: τον ρυθμό, την στίξη, τους συνειρμούς των λέξεων, τη χρήση λέξεων με ιδιαίτερες συνδηλώσεις, κτλ.¹ (σ.284)

Η επιλογή του μυθιστορήματος έγινε αρχικά διότι αφορά μια θεματική που δεν είναι τόσο συνηθισμένη στα μυθιστορήματα του 19^{ου} αιώνα, συνεπώς η περιγραφή και οι αναφορές στην εργατική τάξη της γαλλικής κοινωνίας αποτέλεσαν μεταφραστική πρόκληση. Επιπλέον, το μυθιστόρημα που θα εξεταστεί δεν έχει αποδοθεί ποτέ στην ελληνική γλώσσα, καθιστώντας την παρούσα μετάφραση την πρώτη μεταφραστική απόπειρα 162 χρόνια μετά τη συγγραφή του.

Το μεγαλύτερο κομμάτι της εργασίας απαρτίζεται από τη μετάφραση του μυθιστορήματος της Γ. Σάνδης, *La Ville Noire*, και τον σχολιασμό της. Προηγουμένως όμως θεωρείται αναγκαίο να αναφερθούμε στη Γεωργία Σάνδη ως συγγραφέα αλλά και ως προσωπικότητα, ώστε να σκιαγραφήσουμε μέσα από τα βιώματά της, τον χαρακτήρα της και τα ζητήματα που φιλοδοξεί να θίξει στα έργα

¹« D’après les principes théoriques majoritairement acceptés de nos jours, le traducteur doit recréer, dans la mesure du possible – à condition de ne pas altérer le sens du texte – les effets d’esthétique [de l’auteur] : le rythme, la ponctuation, les associations de mots, l’utilisation de mots ayant des connotations particulières, etc. » (μετάφραση δική μας)

της εν γένει αλλά και στο μυθιστόρημα που πρόκειται να εξεταστεί στην παρούσα εργασία. Η πρωτογενής πηγή της εργασίας είναι το πρωτότυπο βιβλίο μέσω του οποίου θα εξαγάγουμε στοιχεία που μας παρέχει ως πρόσθετες πληροφορίες για τη ζωή της, το κίνημα που εκπροσωπεί και για τις κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις που την επηρεάζουν στη συγγραφή της. Οι υποσημειώσεις που αναγράφονται λειτουργούν επικουρικά στην καλύτερη κατανόηση λέξεων ή φάσεων του έργου. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις μεταφράσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα και ελάχιστες στην Σμύρνη σύμφωνα με τη *Βιβλιογραφία των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ'-Κ' αι.* του Κ. Γ. Κασίνη και τη βιβλιογραφική καταγραφή της Φ. Σωφρονίδου στο έργο της *Οι ελληνικές μεταφράσεις της γαλλικής λογοτεχνίας*, καθώς και στη βιβλιογραφική βάση Traduthèque του τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας με την επιμέλεια των Φ. Σωφρονίδου και Μ. Πανταζάρα. Σύμφωνα με τις παραπάνω βιβλιογραφίες, σε αυτό το κεφάλαιο καλύπτεται επαρκώς κάθε μεταφραστική απόπειρα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα.

Έπειτα, θα παρατεθούν τα αποσπάσματα που μεταφράσαμε για τα οποία φυσικά χρειάστηκαν έντυπα και διαδικτυακά, γαλλικά και ελληνογαλλικά λεξικά, όπως τα γαλλικά λεξικά Larousse και Le Petit Robert, καθώς και το *Γαλλοελληνικό Λεξικό* των εκδόσεων Πατάκης σε συνεργασία με τον εκδοτικό οίκο Larousse, αλλά και ελληνικά λεξικά για την ορθότερη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Ιδιαίτερος αναγκαία εργαλεία κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της μετάφρασης ήταν το *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη, το *Αντιλέξικον ή ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης* του Θεολ. Βοσταντζόγλου, το λεξικό *Θησαυρός συνωνύμων και αντιθέτων της νέας ελληνικής* υπό την επιμέλεια της Α. Ιορδανίδου και το *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* του Μ. Τριανταφυλλίδη από τη διαδικτυακή ιστοσελίδα Πύλη για την ελληνική γλώσσα.

Δεδομένου ότι το κείμενο δημοσιεύτηκε τον 19^ο αιώνα και αφορά στην εργατική τάξη της Γαλλίας, αποτελεί πρόκληση ως προς τις ισοδυναμίες στη γλώσσα-στόχο. Ο μεταφραστικός σχολιασμός θα κατηγοριοποιηθεί σε τρία επίπεδα, το λεξιλογικό, το πραγματολογικό και το υφολογικό, παραθέτοντας τα αντίστοιχα παραδείγματα και δικαιολογώντας τον τρόπο με τον οποίο επιλέχθηκε η απόδοσή τους στην ελληνική γλώσσα.

3. Η μυθιστορηματική παρουσία της Γεωργίας Σάνδης

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τη ζωή και το έργο της Γεωργίας Σάνδης αλλά και τον αντίκτυπο που αυτό είχε στην ελληνική πραγματεία. Θα αναφερθούμε αρχικά στην προσωπικότητά της, στις ιδέες και τις απόψεις της, ενώ παράλληλα θα παρουσιάσουμε το έργο το οποίο πραγματεύεται η παρούσα εργασία, *La Ville Noire*, και τον τρόπο με τον οποίο οι αντιλήψεις της καθίστανται έκδηλες σε αυτό το μυθιστόρημα. Στη συνέχεια, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα καταγράψουμε τις μεταφράσεις των έργων της Γ. Σάνδης από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα από το 1845 έως το 2008. Με αυτό τον τρόπο σκοπεύουμε να καλύψουμε όλα τα καταγεγραμμένα μεταφραστικά εγχειρήματα την περίοδο του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της ζωής της, η Σάνδη δεν σταμάτησε να γράφει ποτέ με αποτέλεσμα να αφήσει πίσω της ένα αξιομνημόνευτο και πλούσιο έργο που απαρτίζεται από μυθιστορήματα, διηγήματα, παραμύθια, θεατρικά έργα και επιστολές.

3.1. Η Γεωργία Σάνδη και το έργο της *La Ville Noire*

Το πραγματικό όνομα της Γεωργίας Σάνδης ήταν Amantine Aurore Lucile Dupin. Έγινε ευρέως γνωστή με αυτό το ψευδώνυμο μολονότι δεν ήταν το μοναδικό και το πρώτο της. Γεννημένη το 1804 στο Παρίσι από πατέρα αριστοκρατικής καταγωγής και μητέρα κοινής καταγωγής, πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της παιδικής ηλικίας της με τη γιαγιά της. Η κοινωνική απόκλιση των γονιών της καθώς ο πατέρας της ήταν στρατιωτικός και η μητέρα της ηθοποιός, αποτέλεσε επαναλαμβανόμενη θεματική στα μυθιστορήματά της. Σύμφωνα με την εισαγωγή του βιβλίου *La Ville Noire* (2021, σ. 8) «έλαβε εξαιρετική εκπαίδευση και τη σημάδεψε η ανακάλυψη των έργων του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ (1712-1778) και του Σατωμπριάν (1768-1848)»². Το 1822 παντρεύεται τον βαρόνο Κασμίρ-Φρανσουά Ντιντεβάν, συνεπώς λαμβάνει τον τίτλο της βαρόνης.

²« Elle reçoit une éducation soignée, marquée par la découverte des œuvres de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) et de Chateaubriand (1768-1848). » (μετάφραση δική μας)

Έπειτα από έναν ήρεμο αλλά ανεπαρκή για εκείνη γάμο, η Σάνδη εισέρχεται στους κόλπους της λογοτεχνίας και το 1830 συνάπτει σχέση με τον δημοσιογράφο Ζιλ Σαντώ (Jules Sandeau). Ο χωρισμός της από τον βαρόνο καταδεικνύει για ακόμη μια φορά τον δυναμικό της χαρακτήρα σε μια εποχή όπου το διαζύγιο απαγορευόταν, με αποτέλεσμα την άνθιση της οικονομικής και καλλιτεχνικής της ανεξαρτησίας. Γράφει έργα και υπογράφει με το ψευδώνυμο «J. Sand», συντομογραφία του ονόματος «Jules Sandeau», και στη συνέχεια ως «G. Sand». Με αυτό το ψευδώνυμο δημοσιεύει ένα από τα πιο γνωστά και δημοφιλή μυθιστορήματά της, το *Indiana*, ενώ τρεις μήνες αργότερα δημοσιεύει το *Valentine*, και υπογράφει για πρώτη φορά ως «George Sand», το οποίο αργότερα εξελληνίστηκε στην ελληνική βιβλιογραφία και εδραιώθηκε ως «Γεωργία Σάνδη». Αυτές οι ονοματικές τροποποιήσεις δηλώνουν τη χειραφέτηση που τόσο ένθερμα υποστηρίζει στη ζωή και τα έργα της και συντελούν στη δημιουργία της ταυτότητάς της ως συγγραφέα (Sand, 2021). Η επιλογή ενός ανδρικού ονόματος λειτουργεί σαν μια μάσκα μέσω της οποίας η ίδια εκφράζει επαναστατικές ιδέες για την εποχή της πίσω από ένα ανδρικό προσωπίο. Η συνήθειά της να εντάσσει στη ζωή της το ανδρικό στοιχείο είναι επίσης έκδηλη καθώς κάπνιζε δημόσια και ντυνόταν με ανδρικά ρούχα, κάτι ασυνήθιστο και εκκεντρικό για τα δεδομένα του 19^{ου} αιώνα στο Παρίσι, με σκοπό να παρατηρεί πιο ελεύθερα τη ζωή στους δρόμους της πόλης και να αποκτά πρόσβαση σε μέρη που δεν θα επιτρεπόταν σε μια γυναίκα. Η υπογραφή με ένα γυναικείο όνομα καθιστούσε αυτόματα το έργο κατώτερης ποιότητας και λιγότερης σημασίας, καθώς στον χώρο της ποίησης και του δράματος οι άνδρες κατείχαν εξέχουσα θέση. Πρόκειται σαφώς για μια υποτιμητική αντίληψη προς τη γυναικεία γραφή και υπόσταση, την οποία γυναίκες συγγραφείς από ολόκληρο τον κόσμο κατορθώνουν να ανατρέψουν. Η γυναικεία παρουσία που κάνει αυτή την τομή στη Γαλλία είναι η Γεωργία Σάνδη (Benoit-Dusausooy et al., 2007), ενώ οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις της παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με την προγενέστερή της, κυρία ντε Σταλ, η οποία χρόνια πριν διεκδικούσε την ισότητα των γυναικών απέναντι στους άνδρες. Τα μυθιστορήματά της Σάνδης περιστρέφονταν γύρω από τις θεματικές της αγάπης, του γάμου και της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία. Έπειτα, το ενδιαφέρον της στρέφεται στα μυθιστορήματα με έντονο το στοιχείο της επαρχίας και της ουτοπίας, όπως το *François le Champi*.

Στον πολιτικό τομέα, ήταν έντονα πολιτικοποιημένη, με άποψη και εξέφραζε με θέρμη και επιχειρήματα τις αντιλήψεις της τις οποίες διατύπωνε με λογοτεχνικό τρόπο στα μυθιστορήματά της. Επιπλέον, αν και δεν εντάχθηκε ποτέ στο κίνημα του σαινσιμονισμού, «συμφωνούσε σε δύο καίριες ιδέες του, την απελευθέρωση των γυναικών και την σταδιακή και ειρηνική απελευθέρωση των εργατών»³ (Pilbeam, 2006, p. 153). Το σημαντικότερο, ίσως, στοιχείο του χαρακτήρα της, ήταν η φιλοδοξία της να στηρίξει το γυναικείο φύλο και τα δικαιώματά του, καθιστώντας την έτσι μια πρόιμη φεμινίστρια, εφόσον εκείνη την εποχή δεν είχε επινοηθεί καν ο όρος. Ανεξάρτητη, χειραφετημένη και δυναμική, η Γεωργία Σάνδη επιδίωκε την κοινωνική ανέλιξη των γυναικών και τη μόρφωσή τους με σκοπό να αποκτήσουν την αυτονομία που θα τις καθιστούσε και επίσημα ίσες με τους άνδρες. Τα λεγόμενά της συμβάδιζαν με την προσωπική ζωή της, εφόσον ζούσε ελεύθερα και προοδευτικά για την εποχή της. Οι πιο γνωστές σχέσεις της ήταν, μεταξύ άλλων, με τον ρομαντικό ποιητή Αλφρέντ ντε Μισέ και τον διάσημο πιανίστα Φρεντερίκ Σοπέν.

Μεταξύ Απριλίου και Μαΐου 1861 δημοσιεύεται το μυθιστόρημα *La Ville Noire* στο *Revue des deux mondes*. Το έργο προηγείται είκοσι χρόνια του περίφημου *Ζερμινάλ* του Εμίλ Ζολά, με το οποίο παρουσιάζει εξαιρετικές ομοιότητες στη θεματική του, και σύμφωνα με την Didier (1998) είναι «ένα από τα πρώτα μυθιστορήματα, αν όχι το πρώτο στη Γαλλία, της εργατικής ζωής»⁴ (p. 10). Η έμπνευση για τη συγγραφή του μυθιστορήματος δημιουργήθηκε στη Σάνδη έπειτα από μια επίσκεψή της στο Τιερ, μια κοινότητα της κεντρικής Γαλλίας, διάσημη για τα μαχαιροπήρουνά της, καθώς είναι η πρωτεύουσα της μαχαιροποιίας. Εκεί η Σάνδη ήρθε σε επαφή με την εργατική τάξη και τις συνθήκες διαβίωσης των εργατών. Ένθερμη υποστηρικτής των αδυνάμων και των μη προνομιούχων, η συγγραφέας αποφασίζει μέσω του βιβλίου της να θίξει ζητήματα που αφορούν στην κοινωνική ανισότητα και στην έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών των εργατών μιας μικρής πόλης της χώρας.

Τον 19^ο αιώνα που δημοσιεύεται το έργο, τα ρεύματα του ρομαντισμού και του ρεαλισμού δεν βρίσκονται σε άκρως αντίθετους πόλους, όμως σήμερα γνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά του κάθε λογοτεχνικού ρεύματος παρατηρούμε τη

³« Elle adhéra à deux grandes idées saint-simoniennes : la libération de la femme et l'affranchissement pacifique et progressif des travailleurs. » (μετάφραση δική μας)

⁴« La Ville noire est un des premiers romans, sinon le premier roman en France, de la vie ouvrière » (μετάφραση δική μας)

δυσκολία του μυθιστορήματος να κατηγοριοποιηθεί σε ένα λογοτεχνικό κίνημα, παρόλο που η Γεωργία Σάνδη θεωρείται εκπρόσωπος του ρομαντισμού. Ωστόσο, στην εισαγωγή του βιβλίου (2021, σ. 19) αναφέρονται ως ρεαλιστικά στοιχεία του έργου τα επαγγέλματα της χαρτοποιίας, της καρφοποιίας και της μαχαιροποιίας. Ο ρεαλισμός που διέπει το κείμενο δεν παραγκωνίζει το ρομαντικό στοιχείο καθώς μέσω του ρομαντισμού και του συμβολικού τρόπου γραφής της, το μυθιστόρημα έχει έντονο το στοιχείο της ουτοπίας και του ιδεαλισμού. Ο Επτάσπαθος (Sept-Épées) ενσαρκώνει το ιδεαλιστικό πνεύμα της Σάνδης που προσβλέπει στη μείωση της εξαθλίωσης των εργατών και ελπίζει σε μια καλύτερη ζωή σε έναν άλλον τόπο. Παράλληλα παρουσιάζονται με ρεαλιστικό τρόπο τα γεγονότα και η ζωή στα εργοστάσια της Μαύρης Πόλης, και λόγω των προσωπικών της πεποιθήσεων η συγγραφέας επιθυμεί να αναδείξει το δίλημμα του ήρωα και εργάτη Επτάσπαθου ανάμεσα στη φιλοδοξία του για κοινωνική ανέλιξη και στην αφοσίωση του στην αγάπη του απέναντι στην επίσης εργάτρια Τονίν (Tonine). Ο ουτοπικός σοσιαλισμός διαφαίνεται στο τέλος του μυθιστορήματος με την Τονίν να γίνεται ιδιοκτήτρια μιας βιοτεχνίας. Στο πρόσωπο της πρώην πλέον εργάτριας ενσαρκώνεται η γυναικεία φιγούρα που δεν επαφίεται απλώς στην επίλυση των αισθηματικών προβλημάτων της αλλά στη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών και στη δημιουργία κοινωνικής δικαιοσύνης με σκοπό τη συλλογικότητα (Didier, 1994). Όπως αναφέρει η Silvestri (2013, σ. 4) «το έργο *La Ville noire* προτείνει ένα πραγματικά ολοκληρωμένο και αυτόνομο σύστημα, στο οποίο η βιοτεχνία που διευθύνει η πρώην εργάτρια Τονίν παράγει όλα όσα μπορούν να κάνουν τη ζωή των εργατών πιο ανθρώπινη, πιο ευτυχισμένη και πιο ολοκληρωμένη⁵». Στο έργο της Σάνδης, *La Ville Noire*, παρατηρούνται χαρακτήρες διάφορων ηλικιών και ο καθένας αντιπροσωπεύει διαφορετικές ιδέες που σχετίζονται με τις αντιλήψεις της συγγραφέα ή με τα κοινωνικά δρώμενα της εποχής. Σύμφωνα με την Didier (1994, σ. 74) «στα μυθιστορήματα που εκτυλίσσονται τον 19^ο αιώνα, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία χαρακτήρες αντιπροσωπεύουν το Παλαιό Καθεστώς και τις αναμνήσεις του καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και είναι ιδιαίτερα σημαντικοί καθώς ήταν μάρτυρες της

⁵« *La Ville noire* propose pourtant un véritable système intégré et autonome, où l'usine gérée par l'ancienne plieuse Tonine génère tout ce qui peut rendre la vie des travailleurs plus humaine, plus heureuse, plus complète. » (μετάφραση δική μας)

Επανάστασης⁶». Στο παρόν μυθιστόρημα ο Λαγκέρ (Laguerre) και ο Ωντμπέρ (Audebert) είναι οι ηλικιωμένοι ήρωες που ενσαρκώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά.

Επιπλέον, ο τίτλος του έργου, *La Ville Noire*, αναφέρεται στην πόλη στην οποία διαδραματίζονται τα γεγονότα: μια ανύπαρκτη στην πραγματικότητα, σαφώς, πόλη. Το χρώμα «*noir*» έχει μεταφορική σημασία καθώς με την αρνητική έννοιά του, καταδεικνύει τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης των εργατών τόσο επαγγελματικά όσο και οικονομικά. Στις πρώτες σελίδες του έργου, ο Γκοσέ (Gaucher) περιγράφει τις συνθήκες εργασίας και εκφράζει την αλλοτινή επιθυμία του να εγκαταλείψει τη Μαύρη Πόλη και να μετακομίσει στην πάνω πόλη. Οι άνθρωποι στην κάτω πόλη ζουν υπό καθεστώς ένδειας και ρυπαρότητας. Όπως αναφέρεται στο πρώτο κεφάλαιο τα παιδιά είναι «λερωμένα από την κάπνα και τα ρινίσματα του σιδήρου» (p. 47) και παρατηρούνται «πολλοί κατάμαυροι άνδρες και παιδιά» (p. 50). Το μαύρο χρώμα λοιπόν είναι έκδηλο στην εμφάνιση των εργατών αλλά αντιπροσωπεύει και όλες τις ψυχολογικές και υλικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.

Εν κατακλείδι, η *Μαύρη Πόλη* θίγει σημαντικά και διαχρονικά ζητήματα που αφορούν τον κόσμο ανεξάρτητα τη δική του κοινωνική και επαγγελματική τάξη. Τα πιστεύω της Γεωργίας Σάνδης αποτυπώνονται στο έργο της όπου με τον δικό της λογοτεχνικό τρόπο αναφέρεται στη γυναικεία κοινωνική υπόσταση, στην επαγγελματική ανέλιξη και στην κοινωνική καταξίωση.

3.2. Τα μεταφρασθέντα έργα της στην Ελλάδα

Η Γεωργία Σάνδη διαθέτει πλούσιο συγγραφικό έργο που περιλαμβάνει μυθιστορήματα, διηγήματα, δοκίμια, άρθρα και θεατρικά έργα. Με μεγάλη επιρροή στη Γαλλία, συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο πολυδιαβασμένους συγγραφείς μαζί με τον Βικτόρ Ουγκό και τον Ονορέ ντε Μπαλζάκ. Τα έργα της όμως, σε συνδυασμό με την επαναστατική και προοδευτική προσωπικότητά της, δεν αργούν να περάσουν τα σύνορα της Γαλλίας και να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για άλλους μεγάλους συγγραφείς, όπως τον Ρώσο συγγραφέα Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, τη Βρετανή

⁶« Dans les romans qui se situent au XIXe siècle, les personnages les plus âgés représentent l'Ancien Régime et sa mémoire pendant tout le XIXe siècle ; ils ont une importance toute particulière dans le mesure où ils ont été des témoins de la Révolution. » (μετάφραση δική μας)

Ελίζαμπεθ Μπάρετ Μπράουνινγκ και τον Αμερικανό ποιητή Ουώλτ Ουίτμαν. Αυτή η έντονη δημοτικότητα των έργων της ανά τον κόσμο δεν λαμβάνει το αντίστοιχο ενδιαφέρον στην ελληνική γραμματεία, τουλάχιστον όχι από την αρχή του 19^{ου} αιώνα. Όπως θα αναλύσουμε, η εμφάνιση της γίνεται έκδηλη από το 1845 κι έπειτα, ενώ τον 21^ο αιώνα η Γ. Σάνδη δεν συγκαταλέγεται στις πιο πολυμεταφρασμένες Γαλλίδες συγγραφείς.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία του Κ. Γ. Κασίνη (2006), ο 19^{ος} αιώνας ξεκινάει με ελάχιστες ετήσιες μεταφραστικές λογοτεχνικές απόπειρες, καθώς παρατηρείται ανά έτος μονοψήφιος αριθμός μεταφράσεων. Το 1845 όμως παρατηρείται αξιοσημείωτη μεταφραστική άνθιση, με 25 μεταφράσεις, και είναι η πρώτη φορά που κάνουν την εμφάνισή τους στην ελληνική βιβλιογραφία μεγάλοι Γάλλοι μυθιστοριογράφοι, όπως ο Δουμάς, ο Σύν, η Σάνδη, κτλ. (Κασίνης, 2006), ενώ το 1874 οι μεταφράσεις αγγίζουν τις 97. Το πρώτο έργο της Σάνδης λοιπόν, που παρουσιάζεται τον 19^ο αιώνα, το έτος 1845, είναι το *Λαιλία (Lélia)* χωρισμένο σε δύο τόμους, στην Σμύρνη στο τυπογραφείο Γ. Γριφίτου και το όνομα του μεταφραστή αναγράφεται με τα αρχικά Δ. Σ. Επίσης, το εξώφυλλο που παρατίθεται στο έργο του Κασίνη μας γνωστοποιεί το όνομα της συγγραφέα που κλίνεται στη γενική και αναγράφεται ως «Γεωργίας Σάνδης». Το 1847, ο Ι. Ισιδωρίδης Σκυλίτσσης μεταφράζει το μυθιστόρημα *Λέων Λεωνής (Leone Leoni)*, το οποίο εκδίδεται στην Σμύρνη «εκ του Τυπογραφείου των Αποκρύφων των Παρισίων Διευθυνομένου υπό Α. Πατρικίου». Το αξιοσημείωτο σε αυτή τη μετάφραση είναι το όνομα της Σάνδης το οποίο εμφανίζεται στο ανδρικό γένος, προφανώς λόγω του γαλλικού George, και η περιγραφή αναφέρει «Μυθιστόρημα Γεωργίου Σάνδου». Το επόμενο έτος παρατηρείται εκ νέου το όνομα της Σάνδης στο αρσενικό γένος χωρίς όμως να κλίνεται το επίθετο, αναγράφεται λοιπόν με τη μορφή «Γεωργίου Σάνδ». Το διάσημο μυθιστόρημά της *François le Champi*, μεταφράστηκε ως *Ο Φραγκίσκος το Έκθετον*, στην Αθήνα, από το τυπογραφείο Ν. Αγγελίδου, με τον μεταφραστή να διατηρεί την ανωνυμία του. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι σε αντίθεση με τα υπόλοιπα έργα, αυτό είναι το μοναδικό έργο που μεταφράζεται στην ελληνική γλώσσα το ίδιο έτος με τη δημοσίευσή του στη Γαλλία.

Δέκα χρόνια αργότερα, το 1858, μεταφράζεται από τον Διον. Π. Τσουκαλά και τον Λεων. Ράγκο, το μυθιστόρημα του «Γεωργίου Σάνδ», όπως αναφέρεται για ακόμη μια φορά το όνομα της Σάνδης, *L'Uscoque*, με μεταφρασμένο τίτλο *Ο*

Πειρατής ή Υσκόκ, από το τυπογραφείο του Λάζαρου Δ. Βιλαρά στην Αθήνα. Το 1859, 27 χρόνια από τη συγγραφή του, μεταφράζεται στα ελληνικά από τον Άγγελο Στ. Βλάχο το περίφημο μυθιστόρημα της Γ. Σάνδης, *Valentine*, ως *Βαλεντίνη*. Το έτος 1859 παρατηρούνται δύο βιβλιογραφικά τεκμήρια του έργου αυτού από τον ίδιο μεταφραστή, αλλά σε διαφορετικές εκδόσεις. Το πρώτο τεκμήριο εκδόθηκε στην Αθήνα στο τυπογραφείο του Διονύσιου Σ. Κοπίδα και το δεύτερο επίσης στην Αθήνα στην εφημερίδα που εκδότης της ήταν ο Χρ. Δούκας. Το 1870 μεταφράζονται τα έργα της «Γεωργίας Σάνδης», όπως αναγράφεται το όνομά της, *Επιστολαί Περιηγητού. Άλδος ο Στιχουργός*, (*Lettres d'un voyageur*) (*Aldo le rimeur*), από τον Ιωάννη Φραγκιά, στην Ερμούπολη με τύπωση και δαπάνες του «Εθνικού Μέλλοντος».

Το 1875, πέντε χρόνια αργότερα από την προηγούμενη καταγεγραμμένη μετάφραση, ο Αντιμοίραρχος Γεώργιος Ι. Μοσχοβάκης μεταφράζει το *Ημερολόγιον Περιηγητού κατά τον Πόλεμον* (*Journal d'un voyageur pendant la guerre*), το οποίο εκδίδεται στο Μεσολόγγι από το τυπογραφείο Γ. Γουργουράνη. Το όνομα της συγγραφέα απαντάται στο αρσενικό γένος με τη μορφή «Γεωργίου Σάνδ». Άξιο σχολιασμού είναι επίσης ότι το έργο αυτό γράφτηκε το 1871 και δημοσιεύτηκε στην ελληνική γλώσσα μόλις τέσσερα χρόνια αργότερα. Το ίδιο έτος το τυπογραφείο Ν. Γ. Πάσσαρη στην Αθήνα (Οδός Ευριπίδου και Αχαρνών 51) εκδίδει *Το Ποίημα της Μύρζας και ο Άμλετ* (*Le poème de Myrza, Hamlet*) από την «Γεωργίαν Σάνδ» σε μετάφραση Κωνσταντίνου Γ. Ψαρουδάκη, «φοιτητού των φυσικομαθηματικών επιστημών». Η ιδιότητα του μεταφραστή αναγράφεται στο εξώφυλλο του βιβλίου. Τα έργα αυτά εκδόθηκαν το 1867 από τις εκδόσεις Hachette μαζί με το έργο της Σάνδης, *La dernière Aldini*. Το 1880 το τυπογραφείο η «Ηχώ» στην Κεφαλονιά εκδίδει το *Ολλανδικόν διήγημα*, σε μετάφραση Χ. Π. Ροσολύμου. Το 1887 εκδίδεται και πάλι το μυθιστόρημα *Λεών Λεωνής* (*Leone Leoni*) σε μετάφραση Ι. Ισιδωρίδου Σκυλίση στην Αθήνα, στο γραφείο «Εκλεκτών Μυθιστορημάτων». Η διαφοροποίηση από την προηγούμενη μετάφραση του έργου από τον ίδιο μεταφραστή, εκτός από τον τόπο και την έκδοση είναι και στο όνομα της συγγραφέα, καθώς στην πρώτη έκδοση εμφανιζόταν με ανδρικό όνομα ως «Γεωργίου Σάνδου» ενώ σε αυτή τη μετάφραση αναγράφεται «Γεωργίας Σάνδης».

Τις μεταφράσεις του 20^{ου} αιώνα από τα γαλλικά στα ελληνικά των έργων της Γεωργίας Σάνδης, καλύπτει η βιβλιογραφία της Φ. Σωφρονίδου (2016) σε συνδυασμό με τη βιβλιογραφική βάση Traduthèque. Η πρώτη μετάφραση του 20^{ου} αιώνα

χρονολογείται το 1923, 43 χρόνια αργότερα δηλαδή από την τελευταία καταγεγραμμένη μετάφραση, και αφορά στο έργο *Valentine*, που μεταφράστηκε *Η Βαλεντίνη* από τις εκδόσεις Γεωργίου Ι. Βασιλείου στην Αθήνα, από τον μεταφραστή Μ. Κ. Το επόμενο διάστημα εξακολουθεί να παρατηρείται κενό στις μεταφράσεις των έργων της Σάνδης καθώς η επόμενη μετάφραση πραγματοποιείται το 1989 από τον Δημ. Ζορμπαλά, ο οποίος μεταφράζει την *Ινδιάννα (Indiana)* και δημοσιεύεται από τις εκδόσεις Χατζηνικολή στην Αθήνα. Τα επόμενα έτη οι μεταφράσεις είναι πιο συχνές, δεδομένου ότι το προηγούμενο διάστημα πέρασαν σχεδόν έξι δεκαετίες που δεν πραγματοποιήθηκε καμία, δημοσιευμένη τουλάχιστον, μετάφραση κανενός έργου της Γ. Σάνδης. Το 1991 επίσης οι εκδόσεις Χατζηνικολή δημοσιεύουν το μυθιστόρημα *Ο βάλτος του διαβόλου (La Mare au diable)*, σε μετάφραση Δημ. Σαραφιανού και το 1994 η Έφη Κορομηλά μεταφράζει το έργο *Οράτιος (Horace)* από τις εκδόσεις Κανάκη. Το 1996 δημοσιεύεται από τις εκδόσεις Οδός Πανός το παραμύθι *Η βελανιδιά που μιλούσε (Le chêne parlant)* σε μετάφραση Ελένης Μαύρου. Τελευταία καταγεγραμμένη μετάφραση στη βιβλιογραφία της Φ. Σωφρονίδου, που φτάνει έως το 2010 και μας εισάγει στον 21^ο αιώνα, είναι του έργου *Λουκρητία Φλοριάνι (Lucrezia Floriani)* από τον Βασίλη Πουλάκο που δημοσιεύεται το 2008 από τις εκδόσεις Printa στην Αθήνα.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διαφορετικές επιλογές από τον εκάστοτε εκδότη ή μεταφραστή αναφορικά με το όνομα της συγγραφέα, το οποίο άλλοτε εμφανίζεται στο αρσενικό γένος θεωρώντας ανδρικό το όνομα George, παρόλο που με αυτή τη μορφή χρησιμοποιείται ως γυναικείο, και άλλοτε παρουσιάζεται σε γενική ή αιτιατική πτώση σύμφωνα με τη σύνταξη. Εντυπωσιακή, επίσης, είναι η χρονική απόσταση της πρώτης ελληνικής μετάφρασης από τη δημοσίευση του γαλλικού πρωτότυπου έργου στη χώρα-πηγή του, καθώς αρκετές μεταφράσεις εμφανίζονται ακόμα και μετά από είκοσι χρόνια από τη δημοσίευση του πρωτότυπου έργου, με αποκορύφωμα το μεταφραστικό κενό μεταξύ των μεταφράσεων των μυθιστορημάτων *Η Βαλεντίνη* και *Ινδιάννα* που αγγίζει τα 66 χρόνια. Παρά τα πολυάριθμα έργα της και τις θεματικές που τολμά να θίξει, η Σάνδη δεν έλαβε και δεν λαμβάνει την αναγνώριση που της αρμόζει σε ό,τι αφορά τον αριθμό των μεταφραστικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα.

4. Μετάφρασμα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

«Γιατί είσαι θλιμμένος, φίλε μου; Τι σε έχει δυσαρεστήσει; Είσαι νέος και δυνατός, δεν έχεις πατέρα ή μάνα, γυναίκα ή παιδιά, κανένας δικός σου δεν υποφέρει λοιπόν. Εργάζεσαι γρήγορα και σωστά. Δεν μένεις ποτέ χωρίς δουλειά. Κανείς δεν σε κακολογεί που δεν είσαι από εδώ. Αντιθέτως, σε εκτιμούν για τον χαρακτήρα σου και τα ταλέντα σου, γιατί για εργάτης είσαι μορφωμένος: ξέρεις να διαβάζεις, να γράφεις και να μετράς τόσο καλά σχεδόν όσο ένας υπάλληλος. Έχεις μυαλό και λογική, κι επίσης είσαι ο πιο ωραίος άνδρας της πόλης. Τέλος, είσαι είκοσι τεσσάρων ετών, τι ωραία ηλικία! Τι σου λείπει λοιπόν, και γιατί, αντί να έρθεις για έναν περίπατο και να κουβεντιάσεις μαζί μας την Κυριακή, κάθεται μόνος σου, σαν να θεωρείς ότι δεν είσαι ίσος με τους άλλους, ή σαν να κρίνεις ότι εκείνοι δεν είναι αντάξιοί σου;»

Έτσι μίλησε ο Λουί Γκοσέ, ο μαχαιροποιός, στον Ετιέν Λαβούτ, τον λεγόμενο *Επτάσπαθο*, τον μαχαιροποιό-οπλοποιό. Κάθονταν στον ήλιο, μπροστά σε μία από τις πεντακόσιες ή εξακόσιες βιοτεχνίες που στριμώχνονται η μια πάνω στην άλλη στις δύο όχθες του χειμαρρου, στο μέρος που λέγεται η *Τρύπα της Κολάσεως*. Για να ακούγεται η φωνή τους στην άκρη αυτού του ορμητικού και θαυμάσιου καταρράκτη, χρειάζονταν τη συνήθεια που είχαν να καταλαβαίνουν την ανθρώπινη ομιλία μέσα στον αδιάκοπο θόρυβο των σφυριών, στις διαπεραστικές κραυγές των εργαλείων και στο σφύριγμα του καμινιού.

Οι δυο εργάτες έτρωγαν ενώ συζητούσαν. Ο Γκοσέ είχε μια γαβάθα στα γόνατά του, μια γαβάθα νόστιμη σούπα που του είχε φέρει, με υπερήφανο και σοβαρό ύφος, η μεγαλύτερη κόρη του που ήταν πέντε ετών. Η νεαρή μητέρα, που κρατούσε ένα άλλο παιδί στην αγκαλιά της, είχε ακολουθήσει τη μικρή για να την προσέχει, και τώρα το κορίτσι και το αγόρι κυλιόντουσαν στην άμμο, ενώ η γυναίκα, βλέποντας τον άνδρα της να συζητάει εμπιστευτικά, στεκόταν με σεβασμό λίγο πιο πίσω, και έριχνε απλώς κάποιες ματιές πότε πότε, για να δει αν έτρωγε με ευχαρίστηση.

Ο Επτάσπαθος έτρωγε όπως τρώνε τα αγόρια, στο πόδι, και με την αδιαφορία αυτών που δεν έχουν ούτε σύντροφο ούτε μητέρα. Τα χέρια του ήταν, όπως του

συντρόφου του, γυμνά, λερωμένα με μαύρες μουντζούρες, και το κεφάλι του εκτεθειμένο στον καυτό ήλιο του μεσημεριού, σχετική δροσιά γι' αυτούς που ζουν στην κόλαση του σιδηρουργείου.

Ο Επτάσπαθος δεν απάντησε στον Γκοσέ. Του έσφιξε το χέρι για να του δώσει να καταλάβει ότι ήταν ευγνώμων για το ενδιαφέρον του· όμως χαμήλωσε το κεφάλι του και κοίταξε τον χείμαρρο να κυλάει.

«Λοιπόν, λοιπόν, είπε ο μαχαιροποιός, κάτι δεν πάει καλά με εσένα! Υπάρχει κάτι που μπορούμε να κάνουμε; Μίλα! Σε συμπαθώ και θα ήθελα να σε βοηθήσω.

- Ευχαριστώ, φίλε μου, απάντησε ο νεαρός με κάποια περηφάνεια. Ξέρω ότι έχεις καλή καρδιά, και αν σε είχα ανάγκη, θα σου ζητούσα αυτό που χρειάζομαι· αλλά δεν μου λείπει τίποτα, και δεν θα σου κρύψω ότι, αν ήθελα, εμένα που με βλέπεις, θα έβγαζα δώδεκα φράγκα τη μέρα.

- Και γιατί δεν θέλεις; Φοβάσαι ότι δεν αξίζει τον κόπο;

- Όχι· αλλά όταν θα καίγομαι να διπλασιάσω το μεροκάματό μου, θα έχω καταφέρει κάτι περισσότερο;

- Ναι, θα ξεκουράζεσαι περισσότερο όταν σε ευχαριστεί να ξεκουράζεσαι, και τη μέρα που θα θέλεις να ξεκουραστείς μια για πάντα, θα είσαι ακόμα νέος. Αν δεν είχα οικογένεια να θρέψω, κι αν είχα τα ταλέντα σου, θα ήθελα, σε δέκα χρόνια από τώρα, να ανοίξω μια δική μου βιοτεχνία.

- Ναι, ναι, να γίνεις αφεντικό, να πληρώνεις και να επιβλέπεις τους εργάτες, να κρατάς τα βιβλία, να εμπορεύεσαι, για να αγοράσεις, ύστερα από άλλα δέκα χρόνια, γη στην πάνω πόλη, και να χτίσεις ένα μεγάλο σπίτι που θα σε καταστρέψει, επειδή σε κατέλαβε η τρέλα του πλούτου; Ορίστε η φιλοδοξία του ντόπιου εργάτη.

- Και λοιπόν; Γιατί όχι; συνέχισε ο Γκοσέ. Λίγο μυαλό μαζί με τη δουλειά, και ο εργάτης μπορεί να γίνει μεγαλοαστός. Κοίτα εκεί, πάνω από τα κεφάλια μας, πάνω στην αναβαθμίδα του βουνού, αυτούς τους όμορφους δρόμους με τα σκαλοπάτια, αυτά τα μονοπάτια από όπου βλέπουμε πενήντα λεύγες ορίζοντα, αυτά τα λευκά και ροζ τείχη, αυτούς τους ανθισμένους κήπους, που έχουν κάγκελα στεφανωμένα με πρασινάδες· όλα αυτά έχουν βγει από την άβυσσο όπου ιδροκοπούμε από το πρωί μέχρι το βράδυ, ο ένας στον τροχό και στην τανάλια, κι ο άλλος στη σιδερένια ράβδο

και στο σφυρί. Όλοι αυτοί οι πλούσιοι που, από εκεί ψηλά, μας κοιτάζουν να ιδρώνουμε, διαβάζοντας τις εφημερίδες τους ή κλαδεύοντας τις τριανταφυλλίες τους, είναι, ή παλιοί σύντροφοι, ή τα παιδιά παλιών αρχιεργατών, οι οποίοι κέρδισαν αυτά που έχουν, και που δεν περιφρονούν τα λερωμένα πρόσωπά μας και τις δερμάτινες ποδιές μας. Μπορούμε να τους ζηλεύουμε χωρίς να τους μισούμε, εφόσον από εμάς εξαρτάται, ή τουλάχιστον από κάποιους από εμάς, να φτάσουμε εκεί που έφτασαν. Κοίτα! Δεν είναι μακριά! Διακόσια τριακόσια μέτρα βράχοι ανάμεσα στην κόλαση που είμαστε και στον παράδεισο που μας καλεί, αυτό αντιστοιχεί σε μια εικοσαετία θάρρους και επιμονής, αυτό είναι όλο! Εγώ που σου μιλάω, το έχω ονειρευτεί αυτό! Αλλά ο έρωτας μου χτύπησε την πόρτα, και ήρθαν τα παιδιά. Αυτός που παντρεύεται νέος και χωρίς οικονομίες δεν έχει πια πιθανότητες να τα βγάλει πέρα· έχει όμως τη γυναίκα και τα παιδιά του για να βρίσκει παρηγοριά! Να γιατί, ενώ είμαι καταδικασμένος να κάνω πάντα το ίδιο πράγμα σε όλη τη ζωή μου, δεν παραπονιέμαι και δέχομαι ό,τι κι αν μου φέρει η ζωή.

- Αυτό είναι που σου αποδεικνύει, είπε ο Επτάσπαθος, ότι υπάρχουν δύο επιλογές: ή να μείνεις φτωχός κι ευτυχισμένος, ή να δυστυχήσεις για να πλουτίσεις. Λοιπόν! Είμαι ανάμεσα σε αυτές εδώ τις δυο ιδέες και δεν ξέρω ποια να επιλέξω. Να γιατί είμαι, όχι θλιμμένος όπως νομίζεις, αλλά ανήσυχος και αλλάζοντας σχέδια κάθε μέρα μην μπορώντας να βρω ένα που δεν θα με φοβίζει.

- Νομίζω ότι είσαι από αυτούς που ανακατεύουν πολύ το φαγητό τους πάνω στη φωτιά και το αφήνουν να καεί. Βλέπεις την κακή πλευρά των πραγμάτων, και βλέπεις πάντα το ποτήρι μισοάδειο. Σε τι θα σου χρησιμεύσει το μυαλό σου, αν όχι για να δεις το καλό στη ζωή σου; Εγώ που δεν είμαι μορφωμένος, δεν το ψάχνω και πολύ. Κοιτάζω γύρω μου, και, αφού επέλεξα να παντρευτώ το κορίτσι που αγαπούσα, δεν με ενοχλεί καθόλου να θαφτώ για πάντα στην κάτω πόλη. Αντίο στο περιποιημένο σπίτι με τους χρυσαφένιους ανεμοδείκτες του να σφυρίζουν στον άνεμο του κάμπου! Αντίο στο ήρεμο νεράκι μες στις μικρές γούρνες! Αντίο στο όνειρο του νεαρού εργάτη!

Σιγά! Η κόλασή μας δεν είναι τόσο άσχημη όσο θέλουν να λένε! Τα μάτια μου την έχουν συνηθίσει, και όλες αυτές τις ξύλινες σκεπές που έχουν μαυρίσει από τον καπνό, και τις κρεμαστές γέφυρες που τρέμουν πάνω από τους καταρράκτες, και το συνονθύλευμα από υπόστεγα που απλώνουν πάνω από το νερό τα μεγάλα κλαδιά

τους που είναι φορτωμένα με σταφύλια, τις θολωτές καμάρες, τους υπόγειους δρόμους που στηρίζουν ορόφους διαλυμένων σπιτιών, κι όπου ακούω να τρίζουν οι σιδερένιες ράβδοι πάνω στις πλατφόρμες, όλοι οι θόρυβοι που κάνουν το κεφάλι σου να σπάσει και που δεν εμποδίζουν τον τεχνίτη να σκέφτεται ακόμη και να ονειρεύεται· όλα αυτά τα λερωμένα παιδιά από την κάπνα και τα ρινίσματα σιδήρου που ξαναγίνονται ρόδινα την Κυριακή και που στροβιλίζονται σαν πεταλούδες στους βράχους αφού έχουν τρέξει όλη την εβδομάδα γύρω από τις μηχανές σαν μυρμήγκια· μάλιστα, όλα αυτά χορεύουν μπρος στα μάτια μου και κελαηδούν στα αυτιά μου! Μου αρέσει η τραχιά μουσική της δουλειάς, κι αν τύχει να σκεφτώ κάτι θλιβερό, ενώ χτυπάω το αμόνι μου, βγαίνω για λίγο έξω, για να έρθω εδώ, και να κοιτάξω το νερό και τον ήλιο να γελούν για να νιώσω περήφανος και χαρούμενος! Ναι, περήφανος! Γιατί, τελικά, ζούμε σε ένα μέρος που ο διάβολος δεν θα το είχε διαλέξει για κατοικία του, και εμείς κατακτήσαμε τη δική μας· γκρεμίσαμε ένα βουνό, αναγκάσαμε ένα ορμητικό ποτάμι να δουλέψει για εμάς καλύτερα από ότι θα έκαναν τριάντα χιλιάδες άλογα, τέλος τοποθετήσαμε τις κάμαρές μας, τα κρεβάτια μας και τα τραπέζια μας σε γκρεμούς που τα παιδιά μας βλέπουν και περνούν από δίπλα τους χωρίς να νιώθουν φόβο, και σε καταρράκτες που το τρεμούλιασμά τους τα νανουρίζει ακόμη καλύτερα κι από το τραγούδι των μανάδων τους!...

Ξέρεις ότι εδώ και τριακόσια χρόνια, από πατέρα σε γιο, σκάβουμε αυτό το στενό φαράγγι όπου τόσες οικογένειες έχουν βρει τρόπο να στοιβαχτούν, να βγάλουν το ψωμί τους ακόμα και να πλουτίσουν; Κάποιοι ξεκίνησαν από μικροί, με δικό τους ρίσκο και κίνδυνο, να μάχονται απέναντι στη φύση και απέναντι στις διαπιστεύσεις και στους κινδύνους του εμπορίου, εμπόδια πιο επίμονα και πιο απειλητικά κι από την ίδια τη φύση. Και τώρα, σε αυτό το μαύρο ρήγμα του βράχου, σε αυτούς τους κλιμακωτούς καταρράκτες που ονομάζουμε κάτω πόλη, εμείς είμαστε περισσότερα από οκτώ χιλιάδες ζευγάρια χέρια που βρίσκουν δουλειά, οκτώ χιλιάδες άνθρωποι κάθε μέρα γεμάτοι σιγουριά για την επομένη και μπορώντας έτσι, με τη δουλειά, να περάσουμε από τη νιότη στον θάνατο χωρίς πολλές δυσκολίες και ανησυχίες, ενώ εκεί πάνω, στη θέση ενός άθλιου οικισμού, υψώνεται μια πλούσια πόλη, μια πολύχρωμη πόλη με απαλά και χαρούμενα χρώματα που οι ταξιδιώτες τη συγκρίνουν με πόλη της Ιταλίας, μια σχεδόν νέα πόλη με σιντριβάνια, με κτήρια, με δρόμους! Είναι κάτι, φίλε μου, να βρίσκεσαι σε ένα μέρος όπου οι άνθρωποι δεν είναι ούτε ωθηροί ούτε αναξιόπιστοι, και δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου κάτοικοι της πάνω

πόλης που δεν κοιτάζουν με περηφάνεια τους καπνούς και τους κεραυνούς της κάτω πόλης που ανεβαίνουν στον ουρανό, σαν ψαλμωδία και λιβάνι, προς τιμήν εκείνου που τους έκανε να μεγαλώσουν και να ευημερήσουν.

- Έχεις δίκιο, απάντησε ο Επτάσπαθος, και το περίσσιο θάρρος σου μου φτιάχνει τη διάθεση! Ναι, είναι όμορφη, η κάτω πόλη μας, η *μαύρη πόλη* μας, όπως τη λένε στα μέρη μας. Θυμάμαι την έκπληξή μου όταν έφτασα εδώ για να μάθω τη δουλειά. Ήμουν μόλις δώδεκα ετών, και όλα τα χρόνια μου τα είχα περάσει στην εξοχή, είκοσι πέντε λεύγες από εδώ. Δεν ήταν πολύς καιρός που είχα χάσει τον πατέρα και τη μητέρα μου, και ήμουν γεμάτος πόνο! Δεν μου είχε μείνει κανένας στον κόσμο εκτός από τον καλό νονό μου, που με θυμήθηκε, αν και είχε φύγει πριν από πολύ καιρό από την περιοχή, με ζήτησε λέγοντας ότι ήθελε να μου μάθει μια καλή τέχνη, τη δική του. Καθώς οι γονείς μου δεν μου είχαν αφήσει τίποτα, ήμουν πολύ φτωχός· αλλά πάντα αγαπάμε τον τόπο μας, και θυμόμουν τόσο λίγο τον νονό μου κιένιωθα πολύ δυστυχισμένος που έπρεπε να τον υπακούσω. Αν ο δήμαρχος και ο ιερέας του χωριού μου δεν μου είχαν μιλήσει με αυστηρότητα, θα είχα μείνει. Συνεπώς έκλαιγα σε όλη τη διαδρομή, και όταν μπήκα στη Μαύρη Πόλη, ήταν το κάτι άλλο! Με κυρίευσε ο φόβος. Ανέβηκα τυχαία στην πάνω πόλη, ντροπιασμένος και δεν τολμούσα να μιλήσω σε κανέναν. Όταν πήρα την απόφαση να ρωτήσω για την κάτω πόλη, γέλασαν μες στη μούρη μου. «Για να βρεις την κάτω πόλη, αγόρι μου, δεν ήταν ανάγκη να κάνεις μια λεύγα ανεβαίνοντας. Τώρα, πρέπει να ξανακατέβεις· θα σου δείξουμε όμως ένα μονοπάτι λίγο δύσβατο που θα σε βγάλει όλο ευθεία.» Και κατέβηκα μέσα από τους κήπους, έπειτα κατά μήκος του βράχου, και τέλος στα δρομάκια που περπατάμε στα τυφλά, και τόλμησα να ρωτήσω για τον νονό μου, τον μπαρμπα-Λαγκέρ. Κατέβαινε κι άλλο, μου απάντησαν· κατέβαινε μέχρι την Τρύπα της Κολάσεως, κι εκεί θα δεις στα αριστερά σου το εργαστήριο που δουλεύει.

Νόμιζα ότι με κοροΐδευαν: η Τρύπα της Κολάσεως! Εγώ είμαι από τον κάμπο, και δεν ήξερα σχεδόν καθόλου τους γκρεμούς. Κι έπειτα μια τρύπα της κολάσεως στη μέση μιας πόλης, μου φαινόταν αδύνατο! Ωστόσο άκουγα το βουητό του καταρράκτη· αλλά καθώς είχε έρθει η νύχτα και οι φλόγες από τους φούρνους ανέβαιναν κατά εκατοντάδες κάτω από τα πόδια μου, είδα ξαφνικά τον καταρράκτη φωτισμένο και κόκκινο, και φαντάστηκα ότι έβλεπα φωτιά να τρέχει και να πέφτει. Ήμουν έτοιμος να φύγω τρέχοντας! Ωστόσο πήρα θάρρος, τόλμησα να ανέβω σε μια

κρεμαστή γέφυρα. Όταν ήμουν στη μέση και ένιωσα να αναπηδώ πάνω στα σύρματα, ένιωσα ότι είμαι χαμένος. Τελικά έφτασα εδώ, όπου είμαστε, και βρήκα το θάρρος να κοιτάξω την άβυσσο. Το κεφάλι μου στριφογύριζε, με είχε πιάσει ζαλάδα·παρόλα αυτά η κατάπληξη και οι νεωτερισμοί με έκαναν να ξεχάσω τη θλίψη μου. Φανταζόμουν ότι βρίσκομαι τόσο μακριά από τον τόπο μου που δεν θα μπορούσα ποτέ να ξαναγυρίσω, και έλεγα στον εαυτό μου: Εφόσον, για όσες μέρες μου μένουν, είμαι στον πάτο της κόλασης, ας δούμε πώς είναι!

Την επομένη, ο νονός μου με πήγε σε όλες τις βιοτεχνίες, σε όλα τα εργαστήρια, για να δω το μέρος και να συνηθίσω τα κατατόπια. Στην αρχή θεωρούσα ότι όλα αυτές οι βιοτεχνίες που ήταν κολλημένες η μία στην άλλη ήταν μόνο μία, και δυσκολευόμουν να καταλάβω ότι υπήρχαν τόσες διαφορετικές όσα τα άλματα που έκανε το ποτάμι στα βράχια. Έπειτα, κάτω από τα στέγαστρα που κάπνιζαν και πάνω από τις κρεμαστές γέφυρες που χόρευαν, είδα να πηγαινοέρχονται πολλοί κατάμαυροι άνδρες και παιδιά. «Είναι οι οπλοποιοί, οι μαχαιροποιοί και οι κλειθροποιοί, μου είπε ο νονός μου. Είναι οι άνθρωποι της φωτιάς. Κοίτα πιο μακριά αυτούς που, μικροί και μεγάλοι, είναι κάτασπροι, πεντακάθαροι, και τα χέρια τους είναι τόσο απαλά όσο των δεσποινίδων: είναι οι χαρτοποιοί, οι άνθρωποι του νερού. Κοίτα καλά, αγόρι μου, γιατί δεν έχεις ξαναδεί ποτέ κάτι παρόμοιο. Δεν υπάρχει τίποτα εξίσου όμορφο στον κόσμο από το να βλέπεις να δουλεύουν όλοι αυτοί εδώ οι άνθρωποι, τόσο δραστήριοι, τόσο ικανοί, τόσο ειδήμονες ή τόσο επιμελείς ο καθένας στο στοιχείο του: κάποιιοι βγάζουν από το κόσκινο μια μικρή στρώση πολτού που ξέρουν να την απλώνουν και να τη χειρίζονται σαν ένα κομμάτι ύφασμα· οι άλλοι στρίβουν μια ακατέργαστη μεταλλική ράβδο και αφού την έχουν σφυρηλατήσει τόσο γρήγορα και θαρραλέα και αφού την περάσουν από το ένα χέρι στο άλλο, σε λιγότερο από είκοσι λεπτά τη βλέπεις να μετατρέπεται σε ένα εύχρηστο, ελαφρύ, στέρεο, γυαλιστερό και πανέμορφο εργαλείο!»

Κι εγώ, νόμιζα ότι ονειρευόμουν... Πέρασα τη μέρα μου να παρατηρώ, χωρίς να με κουράζει, τη δουλειά όλων αυτών των επιδέξιων χεριών που έμοιαζαν να παίζουν με ό,τι είναι πιο ανθεκτικό όπως και με ό,τι είναι πιο εύκαμπτο και μαλακό, τον βαμμένο χάλυβα και τον χαρτοπολτό. Θεωρώ ότι το χαρτί με εντυπωσίαζε ακόμη περισσότερο από τη μαχαιροποιία·όμως το σίδερο μου φαινόταν πιο αρρενωπό, και ήμουν ευχαριστημένος που ο νονός μου με προόριζε γι' αυτό.

Από τη Δευτέρα το πρωί, με πήγε στη δουλειά. Ξέρεις τι είδους άνθρωπος είναι ο μπαρμπα-Λαγκέρ, και πώς πασχίζει ακόμα με λύσσα με το σίδερο και τη φωτιά παρά τα εβδομήντα δύο χρόνια του. Με διέταξε να τον κοιτάζω και όταν αφαιρούμουν, κάτι πολύ φυσικό για την ηλικία μου, ούρλιαζε σε σημείο που με έκανε να τρέμω και με απειλούσε με το σφυρί του σαν να ήθελε να μου ανοίξει το κεφάλι.

Δεν τον φοβόμουν για πολύ καιρό ακόμα. Σύντομα είδα ότι ήταν ο καλύτερος άνθρωπος που είχα γνωρίσει ποτέ, κι ότι ενώ πάντα είχε ένα οργισμένο ύφος, είχε τα μάτια του πάνω μου σαν να ήμουν το αγαπημένο του παιδί. Δεν καταχράστηκα σχεδόν καθόλου την καλοσύνη του. Η πλήξη τού να μην κάνω τίποτα μου προκάλεσε γρήγορα την επιθυμία να δουλέψω. Ζήλευα που έβλεπα πιο μικρά παιδιά από εμένα να είναι ήδη χρήσιμα και να φαίνονται πολύ επιδέξια. Φοβόμουν λίγο μήπως με κοροϊδέσουν· αλλά ο συναγωνισμός με έκανε να ξεπεράσω την ντροπή, και ξέρεις ότι έμαθα τη δουλειά μου το ίδιο γρήγορα με αυτούς που είχαν ξεκινήσει πολύ καιρό πριν από εμένα.

Να λοιπόν δώδεκα χρόνια κιόλας που δουλεύω! Εδώ και τέσσερα χρόνια ήδη βγάζω σχεδόν όσα κι οι πιο επιδέξιοι και η καλή διαγωγή μου μου επιτρέπει να κάνω κάποιες οικονομίες. Κανείς δεν κάνει παράπονα για εμένα· τα αφεντικά μου δείχνουν εμπιστοσύνη, και αγαπώ τη δουλειά μου. Ξέρω, αισθάνομαι ότι η δουλειά είναι κάτι όμορφο, τελικά έχω ό,τι χρειάζεται για να είμαι ευτυχισμένος, κι αν δεν είμαι, αναγνωρίζω ότι είναι δικό μου λάθος!...»

Ο Γκοσέ πήγε να απαντήσει και να ρωτήσει τον σύντροφό του γι' αυτή την τελευταία σκέψη του, όπου έβλεπε να έρχεται και πάλι η κρυφή μελαγχολία μιας ανήσυχης ψυχής, όταν το κουδούνι του εργοστασίου ειδοποίησε τους εργάτες ότι το διάλειμμα για το φαγητό είχε τελειώσει. Αν και σχεδόν όλοι πληρώνονταν με το κομμάτι και όχι με τη μέρα, το κουδούνι καλούσε αυτούς που ήθελαν να κάνουν το καθήκον τους, και ο Γκοσέ, αφού επέστρεψε τη γαβάθα στη γυναίκα του και φίλησε τα δύο παιδιά του, γύρισε στη δουλειά, ενώ υποσχέθηκε στον εαυτό του να κάνει τον φίλο του να μιλήσει μια άλλη φορά.

Εκείνος έμεινε στο χείλος του Πηδήματος της Κολάσεως, βυθισμένος στις σκέψεις του. Όταν αποφάσισε να ακολουθήσει το παράδειγμα του Γκοσέ, είδε, επιστρέφοντας, τη γυναίκα του φίλου του, που τον πλησίαζε για να του μιλήσει.

«Επτάσπαθε, του είπε, εκμυστηρεύτηκες στον άνδρα μου αυτό που σε βασανίζει;

- Όχι, Λιζ, απάντησε εκείνος· άλλο πράγμα συζητήσαμε.

- Ε λοιπόν! συνέχισε εκείνη, έκανες λάθος: ο Λουί μου δίνει καλές συμβουλές, και θα ήθελα να σε βοηθήσει να καταλήξεις σε μια απόφαση. Γνωρίζεις καλά ότι δεν μπορείς να μείνεις πολύ καιρό χωρίς να μιλήσεις στην Τονίν: Είναι ή ναι ή όχι. Δεν θα ήταν συμπεριφορά ενός έντιμου άνδρα αυτή!»

Ο Επτάσπαθος ανασήκωσε τους ώμους του, όχι με περιφρονητικό τρόπο, αλλά αντιθέτως με τρόπο που έδειχνε ότι υπέφερε πολύ που δεν μπορούσε να απαντήσει όπως επιθυμούσε η Λιζ. Λυπήθηκεγια το θλιμμένο ύφος του.

«Έλα να δειπνήσεις σπίτι μας απόψε», συνέχισε. «Ίσως η καρδιά σου σου πει να συμβουλευτείς τον Γκοσέ.

- Δεν του έχεις πει τίποτα δηλαδή;

- Όχι! Μου ζήτησες να το κρατήσω μυστικό, και το έκανα, επειδή υποσχέθηκες ότι θα το πεις ο ίδιος.

- Εντάξει λοιπόν! συνέχισε ο Επτάσπαθος, δώσε μου είκοσι τέσσερις ώρες ακόμα,... εκτός κι αν έρθω να δειπνήσω σπίτι σας σήμερα. Ναι! Θα έρθω,... θα προσπαθήσω να έρθω!»

Κι επέστρεψε στη δουλειά του, αφήνοντας τη νεαρή γυναίκα δυσαρεστημένη με αυτή την απάντηση και ανήσυχη για το μέλλον της Τονίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η Τονίν Γκοσέ ήταν πρώτη ξαδέλφη του Λουί Γκοσέ. Καθώς ήταν ορφανή όπως ο Επτάσπαθος, το μόνο πράγμα που είχε στον κόσμο ήταν τα δυο της χέρια με τα οποία έκανε καλή δουλειά. Δίπλωνε τα φύλλα του τυπογραφείου σε μια χαρτοποιία που ήταν απέναντι από τη μαχαιροποιία όπου εργάζονταν ο ξάδελφός της και ο αγαπημένος της.

Γιατί ο νεαρός οπλοποιός ήταν ερωτευμένος μαζί της και της το είχε εξομολογηθεί ζητώντας της να τον συνοδεύσει την Κυριακή· όμως εκείνη είχε αρνηθεί, λέγοντάς του:

«Ζήτα την έγκριση του ξαδέλφου μου και της γυναίκας του, είναι οι μόνοι συγγενείς μου, και δεν θέλω να πάρω καμία απόφαση χωρίς τη συμβουλή τους.

- Δεν θέλεις να τους μιλήσεις για εμένα; είχε πει ο Επτάσπαθος.

- Όχι! Δεν είναι δική μου δουλειά να τους μιλήσω εγώ πρώτη για εσένα, δεν υπάρχει περίπτωση να το κάνω· θα πίστευαν ότι έχω πάρει την απόφασή μου, κάτι που δεν είναι σίγουρο ακόμη.»

Αυτή η απάντηση, που ήταν περισσότερο περήφανη παρά τρυφερή, έδειξε στον Επτάσπαθο ότι έπρεπε να φερθεί έντιμα στην Τονίν.

Η Τονίν ήταν δεκαοκτώ ετών, και είχε περάσει ήδη από δοκιμασίες που την είχαν ωριμάσει. Είχε υπάρξει ένα ειδύλλιο στην οικογένειά της, μπροστά στα μάτια της, δίπλα της, ένα ειδύλλιο που είχε κάνει τη νεαρή καρδιά της να υποφέρει πολύ. Η μεγαλύτερη αδελφή της, η Σουζάν Γκოსέ, το πιο ωραίο κορίτσι της περιοχής, είχε γοητεύσει έναν ξένο, πρώην εργάτη κι επίσης ιδιοκτήτη της μεγαλύτερης βιοτεχνίας της κάτω πόλης, όπου, με πετυχημένες επενδυτικές κινήσεις, πλούτισε. Η Σουζάν ήταν φρόνιμη, αλλά φιλόδοξη: κατάφερε να τον παντρευτεί.

Αφού έγινε κυρία Μολινό, είχε πάρει μαζί της τη μικρή ορφανή αδελφή της, όχι τόσο από στοργή όσο για να μην ντρέπεται επειδή ήταν εργάτρια, γιατί, στα δεκατέσσερά της, η Τονίν δούλευε ήδη για δύο. Η Σουζάν υπολόγιζε ότι θα τη μόρφωνε και θα την έκανε ισάξια μιας δεσποινίδας· όμως τα όνειρα της Σουζάν δεν διήρκησαν πολύ. Ο Μολινό ήταν άστατος, όπως είναι πολλοί παθιασμένοι άνδρες. Σε λίγους μήνες, βαρέθηκε τη γυναίκα του. Την είχε απατήσει, παραμελήσει και κακοποιήσει. Πέθανε από την στενοχώρια της πριν το τέλος του χρόνου γεννώντας ένα νεκρό παιδί.

Στην αρχή ο Μολινό φάνηκε μετανιωμένος και συντετριμμένος, αλλά επέστρεψε στην ανηθικότητα για να ξεδώσει, και βλέποντας να τον περιφρονούν στη Μαύρη Πόλη, ακόμη και να απειλείται από τον Λουί Γκოსέ, ο οποίος είχε προσπαθήσει επανειλημμένως να τον σκοτώσει, εκμίσθωσε τη βιοτεχνία του και πήγε να εγκατασταθεί στην πάνω πόλη, αφήνοντας την Τονίν στην τύχη της, και δίνοντας

ως δικαιολογία ότι η μικρή ήταν πολύ αυθάδης και δεν δεχόταν πια τίποτα από εκείνον.

Η αλήθεια είναι ότι η Τονίν προτιμούσε τον θάνατο από την ελεημοσύνη του γαμπρού της. Είχε παρακολουθήσει με τρόμο τη συμπεριφορά του, είχε αντιληφθεί τις αυταπάτες και την απελπισία της καημένης της Σουζάν. Στα δεκαπέντε της, έπειτα από έναν χρόνο απουσίας από το εργαστήριο, εμφανίστηκε το ίδιο φτωχή όπως όταν είχε μπει εκεί, το ίδιο ταπεινή και εργατική.

Πολλοί άλλοι στη θέση τους θα είχαν γίνει αντικείμενο χλευασμού ή διασυρμού γι' αυτή την οικογενειακή περιπέτεια που στην αρχή είχε δημιουργήσει πολλές ζήλειες· όμως αν η Σουζάν είχε αποκτήσει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό της απέναντι στις παλιές φίλες της, ήταν αδύνατον να κατηγορήσει κάποιος την Τονίν για κάτι παρόμοιο. Είχε ζήσει άθελά της μες στα πλούτη, είχε γνωρίσει μόνο τον πόνο, την αγανάκτηση, τον οίκτο.

Η Τονίν δεν ήταν τόσο όμορφη όσο η αδελφή της. Ήταν ψηλή, λεπτή και χλομή. Το πρόσωπό της όμως είχε μια μεγάλη γλυκύτητα που την έκανε να ξεχωρίζει ανάμεσα σε όλες τις τεχνίτριες της ηλικίας της. Η φωνή της ήταν γλυκιά όπως τα μάτια της, και κάποιες έλεγαν ότι μια μέρα θα ήταν πιο θελκτική κι από τη Σουζάν.

Παρατηρούσες επίσης πάνω της μια κομψότητα στη συμπεριφορά της που δεν οφειλόταν σε καμία περίπτωση στο σύντομο διάστημα του πλούτου που έζησε, διότι ο Μολινό ήταν πολύ ανάγωγος και συναναστρεφόταν ανήθικους ανθρώπους και χωρίς τρόπους. Ούτε η Σουζάν ούτε η Τονίν δεν είχαν λοιπόν την ευκαιρία να αποκτήσουν καλούς τρόπους σε έναν τέτοιο περιβάλλον. Η Σουζάν, ματαιόδοξη και λουσατή, παρέμεινε αρκετά άξεστη. Η Τονίν παρέμεινε ήρεμη, τίμια και ευπρεπής σαν ένα εκ φύσεως φρόνιμο και άξιο κορίτσι όπως ήταν. Ωστόσο, επειδή είχε καλό γούστο, παραδεχόταν αφελώς ότι όσο απεχθανόταν τα δώρα του γαμπρού της, τόσο της άρεσαν τα ωραία ρούχα, και από τους συχνούς περιπάτους τους στην πάνω πόλη, είχε συγκρατήσει, στη μνήμη της, την αίσθηση κάποιας κομψότητας· είχε ράψει το φθινό φορεματάκι της με πιο χαριτωμένο τρόπο από των υπολοίπων, και κανείς δεν έβλεπε ποτέ τρύπα ούτε λεκέ. Δεν πήγαινε ποτέ σε γιορτές, ακόμα κι όταν είχε τελειώσει το πένθος της, δεν επιδιόταν ποτέ σε σαχλά παιχνίδια με τις φίλες της, δεν επέτρεπε σε κανένα αγόρι να την αγγίξει, θα έλεγε κανείς, βλέποντας την, ότι ανήκε

σε διαφορετική τάξη από τις όμοιες της, και όμως κατάφερε να είναι αγαπητή, ώστε όλες προσπαθούσαν να της είναι συμπαθείς, και κάποιες να της μοιάσουν.

Ο Επτάσπαθος ήταν ο μόνος που είχε τολμήσει να τη φλερτάρει, και το μετάνιωσε αμέσως, διότι ήταν σαν να είχε βάλει στοίχημα με τον εαυτό του, και βλέποντας να τον αποθαρρύνει, είχε υποσχεθεί στον εαυτό του ότι δεν θα την σκεφτόταν ποτέ ξανά. Ωστόσο το σκέφτηκε και το ξανασκέφτηκε περισσότερες από μία φορές, από τη μια με έλξη, από την άλλη με πικρία. Έτσι το συζήτησε με τον νονό του, το ίδιο βράδυ της μέρας που η Λιζ τον είχε καλέσει για δείπνο, πρόσκληση που δεν μπόρεσε να αποφασίσει να εκμεταλλευτεί.

Καθώς ο μπαρμπα-Λαγκέρ τον κατσάδιαζε ότι ήταν αφηρημένος και ότι εδώ και κάποιο καιρό δεν είχε όρεξη, και τον ρωτούσε, με τον άγριο και πατρικό τόνο του, αν την είχε πράγματι πατήσει με αυτή την Τονίν, ο Επτάσπαθος απάντησε:

«Ε ναι λοιπόν, είμαι περισσότερο ερωτευμένος μαζί της από όσο θα ήθελα. Νομίζω ότι αυτό το χλομό κορίτσι με έχει μαγέψει. Από όταν πηγαίναμε μαζί σχολείο, εγώ ήμουν πολύ πίσω στις γνώσεις και σχεδόν χωριάτης ακόμη, εκείνη ήταν ήδη καλλιεργημένη, αν και πολύ μικρότερη, πάντα της έδινα προσοχή, και μου φαινόταν ότι κι εκείνη με ξεχώριζε από τους άλλους. Σιγά σιγά, είτε στ' αλήθεια είτε στη φαντασία μου, την έβλεπα όλο και πιο ξεχωριστή, πιο μορφωμένη, και να μην αφήνει κανέναν να την πλησιάσει. Πίστευα ότι ήταν η πιο όμορφη από τις εργατρίες μας, και πράγματι είναι η πιο κομψή, η πιο περιποιημένη, κι εσύ ο ίδιος την αποκαλούσες *η πριγκίπισσα*. Λαχταρούσα λοιπόν να αρέσω σε εκείνη που φρόντιζε τόσο καλά τον εαυτό της και είχε υψηλές απαιτήσεις, θεωρούσα ότι αυτό θα με εξύψωνε κι εμένα.

Μου ζήτησε να μιλήσω στους δικούς της, κάτι που με απογοήτευσε. Πίστευα ότι πριν δεσμευτείς με κάποιον, έπρεπε να τον γνωρίσεις καλύτερα. Σταμάτησα λοιπόν να της μιλάω, κι έτσι πέρασε ένας μήνας. Πίστευα ότι θα την παραξένευε κι ότι θα έκανε κάποια κίνηση ή κάποια παρατήρηση· αλλά δεν έδειξε καθόλου να θυμάται τα λόγια μου: ήταν πάντα η ίδια, το ίδιο ήρεμη και αδιάφορη. Εγώ πληγωνόμουν ακόμα περισσότερο, χωρίς να μου κάνει την τιμή να το προσέξει. Τότε μίλησα και πάλι, και την είδα να γελάει για πρώτη φορά. Με κορόιδευε. “Δεν πρέπει” μου απάντησε, “ο ξάδελφος μου και η ξαδέλφη μου να εγκρίνουν και πολύ αυτό που

έχεις στο μυαλό σου για εμένα, γιατί δεν μου έχουν μιλήσει καθόλου ακόμα για εσένα.”

»Με κατηγορούσε που δεν τους είχα πει τίποτα, και αποφάσισα να εκμυστηρευτώ το σχέδιο μου στη Λιζ, αλλά κάνοντας απλώς μια συζήτηση και χωρίς να δεσμευτώ πάρα πολύ. Η Λιζ μου είπε: “Ωραία! Σύμφωνα. Θα το πω στον άνδρα μου.”

»Την έκανα να καταλάβει ότι δεν ήθελα να εκτεθώ απέναντι σε ένα σύντροφο ή φίλο που είναι σαν τον κηδεμόνα ή τον αδελφό της Τονίν, χωρίς να ξέρω αν η Τονίν ενδιαφερόταν έστω και λίγο για εμένα. Η Λιζ το θεώρησε λογικό, και καθώς κατάλαβε πόσο σημαντικό ήταν αυτό, μου υποσχέθηκε να με αφήσει να μιλήσω πρώτος στον άνδρα της. Όσο για το να μου πει αν άρεσα στην Τονίν, δεν μπόρεσε ή δεν ήθελε να μου πει, ισχυριζόμενη πως ακόμη κι αν το νόμιζε, δεν έκρινε ότι έπρεπε να με ενημερώσει πριν με δει εντελώς αποφασισμένο για τον γάμο.

»Έτσι είμαι εδώ και τρεις μήνες, χωρίς καμία πρόοδο, αφού η Τονίν, όταν καταφέρνω παρά τη θέλησή μου να μην της θυμώνω, μου δίνει πάντα την ίδια απάντηση, και η Λιζ επιμένει να μιλήσω στον άνδρα της. Αντιλαμβάνεσαι ότι τη μέρα που θα έχω μιλήσει στον Γκοσέ, θα έχω δεσμευτεί, και δεν θα με φόβιζε αν ήμουν σίγουρος ότι με αγαπάει· όμως, επειδή αμφιβάλλω πολύ, κάνω πίσω μέχρι η ίδια η Τονίν να με κάνει να νιώσω σίγουρος. Ο γάμος είναι μεγάλο πράγμα, πρέπει τουλάχιστον να αρέσεις στη γυναίκα σου!»

- Αυτό είναι το σημαντικό, απάντησε ο νονός· θέλεις να αναλάβω να ρωτήσω αυτή την πριγκίπισσα, και να της εξηγήσω ότι δεν θα κάνεις πίσω τη μέρα που θα ξέρεις ότι της αρέσεις;»

Ο Επτάσπαθος δεν απάντησε.

«Λοιπόν, λοιπόν, θέλεις να σου πω; συνέχισε ο ηλικιωμένος γουρλώνοντας τα μάτια του που έλαμπαν σαν πύρινη λάβα, και παίρνοντας ξαφνικά τον θυμωμένο τόνο του: θα ήθελες το κορίτσι χωρίς τον γάμο, και το βρίσκω ανόητο αυτό από την πλευρά σου! Δεν λείπουν δα οι ελαφρές γυναίκες στην πάνω πόλη, που είναι ο τόπος συνάντησης για τους ελευθεριάζοντες και τις τυχοδιώκτριες, και δεν φαντάζομαι ότι σκέφτεσαι να κάνεις καμιά βλακεία σε μια τίμια κόρη εργάτη της Μαύρης Πόλης!»

Ο Επτάσπαθος ήταν συνηθισμένος να ακούει τον νονό του να μιλάει με περιφρόνηση για την πάνω πόλη. Όχι μόνο δεν τη θαύμαζε με τα μάτια του με περηφάνεια και ικανοποίηση όπως ο νεαρός Γκოსέ, αλλά την αντιμετώπιζε με μια γέριχη αλαζονεία, και καυχόταν ότι δεν είχε πατήσει το πόδι του εκεί χωρίς λόγο πάνω από τρεις φορές στη ζωή του. Σκληρός εργάτης, καλόκαρδος, στενόμυαλος, αυτός ο γέρος δεν έδειχνε κανένα έλεος στους νεόπλουτους, χλεύαζε την πολυτέλειά τους, και από τα βάθη της Μαύρης Πόλης του, κατέκρινε τις πιο απλές απολαύσεις της ευημερίας ως φαυλότητες, ως προσβολές της εντιμότητας της εργατικής φυλής.

Αυτός ο παραλογισμός και αυτή η ιδιοτροπία είχαν ως αντιστάθμισμα γνήσιες αστικές αρετές που τις εφάρμοζε στο σύντομο μέλλον της Κοιλιάδα της Κολάσεως. Εκτός από τη μεσαιωνική ενορία του, δεν γνώριζε κανέναν, και κοιτούσε τους ανθρώπους με οίκτο· μόλις όμως επρόκειτο για τη Μαύρη Πόλη, γινόταν ήρωας θάρρους και υπεροψίας, στωικής υπερηφάνειας και τυφλής αφοσίωσης. Ποτέ άλλοτε Ρωμαίος συγκλητικός δεν ήταν πιο περήφανος για τη θέση του και δεν είχε θεωρήσει περισσότερο είλωτες και εξορισμένους τους δυστυχισμένους που δεν είχαν δικαίωμα στον ιερό χώρο της πατρίδας.

Ο Επτάσπαθος γελούσε από μέσα του με αυτή τη μανία του και δεν την αντιμαχόταν, φοβούμενος μην προκαλέσει την αγανάκτησή του. Ορκίστηκε στον νονό του ότι δεν είχε σκεφτεί ποτέ να σαγηνεύσει κανένα κορίτσι από τη Μαύρη Πόλη, και την Τονίν λιγότερο από κάθε άλλη, κάτι που ίσως δεν ήταν απολύτως αλήθεια, αν και δεν είχε αντιληφθεί πλήρως τα συναισθήματά του.

Αφού ηρέμησε λίγο, ο Λαγκέρ συνέχισε την επίπληξή του.

«Εσείς οι νέοι σήμερα», είπε, «δεν ξέρετε καθόλου τι θέλετε! Δεν είστε ευχαριστημένοι με τίποτα, και μου φαίνεται, σε ό,τι με αφορά, ότι ο σημερινός κόσμος έχει τρελαθεί. Δεν σας αρκεί πια μια εργατική και τίμια γυναίκα, αν δεν σας φλερτάρει και δεν σας προκαλεί, και να ένας εραστής που περιμένει να τον παρακαλέσουν και να τον ζητήσουν σε γάμο! Στάσου, ξέρεις κάτι; Σε βρίσκω ανόητο, κι αν ήμουν στη θέση της Τονίν θα σου έλεγα αμέσως να τα μαζέψεις και να πας να πουλήσεις αλλού τον έρωτά σου.

- Ε λοιπόν! συνέχισε ο Επτάσπαθος χωρίς να αναστατώνεται από τα σκληρά λόγια του θετού πατέρα του, αυτό θα έπρεπε να κάνει αν δεν της άρεσα! Θα είχα γιατρευτεί, δεν θα το σκεφτόμουν πια, ενώ περιμένοντας να πάρω εγώ την απόφαση,

χωρίς να δείχνει ανυπομονησία και χωρίς να μου λέει: «Άργησες πάρα πολύ και δεν θέλω πια να μου μιλάς», με αφήνει συνεχώς στην αναμονή. Επιτέλους σήμερα η Λιζ με πίεσε να πάρω μια θέση, αφού μου έδωσε να καταλάβω ότι η Τονίν μάλλον έχει κάποια άλλη πρόταση, κι ότι θα ήθελε να ξέρει τι να περιμένει από τη δική μου. Να γιατί σε συμβουλευόμαι νονέ μου: προσπάθησε να μου απαντήσεις χωρίς να εκνευριστείς.

- Δεν καταλαβαίνω σχετικά με τι με συμβουλεύεσαι, απάντησε ο γέρος που είχε γλυκάνει· το ύφος σου είναι σαν να θες να πεις ότι ο γάμος σε τρομάζει. Για εμένα, έχεις άδικο: πρέπει να παντρευτείς νέος, ώστε να έχεις χρόνο να μεγαλώσεις και να στηρίζεις τα παιδιά σου· αλλά μπορεί η Τονίν να μην κάνει για εσένα ή να μην έχεις σκεφτεί ακόμα τον γάμο αρκετά.Ε λοιπόν! Σε αυτή την περίπτωση είναι καλύτερα να δεις κατάματα την αλήθεια, να παραιτηθείς από αυτό το κορίτσι, να το πεις στη Λιζ, η οποία θα της το μεταφέρει για λογαριασμό σου, και να αφήσεις να περάσει λίγος καιρός πριν αρχίσεις να σκέφτεσαι κάποια άλλη. Το πιο επείγον, ξέρεις, είναι να μην προσβάλλεις την ξαδέλφη του φίλου σου Γκοσέ, και δεν υπάρχει προσβολή όταν δίνουμε μια ειλικρινή εξήγηση, έστω κι αν ζητήσεις συγγνώμη για μια συμπεριφοράλίγο επιπόλαιη που δεν θέλεις να κάνεις ακόμα χειρότερη. Αυτά έχω να πω πάνω σε αυτό. Πήγε οκτώ η ώρα. Πρέπει να σηκωθείς αύριο πρωί πρωί. Αν θες να μιλήσεις στη Λιζ, βιάσου, και όταν γυρίσεις, σβήσε το φως και μην ξεχάσεις την προσευχή σου.»

Αυτή η τελευταία φράση ήταν η τελετουργική επωδός του μπαρμπα-Λαγκέρ εδώ και δώδεκα χρόνια που ο βαφτισμιός του έμενε μαζί του. Ήξερε καλά ότι το παιδί ήταν πολύ λογικό για να βάλει φωτιά στο σπίτι, και όσο για την προσευχή, δυστυχώς θα την απέφευγε σίγουρα· αλλά πίστευε ότι έπρεπε να επαναλαμβάνει κάθε βράδυ την εντολή για να έχει ήσυχη τη συνείδησή του.

Ο Επτάσπαθος πήρε τον δρόμο για το σπίτι του Γκοσέ, και καθώς περπατούσε, αναρωτιόταν τι πήγαινε να διευθετήσει. Δεν του φαινόταν τόσο εύκολο να παραιτηθεί από την πρότασή του όπως είχε αφήσει τον νονό του να πιστέψει. Όταν διηγούμαστε αυτό που θα θέλαμε να μπορούμε να αποκρύψουμε, ρυθμίζουμε πάντα τα πράγματα λίγο προς όφελός μας. Ο Επτάσπαθος ωστόσο δεν ήταν ψεύτης, και πράγματι δεν είχε πει ψέματα: η Τονίν δεν τον είχε ενθαρρύνει με τα λόγια της, δεν είχε απελπιστεί βλέποντας τους δισταγμούς του· αλλά είχε πληγωθεί, και

διατηρώντας την ψυχραιμία της, είχε δάκρυα στα μάτια της και χαμόγελο στα χείλη της. Ο νεαρός οπλοποιός ήταν πολύ έξυπνος για να την πιστέψει. Ένιωθε ότι τον αγαπούσε, συνεπώς ένοχος.

Όμως ήταν πολύ όμορφο αγόρι και ήδη λίγο κακομαθημένος από τα βλέμματα των νεαρών κοριτσιών, και επειδή τα αφεντικά και οι προϊστάμενοι εργαστηρίων τον κακομάθαιναν επίσης καθώς μάλωναν για χάρη του, επειδή τελικά παρέμεινε φρόνιμος από υπερηφάνεια, εργατικός από φιλοδοξία, και φανταζόταν τον εαυτό του, χάρη στον νονό του, που πάντα του παρείχε τροφή και στέγη, να βρεθεί με κάποιες καλές οικονομίες, σε μια ηλικία όπου, ζώντας μέρα με τη μέρα, συνήθως έχουμε περισσότερα χρέη από μετρητά, ο Επτάσπαθος ένιωθε την ευημερία να τον έχει χτυπήσει στο κεφάλι, και όταν είχε μιλήσει στον Γκοσέ με περιφρονητικούς όρους για την τρέλα των πλούσιων, ήταν για να αμυνθεί μέσα του απέναντι στους πειρασμούς και τα όνειρα που ο ίδιος ένιωθε να τον βασανίζουν υπερβολικά.

Όσα του είχε πει ο Γκοσέ, καθώς τον είχε προκαλέσει η σιωπή του και το δύσπιστο ύφος του, για τη νέα αστική τάξη της πάνω πόλης, και για την πιθανότητα, για την ευκολία μάλλον, για έναν ευφυή άνδρα, να επιτύχει μια λαμπρή ζωή, του είχαν εντυπωθεί στο μυαλό του σαν με πυρακτωμένο σίδηρο. Η καρδιά του χτυπούσε με ελπίδα ακούγοντας έναν φρόνιμο φίλο και χωρίς προσωπική φιλοδοξία να του ανοίγει τις πύλες του μέλλοντος και να προσπαθεί να τον σπρώξει μπροστά, αυτόν που έτρεμε από ανυπομονησία και που προσποιούνταν ότι ήθελε παρακάλια.

Αυτή η συζήτηση τον είχε συγκινήσει τόσο που οι επιπλήξεις της Λιζ και οι ερωτήσεις του νονού του για την Τονίν τον απομάκρυναν από τον γάμο, και κυρίως από ένα γάμο που η μόνη προίκα που μπορούσε να του προσφέρει η Τονίν ήταν η ομορφιά και η αγνότητά της.

Ένιωθε λοιπόν πολύ ανακουφισμένος όταν επαναλάμβανε τα λόγια του Λαγκέρ: «Ζήτα ειλικρινά συγγνώμη για την επιπολαιότητά σου, και παραιτήσου γρήγορα για να μην κάνεις χειρότερα τα λάθη σου»· αλλά ταυτόχρονα ένιωθε αυτά τα λάθη ήδη πάρα πολύ σοβαρά για να είναι δυνατό να κάνει πίσω χωρίς λίγη ντροπή, και η αδικαιολόγητη ντροπή δεν οδηγεί καθόλου στην ειλικρίνεια.

Βιάστηκε ωστόσο, ελπίζοντας ότι η Λιζ δεν θα είχε μιλήσει ακόμα στον άνδρα της, και ότι η Τονίν θα ήταν αρκετά μετρημένη αν χρειαζόταν για να μην εξοργίσει τον Γκοσέ με τα παράπονά της. Ο Γκοσέ, παρά τη συνηθισμένη πραότητα και

ευθυμία του, δεν σήκωνε κουβέντα για ό,τι είχε σχέση με την τιμή της οικογένειάς του. Παραλίγο να είχε πάρει εκδίκηση από τον Μολινό. Ο Επτάσπαθος δεν ήταν τύπος που θα υπαναχωρούσε και θα την κοπανούσε σαν τον Μολινό· αλλά αγαπούσε τον Γκοσέ, και το να μαλώσει μαζί του ταυτόχρονα με την Τονίν, ήταν δύο θυσίες στο όνομα της φιλοδοξίας του αντί για μία.

Έφτασε λοιπόν στο σπίτι του φίλου του τρέμοντας από τον φόβο και την τόλμη, τον πόνο και την ελπίδα, την αποφασιστικότητα και την αβεβαιότητα, διασπασμένος και διχασμένος ενάντια στον εαυτό του.

Η νύχτα είχε πέσει. Μπαίνοντας στη μικρή αυλή του σπιτιού του Γκοσέ, ο Επτάσπαθος είδε δύο πρόσωπα, έναν άνδρα και μια γυναίκα, να κάθονται στο παγκάκι μπροστά στην πόρτα. Αναγνώρισε τη φωνή του Γκοσέ. Η γυναίκα, που είχε ένα παιδί στα γόνατα, του φάνηκε ότι ήταν η Λιζ· αλλά όταν πλησίασε, παραλίγο να οπισθοχωρήσει βλέποντας ότι ήταν η Τονίν. Η Τονίν δεν έμενε στου ξαδέλφου της. Είχε έρθει λοιπόν εκεί για να μάθει το αποτέλεσμα της συνάντησης που της είχε ανακοινώσει αναμφίβολα η Λιζ. Η Λιζ ήταν στο σπίτι, κι έβαζε το μικρότερο παιδί της για ύπνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Αναγνώρισε το μέρος όπου βρισκόταν μόνο επειδή διέκρινε από κάτω του μια στροφή που έκανε ο χείμαρρος, και στο λευκό του αφρού, τη μαύρη γωνία μιας μικρής στέγης βιοτεχνίας. Σε όλο το μήκος του ποταμού υπήρχαν ανά διαστήματα αυτά τα μικρά εργαστήρια τα οποία μειώνονταν διαρκώς σε μέγεθος καθώς βυθίζονταν στη στενή χαράδρα των πετρωμάτων και απομακρύνονταν από την πόλη. Μερικά βρισκόνταν σε πολύ επικίνδυνα μέρη και οι εργάτες διακινδύνευαν να παρασυρθούν από το φούσκωμα του νερού τις μέρες με καταιγίδα, ή από την πτώση ογκόλιθων που προεξείχαν από παντού.

Ο Επτάσπαθος σκέφτηκε τη δύναμη και την αδυναμία του ανθρώπου που μάχεται τόσο σκληρά με τη φύση, διεκδικώντας απ' αυτή τον θησαυρό ενός ρυακιού που ανά πάσα στιγμή μπορεί να σαρώσει τις ελπίδες του, τα έργα του και τη ζωή του. Αντί να τον τρομάξει αυτή η ιδέα, ξαναθυμήθηκε ότι η άθλια βιοτεχνία που

παρατηρούσε την παράξενη κατάστασή της, είχε τεθεί πρόσφατα προς πώληση, και πιθανότατα σε πολύ χαμηλή τιμή, επειδή αυτός που την είχε χτίσει, είχε ξοδέψει εκεί τις λίγες οικονομίες του και είχε πέσει θύμα της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης. Αυτός είναι, σκεφτόταν ο φιλόδοξος νέος, ο μοναδικός σοβαρός κίνδυνος στη ζωή του εργάτη: δεν είναι να σε ρουφήξει υδροστρόβιλος ή να ακρωτηριαστείς από τις μηχανές, αυτός που τα παίζει όλα για όλα δεν ανησυχεί για το τομάρι του περισσότερο από τον στρατιώτη που πάει στη μάχη· αλλά το να μην μπορείς να φιώσεις αυτό το λυσσασμένο κτήνος που ονομάζουμε τύχη, το να το βλέπεις να δραπετεύει αφού το έχεις πιάσει και το έχεις δαμάσει είκοσι φορές, είναι ίσως αρκετό για να σε τρελάνει και να απαρνηθείς τον Θεό!

Όμως επειδή το πάθος τρέφεται από τα πάντα, αντί να λυπηθεί τον καημένο βιομήχανο και να ανησυχήσει για την κακή του τύχη, ο Επτάσπαθος σκεφτόταν μόνο να επωφεληθεί από την καταστροφή του. «Είμαι σίγουρος», είπε, «ότι αυτή η καλύβα δεν θα πουληθεί περισσότερο από όσα βγάξω σε δυο χρόνια δουλειάς· με άλλον ένα χρόνο θα πληρωθούν το προσωπικό και τα εργαλεία. Να όμως που έχω οικονομίες τεσσάρων ετών, κι αν ήθελα θα μπορούσα από αύριο να γίνω αφεντικό, μικρό αφεντικό βέβαια, στο τελευταίο σκαλοπάτι της κάστας· αλλά στα είκοσι τέσσερά σου είναι σπάνιο, και αυτό είναι που το κάνει άξιο σεβασμού. Θα μου έπαιρνε πολύ λίγο χρόνο για να κάνω αυτή τη μικρή επιχείρηση να ακμάσει· θα την πουλούσα λοιπόν διπλάσια, ίσως και τριπλάσια από όσο θα μου είχε κοστίσει, και τότε θα μπορούσα να αγοράσω μια πιο αξιόλογη, κι έτσι σταδιακά, πλησιάζοντας το κέντρο των βιομηχανιών μας, κατεβαίνοντας δηλαδή το ρεύματος ποταμού, θα ανέβαζα την περιουσία μου⁷.»

Αυτή η μεταφορά γοήτευσε το μυαλό του οπλοποιού. Όταν είμαστε αντιμέτωποι με τη μεγάλη αβεβαιότητα της συνείδησης, ενίοτε παίρνουμε ευχαρίστως μια οποιαδήποτε φράση, ένα απλό λογοπαίγνιο που παρουσιάζεται, για μια θριαμβευτική λύση. Οι απλοί και ενθουσιώδεις άνθρωποι συχνά είναι μοιρολάτρες. Ο νεαρός τεχνίτης σκέφτηκε ότι η μοίρα του τον είχε οδηγήσει σε αυτόν τον άγριο τόπο για να πάρει στα χέρια του το εργαλείο του πλούτου του.

Συγκέντρωσε τις αναμνήσεις του. Ήξερε το μέρος ως ένα από τα πιο τρομακτικά και τα λιγότερα πολυσύχναστα στην Κοιλιάδα της Κολάσεως. Ωστόσο

⁷Αναφορά στον μύθο του Λα Φονταίν « La Laitière et le pot au lait », μετάφραση «Η Γαλατού», Κέδρος, 2001.

υπήρχε ένα βατό μονοπάτι που έβγαινε στον δρόμο της πάνω πόλης, κι ένα δρομάκι για μουλάρια που εκτεινόταν κατά μήκος του χειμαρρου και έκανε πολλές στροφές για να φτάσει στην κάτω πόλη. Δεν ήταν πολύ παραπάνω από μισή λεύγα, είτε από την ανηφόρα, είτε από το βάθος της χαράδρας.

Η βιοτεχνία αυτή ονομαζόταν *η Παράγκα*, ένα αρκετά περιφρονητικό όνομα, και το μέρος όπου βρισκόταν *η Χαμένη Γούβα*, ένα δυσσώωνο όνομα! Ωστόσο το ρεύμα του νερού εκεί ήταν δυνατό, και η πέτρα καλής ποιότητας για να χτίσεις αν ήθελες να επεκταθείς. Η βιοτεχνία που είχανεγκαταστήσει εκεί ήταν από τις πιο φτωχικές: διέθετεστοιχειώδη εργαλεία κηπουρικής και γεωργίας· αλλά η γειτνίαση με πολλές φάρμες και χωριά που βρίσκονται πίσω από το βουνό θα έπρεπε να εξασφαλίζει σταθερές πωλήσεις, αν κάποιος ήθελε να πηγαίνει στα πανηγύρια και στις αγορές. Σε αυτή τη βιοτεχνία θα μπορούσε να προστεθεί με χαμηλό κόστος και η παραγωγή καρφιών.

Ο Επτάσπαθος ένιωθε μια μικρή αηδία γι' αυτές τις χονδροειδείς δουλειές, αυτός που ήταν μάστορας στην σκλήρυνση της λεπίδας ενός μαχαιριού ή ενός σπαθιού και στη συναρμολόγηση αυτών των μεγαλοπρεπών όπλων με καλαισθησία και επιδεξιότητα· όμως δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί η δεξιοτεχνία και η λογική στις παραγωγές της κατώτερης ποιότητας, να γίνει πιο ελαφρύ και πιο ασφαλές το φαλκίδι και το δρεπάνι στα χέρια των αγροτών, να τελειοποιηθεί το πιο απλό εργαλείο και να γίνει αισθητή εκεί η υπεροχή του εργάτη;

Ονειρεύτηκε μια ελεύθερη και δραστήρια ύπαρξη. Έβλεπε ήδη τον εαυτό του ιδιοκτήτη δύο ή τριών δυνατών μουλαριών, μεταφέροντας το εμπόρευμα του στα χωριουδάκια του κάμπου, ή ακόμα καλύτερα καβαλώντας ένα αλογάκι και πηγαίνοντας σε πιο απομακρυσμένες πόλεις για να συνάψει σχέσεις, για να πάρει την πελατεία των λιανοπωλητών, χάρη στα σαφή και σωστά λόγια του, στους έντιμους τρόπους του και στο συμπαθητικό παρουσιαστικό του. Φανταζόταν ήδη ότιταξίδευε, ότι ανέπνεε με όλη τη δύναμή του τον αέρα των εύφορων αγρών, αυτός που ήταν κλεισμένος για δώδεκα χρόνια στη μαύρη άβυσσο της Κοιλιάδας της Κολάσεως! Ότι αποκτούσε γνώσεις, ότι τον εκτιμούσαν. Η μόρφωση και η ακεραιότητά του θα τον έκαναν μέσα σε λίγα χρόνια έναν σημαντικό, αξιόπιστο άνδρα, ικανό να βοηθάει και να χαίρει μιας συνεχώς αυξανόμενης εκτίμησης. Εν ολίγοις φιλοδοξούσε να ανελιχθεί, χωρίς να σκέφτεται πού θα σταματούσε, χωρίς να έχει καμία κακή

επιθυμία για να ικανοποιήσει, διψώντας προπαντός να δράσει για να δράσει, και λυπόταν μόνο για το σημείο αφετηρίας του, τον κρυφό πόνο του για την Τονίν, διότι, χωρίς αυτή την εσωτερική επίπληξη, οι επιθυμίες και οι προσδοκίες του ήταν απολύτως θεμιτές.

Όσο περισσότερο κοιτούσε αυτή την παράγκα της Χαμένης Γούβας, τόσο περισσότερο την έκανε δική του μέσα στο μυαλό του. Αυτή η φρικτή τοποθεσία, αυτός ο έρημος τόπος του φαινόταν ένα εργαστήριο αντάξιο της τόλμης του. «Εδώ θα είμαι ο μόνος κύριος και αφέντης στον χώρο μου! Θα έχω εργάτες που θα τους φέρομαι πιο ανθρώπινα από όσο μου φέρθηκαν εμένα εκείνοι που εκμεταλλεύτηκαν το ταλέντο μου μέχρι σήμερα. Θα είμαι ο βασιλιάς αυτού του μοναχικού τόπου, κανένας άλλος εκτός από εμένα δεν θα νικήσει αυτόν τον χείμαρρο και δεν θα αντιταχθεί στην οργή του, κανένας άλλος θόρυβος εκτός από αυτόν της δουλειάς μου δεν θα παλέψει ενάντια στον δικό του θόρυβο. Θα στήσω εδώ το τσαρδί μου για δυο τρία χρόνια το πολύ. Θα έχω μερικά βιβλία, και με τη βοήθεια των ταξιδιών, θα μελετήσω διεξοδικά τον κλάδο μου. Θα βγω από εδώ εξυπνότερος από αυτούς που καυχούνται ότι τα ξέρουν όλα χωρίς να έχουν δει και να έχουν διαβάσει τίποτα. Ίσως λοιπόν η περήφανη Τονίν να μετανιώσει που με άφησε να φύγω από τη Μαύρη Πόλη χωρίς να μου ομολογήσει τον καημό της και χωρίς να κάνει ούτε μια προσπάθεια για να με κρατήσει.»

Ο ιδιοκτήτης της παράγκας ήταν κάποιος Ωντμπέρ, που ο Επτάσπαθος δεν γνώριζε πολύ καλά, και που δεν φαινόταν ξύπνιος άνδρας. Τον είχε δει μερικές φορές, και τον είχε αποφύγει επειδή τον θεωρούσε έναν φλύαρο, αλαζονικό τύπο που έκανε τους σοβαρούς και αυθεντικούς ανθρώπους να ανασηκώνουν τους ώμους τους. Πήγαινε πολύς καιρός που δεν τον είχαν δει στη Μαύρη Πόλη· είχε κάνει πολλά πήγαινε-έλα στα περίχωρα για να επιχειρήσει να βγάλει λεφτά, και δεν ενέπνεε εμπιστοσύνη σε κανέναν. Εκείνη τη στιγμή, νόμιζαν ότι ήταν στη Λυών. Αν δεν επέστρεφε στην αρχή της εβδομάδας με χρήματα, οι πιστωτές του ήταν αποφασισμένοι να τα κατάσχουν τα πάντα στο σπίτι του. Αυτό θυμήθηκε ο Επτάσπαθος ότι είχε ακούσει να λένε στον νονό του κάποιες μέρες πριν.

Έτσι έμεινε έκπληκτος, τη στιγμή που ήταν έτοιμος να ξαναπάρει το μονοπάτι για την πόλη, βλέποντας μια δέσμη φωτός που φαινόταν να βγαίνει από την εγκαταλελειμμένη βιοτεχνία, να γλιστράει, να απλώνεται και να καταλήγει στην

αφρισμένη στροφή του ποταμού που έλουζε το κατώφλι του. «Α! Ναι! σκέφτηκε, τι περίεργη σύμπτωση! Υπάρχει κόσμος και φως εδώ! Δεν είμαι προληπτικός, αλλιώς θα πίστευα ότι κάποιο καλό ή κακό πνεύμα με οδηγεί στη σωτηρία μου ή στην καταστροφή μου! Πρέπει να εξετάσω αμέσως αυτήν την επιχείρηση, στην οποία δεν έχω μπει ποτέ.»

Καθώς οδηγούνταν από το μυστηριώδες φως, ο Επτάσπαθος κατέβηκε από βράχο σε βράχο και έφτασε στην είσοδο της παράγκας. Ήταν κλειστή, το φως έβγαινε από ένα άνοιγμα στην πάνω στοά. Καμία κίνηση ωστόσο δεν μαρτυρούσε την παρουσία ενός ανθρώπινου όντος.

Ο Επτάσπαθος χτύπησε· όμως είτε ο παφλασμός του νερού κάλυψε τον θόρυβο, είτε δεν ήθελαν να του απαντήσουν, μάταια χτύπησε. Καθώς ένιωθε τη σιωπή να του εξάπτει την περιέργεια, και παρατηρώντας ότι το φως έπεφτε πάνω σε έναν βράχο που ήταν στη μέση του νερού, και ακριβώς απέναντι από τη βιοτεχνία, διέσχισε το παρακλάδι του χείμαρρου πάνω σε μια σανίδα η οποία ήταν στερεωμένη εκεί, και σκαρφάλωσε στο αγκωνάρι ώστε να βλέπει στο εσωτερικό του οικήματος. Το νερό στένευε τόσο σε εκείνο το σημείο, που με ένα τολμηρό πήδημα μπορούσε να το διασχίσει.

Είδε λοιπόν καθαρά ένα αρκετά παράξενο θέαμα. Ένας άνδρας ήταν μόνος στην αποθήκη, με γυρισμένη την πλάτη του στο φως, που αντανακλούσε στο φαλακρό και γυαλιστερό κεφάλι του. Ήταν ένα μακρόστενο κρανίο όπως αυτά που έχουν οι παρορμητικοί άνθρωποι, αλλά ελαττωματικό στην καμπύλη του μετώπου, που υποδήλωνε την έλλειψη συνοχής ή δύναμης στην σκέψη⁸. Έγραφε στον τοίχο με ένα κάρβουνο. Έγραφε με μεγάλα γράμματα και με δυσκολία. Όταν τελείωσε, γύρισε, και ο Επτάσπαθος αναγνώρισε τον καημένο τον Ωντιμπέρ, που του φάνηκε χλομός με φλογερά μάτια. Ο άνδρας πήρε ένα σχοινί και έκανε αργά και σκεπτικά έναν ιδιαίτερο κόμπο που τον έπιανε από την αρχή πολλές φορές, ύστερα εξαφανίστηκε.

Μια τρομακτική ιδέα πέρασε από το μυαλό του νεαρού οπλοποιού. Κοίταξε προσεκτικά αυτό που έγραφε ο τοίχος, και κατάφερε να διαβάσει αυτές τις λέξεις, που είναι ανώφελο να αναπαράγουμε τα λάθη τους: «Πεθαίνω από το χέρι μου, λόγω της ντροπής και του πόνου που έχω αφού χάνω τα πάντα. Υπήρξα έντιμος και

⁸Τον 19^ο αιώνα πίστευαν σε μια ψευδοεπιστήμη που ονομαζόταν φρενολογία, η οποία ισχυριζόταν ότι η μορφή του κρανίου υποδηλώνει τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου.

γενναίος άνδρας. Προσευχηθείτε για την ψυχή μου.» Ο Επτάσπαθος αφού είδε ότι είχε παρευρεθεί στην προετοιμασία μιας αυτοκτονίας, έτρεξε και πάλι προς τη βιοτεχνία, όταν είδε να εμφανίζεται ξανά ο δύστυχος τεχνίτης. Πλησίασε τον τοίχο κι έσβησε τη λέξη *πεθαίνω*, για να τη γράψει διαφορετικά· έπειτα την έσβησε και πάλι και αποφάσισε να την επαναφέρει όπως την είχε γράψει την πρώτη φορά. Η αβεβαιότητά του προερχόταν πιθανώς επειδή, καθώς δεν γνώριζε καλά ορθογραφία, ήθελε να είναι απολύτως κατανοητός από εκείνους που θα το διάβαζαν. Ίσως επίσης να τον διακατείχε ένα τελευταίο συναίσθημα αφελούς εγωϊσμού αυτή την ύστατη ώρα.

Ο Επτάσπαθος αναρωτήθηκε αμέσως πώς θα μπορούσε να αποτρέψει αυτόν τον δύσμοιρο από το μακάβριο σχέδιό του. Η πόρτα ήταν κλειδωμένη, κι όταν θα κατάφερνε να τη σπάσει ίσως να ήταν πολύ αργά. Του ήρθε μια φαεινή ιδέα, να φωνάξει με όλες του τις δυνάμεις: «Βοήθεια! Βοήθεια! Βοηθήστε με φίλοι μου!»

Δεν υπάρχει σχεδόν κανένας άνθρωπος που, τη στιγμή που βάζει οικειοθελώς τέρμα στη ζωή του, να μην αποσπαστεί από την ευκαιρία να σώσει τον συνάνθρωπό του. Ο δύστυχος ηλικιωμένος, που μάλλον είχε ήδη περάσει το κεφάλι του στο σχοινί, πετάχτηκε έξω και βρήκε τον Επτάσπαθο που έτρεχε προς το μέρος του, και τον άρπαξε από τα χέρια, θριαμβεύοντας με την επιτυχία του τεχνάσματός του.

«Να πάρει! Μου την έφερες, είπε ο καημένος Ωντμπέρ, όταν εξηγήθηκαν όλα και από τις δύο πλευρές· όμως αυτό που αναβάλλεται δεν χάνεται!

- Καλέ μου άνθρωπε, αυτό που λες δεν είναι σωστό! του απάντησε ο νεαρός τεχνίτης καθώς έμπαινε μαζί του στη βιοτεχνία. Δεν έχεις ούτε γυναίκα ούτε παιδιά, το ξέρω· δεν έχεις όμως ούτε έναν φίλο;

- Όχι αγόρι μου, δεν έχω πια φίλους, κι όταν οτιδήποτε βρίσκεται εδώ πέρα θα έχει πουληθεί, τα χρέη μου δεν θα έχουν ξεπληρωθεί.

- Ωραία λοιπόν! Η αξιοπρέπεια σε υποχρεώνει να δουλεύεις μέχρι να ξεπληρωθούν!

- Πράγματι, αλλά το κουράγιο μου εξαντλείται, και αφού νιώθω ότι δεν είμαι καλός σε τίποτα, προτιμώ τον θάνατο από την ντροπή της επαιτείας.»

Ο Επτάσπαθος σκέφτηκε ότι ο καλύτερος τρόπος για να κάνει αυτόν τον αποθαρρημένο άνδρα να ξεχαστεί ήταν να τον κάνει να του διηγηθεί τα βάσανά του, και τον ρώτησε.

«Η ιστορία μου δεν είναι χαρούμενη», απάντησε ο γέροντας. «Ήμουν παντρεμένος με παιδιά όπως ο νονός σου ο Λαγκέρ, που με ήξερε καλά και γνωρίζει ότι δεν έκανα ποτέ κακό σε κανέναν. Ήμασταν φίλοι, μαλώσαμε γιατί δεν ήθελα να ακολουθήσω τις συμβουλές του. Έχοντας χάσει και οι δυο, μέχρι τα σαράντα, τα παιδιά μας και τις γυναίκες μας την περίοδο της επιδημίας, πήρε ο καθένας τον δρόμο του. Το σκεπτικό του νονού σου ήταν να μαζέψει χρήματα για να έχει την ηρεμία του στα γεράματά του, αλλά αυτό δεν τον εμπόδισε να φτάσει μέχρι την ηλικία που είναι τώρα χωρίς να ξεκουραστεί και χωρίς να λάβει την παραμικρή τρυφερότητα. Αυτός που αγαπάει το *μη αποδοτικό χρήμα* δεν το βρίσκει ποτέ αρκετό, και όσο λιγότερο το απολαμβάνει, τόσο περισσότερο το επιθυμεί. Δεν είναι ότι θέλω να κατηγορήσω τον νονό σου για φιλαργυρία: ξέρω ότι είναι καλός με εσένα, πιστεύω ότι θα σου αφήσει τα λεφτά του, κι επειδή ακούγεται ότι είσαι καλός άνθρωπος, ο κόπος του δεν θα έχει πάει χαμένος· αλλά θα μπορούσες να κάνεις τις δουλειές σου χωρίς αυτόν, ή θα μπορούσε να διασφαλίσει καλύτερα την περιουσία σου έχοντας επενδύσει λίγο τη δική του. Εγώ έπραξα διαφορετικά. Παρότι τα γεγονότα έδειξαν ότι είχα άδικο, αυτό δεν με εμπόδισε από το να πιστεύω ότι είχα δίκιο. Για ποιο λόγο εξάλλου να σου εκθέσω τις ιδέες μου; Πρέπει να έχεις τις ιδέες του μπαρμπα-Λαγκέρ και να πιστεύεις ότι κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι.

- Όχι, απάντησε ο Επτάσπαθος, δεν έχω τις ιδέες του νονού μου: γι' αυτό και δεν βασίζομαι καθόλου στην κληρονομιά του. Ελπίζω να φύγω σύντομα από τη Μαύρη Πόλη, και ξέρω καλά ότι στο εξής δεν θα ενδιαφερθεί και πολύ για το μέλλον μου· αλλά εδώ πρόκειται για εσάς, και σας διαβεβαιώ ότι μπορείτε να μου πείτε τη δική σας οπτική χωρίς να φοβάστε ότι θα σας κατηγορήσω ή θα σας χλευάσω.

- Α! τότε, συνέχισε ο Ωντιμπερ, είναι διαφορετικά! Βλέπω ότι κι εσύ εκτιμάς τη δραστήρια ζωή· όμως ίσως δεν την αντιλαμβάνεσαι ακριβώς όπως εγώ, και αυτό είναι που είμαι πρόθυμος να συζητήσω. Πιθανώς να είναι για τελευταία φορά... Ε λοιπόν! Δεν κρατάω κακία στον καλό Θεούλη που μου έστειλε ένα έξυπνο αγόρι για να βεβαιώσει ότι είχα καλή καρδιά όταν δεν θα είμαι πια εδώ για να με υπερασπιστώ. Μα να, αυτό το κεράκι τελειώνει· όταν το άναψα, πίστευα ότι θα κρατήσει

περισσότερο από εμένα! Έλα στην όχθη του ποταμού· αν παρηγοριέμαι που βρίσκομαι ακόμα σε αυτόν τον κόσμο, είναι επειδή θα μπορέσω και πάλι απόψε να δω τα αστέρια. Ούτε ένα δεν υπήρχε στον ουρανό όταν με κυρίευσε η απελπισία, και τώρα ο καιρός άνοιξε λίγο, όπως η καρδιά μου που ξαναζωντάνεψε από την καλοσύνη σου· αλλά οι σκοτεινές νύχτες θα επιστρέψουν, παιδί μου, και μαζί τους μια πιο μαύρη σκέψη κι από τον τάφο, η σκέψη ότι δεν με εκτιμά και δεν με αγαπάει κανείς.

- Λοιπόν, απάντησε ο Επτάσπαθος, αυτό που μου λες είναι αχαριστία. Αν αξίζεις τη φιλία, όπως λες, γιατί να μη σου τη δώσω εγώ; Προσπάθησε να μου εμπνεύσεις φιλία προτού με θεωρήσεις ανίκανο να την αισθανθώ.

- Έχεις δίκιο. Τι καλό παιδί είσαι! είτε ο Ωντμπέρ πιάνοντας τον οπλοποιό από τον ώμο. Έλα, έλα, θα σου τα πω όλα! Θα σου εξομολογηθώ ενώπιον του Θεού!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Ο Ατρόμητος ήταν ένας πολύ έντιμος άνδρας, πολύ αφοσιωμένος στο καθήκον του, αλλά πολύ ευέξαπτος όταν η δουλειά του έσπαγε τα νεύρα. Είχε υπερασπιστεί ένθερμα ολόκληρη τη ζωή του την αξιοπρέπεια και την ελευθερία του εργάτη απέναντι στις απαιτήσεις των αφεντικών· αλλά όταν έγινε ο ίδιος αφεντικό, δηλαδή αρμόδιος να διευθύνει την παραγωγή στην παράγκα, άλλαξε από τη μια μέρα στην άλλη, με την αφέλεια των ανθρώπων που η έλλειψη παιδείας και σκέψης στους εγκαταλείπειαν επιφύλακτα στο ένστικτο της στιγμής. Μιλούσε σκληρά στους παλιούς του συντρόφους, απαιτούσε από τους μαθητευόμενους περισσότερα από όσα μπορούσαν να ξέρουν, δεν δεχόταν ούτε ένα σχόλιο και περνούσε με πολύ μεγάλη ευκολία από την επίπληξη στην απειλή. Τελικά, το εργαστήριο ήταν σχεδόν έρημο όταν, μετά από μια από τις περιοδείες του στον κάμπο, ο Επτάσπαθος επέστρεψε εκεί, και όταν ρώτησε τον Ατρόμητο, εκείνος κατηγορώντας αυτούς που έλειπαν, τον έκανε γρήγορα να συνειδητοποιήσει ότι είχε έρθει σε ρήξη με όλους τους εργάτες του.

Ο Επτάσπαθος αναγκάστηκε εκείνη τη στιγμή να νοσταλγήσει τον ειρηνικό Ωντμπέρ, που φερόταν στους μαθητευόμενους όπως στα παιδιά του και ξόδευε λίγο

από τον χρόνο των εργατών επειδή ήθελε να τους εξηγήσει τον Επίκτητο και τον Πλάτωνα, που ποτέ δεν είχε διαβάσει, αλλά τουλάχιστον ήξερε να τους συγκρατεί και να τους πείθει με την καλοσύνη του. Ο Ατρόμητος, με τις υπερβολές του, είχε δημιουργήσει γύρω του έρημο.

Ο Επτάσπαθος πήγε στην πόλη και δεν βρήκε κανέναν να θέλει να είναι και πάλι υπό τη διεύθυνση του αρχιεργάτη του. Απαιτούσαν να τον διώξει. Υποσχέθηκε να του αφαιρέσει κάθε εξουσία· αλλά επειδή χρειαζόταν χρόνο για να βάλει κάποιον άλλον στη θέση του, έπρεπε, στο μεταξύ, να προσλάβει περαστικούς τεχνίτες, και να βρίσκεται για πολύ καιρό ανάμεσα σε αγνώστους που διηύθυνε ο ίδιος, με λίγο κέφι και με πολλούς μελάδες. Αποφάσισε λοιπόν να εκμισθώσει την ιδιοκτησία του και να νοικιάσει μια άλλη σε καλύτερη τοποθεσία, κάτι που ήλπιζε να καταφέρει χωρίς μεγάλη ζημία. Άρχισε τις διαπραγματεύσεις με ανθρώπους που του πρόσφεραν για την παράγκα μια τόσο χαμηλή τιμή μέχρι που τον κυρίευσε η απογοήτευση. «Ναι, ναι» σκέφτηκε, «η Τονίν είχε απόλυτο δίκιο! Αυτό εδώ το μέρος δεν αξίζει τίποτα, και ίσως έχει καταλάβει κιόλας ότι δεν είμαι καλός σε τίποτα.»

Σε όλες τις απογοητεύσεις του προστέθηκε η απέχθεια για την άξεστη δουλειά στην οποία είχε καταδικαστεί για να βγάλει λεφτά, αυτός που άλλοτε ήταν τόσο περήφανος για την ομορφιά της τέχνης του. «*Εκείνη* πρέπει να με περιφρονεί γι' αυτό», έλεγε ακόμη. «Άλλοτε θαύμαζε τα έργα μου, με αποκαλούσε καλλιτέχνη όταν ήταν στις καλές της. Βλέπει άραγε τώρα καμία διαφορά ανάμεσα σε εμένα και στον χειρότερο καρφοποιό; Και αν αυτή τη στιγμή έβλεπε πού βρίσκομαι με αυτό το βάρβαρο επάγγελμα που δεν ξέρω πώς να το κάνω επικερδές, δεν θα γελούσε με σκληρότητα με την πρότασή μου να την παντρευτώ;»

Τον κυρίευσε η ντροπή. Πείστηκε ότι δεν θα μπορούσε πια να αντέξει το βλέμμα της Τονίν αν δεν κατόρθωνε να ανελιχθεί, και γνωρίζοντας ότι περιποιούνταν τον νονό του στο σπίτι της Λοραντίς, υποσχέθηκε στον εαυτό του να μην εμφανιστεί στη Μαύρη Πόλη προτού να έχει δώσει λύση στο πρόβλημα της μοίρας του. «Πρέπει», σκέφτηκε, «να βρω έναν τρόπο για να πλουτίσω με κάθε τίμημα για *εκείνη*, κι εφόσον το εμπόριο δεν μου επιτρέπεται λόγω του κακού χαρακτήρα μου ή της κακής τύχης μου, πρέπει να επιστρέψω στην ιδέα που είχα παλιά να ανακαλύψω έναν μηχανισμό για να πολλαπλασιάσει την ταχύτητα και την ικανότητα των βιομηχανιών μας. Γνωρίζω ότι σπάνια οι εφευρέτες κάνουν περιουσία· αλλά τουλάχιστον η

εφεύρεση εξασφαλίζει μεγάλη τιμή, κι αν έφερνα για προίκα μια καλή ιδέα που θα μείωνε την κούραση του τεχνίτη, είμαι σίγουρος ότι η Τονίν θα ήταν περήφανη και χαρούμενη για εμένα. Λοιπόν, τόλμη! Ώρα για δουλειά. Ας γίνει ό,τι είναι γραφτό! Το μικρό εργαστήριό μου θα με έχει ήδη βοηθήσει αρκετά, αν μου επιτρέψει να δοκιμάσω τις ανακαλύψεις μου.»

Εμπιστεύτηκε και πάλι τη διεύθυνση των εργατών στον Ατρόμητο, έπειτα από μια φιλική και ταυτόχρονα αυστηρή παρατήρηση, που την πήρε με καλό τρόπο, και που έφερε πίσω την ηρεμία στο εργαστήριο. Όσο γι' αυτόν, εγκαταστάθηκε σε ένα χώρο που έμοιαζε με δωμάτιο που έφτιαξε ο ίδιος με σανίδες στην στοά του, και όπου αφήφισε το κρύο, που άρχιζε να γίνεται αισθητό, δουλεύοντας μέρα νύχτα, σχεδιάζοντας, κατασκευάζοντας μικρά υποδείγματα και σπάζοντας το κεφάλι του με ηρωική αποφασιστικότητα.

Δυστυχώς η μόρφωσή του δεν ήταν αντάξια του θάρρους και της ευφυΐας του. Χρειαζόταν να κατέχει περισσότερες από τις στοιχειώδεις έννοιες των επιστημονικών νόμων που ισχυριζόταν ότι καταλάβαινε, και που του δημιουργούσαν όλη την ώρα απροσδόκητα εμπόδια. Ήλπιζε να βρει το φως στα βιβλία· αλλά, εκτός ότι δεν είχε και πολλά και ότι δεν ήξερε αν ήταν σωστά, ήταν, από πολλές απόψεις, ακατανόητα για εκείνον. Δεν τολμούσε να πάει στην πάνω πόλη για να συμβουλευτεί τους παλιούς επαγγελματίες που είχαν γίνει ειδήμονες: φοβόταν μήπως τον περάσουν για τρελό διαφορετικού τύπου από τον Ωντιμπέρ, κι ότι αν αυτό έφτανε στην Τονίν θα έπεφτε στα μάτια της.

Είχε δώσει στον εαυτό του ένα μήνα περιθώριο για να επιτύχει. Όταν ο μήνας πέρασε, αναγκάστηκε να δώσει στον εαυτό του έναν δεύτερο, κι όταν τελείωσε κι αυτός χωρίς να έχει αποκαλυφθεί τίποτα σίγουρο, ένας φοβερός πόνος τον κατέλαβε. Υπέκυψε στην εξάντληση, αφού πέρασε από όλες τις εναλλαγές της ελπίδας, της αμφιβολίας και της απογοήτευσης. Το μόνο που είχε ανακαλύψει, είναι ότι δεν γνώριζε τίποτα. Πάλευε μανιωδώς ενάντια στον βαρύ χειμώνα μέσα σε ένα απείσιο οίκημα, στη μέση ενός τρομακτικού και έρημου τοπίου, ενίοτε περιπλανώμενος στο χιόνι, με το κεφάλι του να καίγεται, ενίοτε ατενίζοντας, με την καρδιά του να παγώνει από τον τρόμο, τα απομεινάρια που δεν είχαν σβηστεί καλά από τα λόγια που είχε γράψει με κάρβουνο στον τοίχο ο Ωντιμπέρ τη νύχτα που αυτός ο δύσμοιρος είχε φτάσει τόσο κοντά να παραδοθεί στον θάνατο. Αυτά τα εν μέρει εξαφανισμένα λόγια,

δεν έβγαζαν πια κανένα νόημα σε όποιον δεν τα είχε διαβάσει ποτέ· όμως ο Επτάσπαθος τα είχε μάθει απέξω και κάπου κάπου πίστευε ότι τα έβλεπε με μια φρικιαστική ευκρίνεια να είναι γραμμένα με αίμα.

Ο αγώνας που έδινε για τη δόξα ήταν πολύ πιο ένθερμος και φρικτός από αυτόν που είχε δώσει για τα χρήματα. Το θέμα πλέον δεν ήταν να είναι πλούσιος για την Τονίν: είχε καταφέρει να αποτύχει σε αυτό χωρίς να ντρέπεται· το θέμα ήταν να της αποδείξει μια σοβαρή ικανότητα: η αποτυχία σε αυτό σήμαινε την απελπισία.

Ο Γκοσέ ανησυχούσε για εκείνον, και η Τονίν ακόμη περισσότερο. Ρωτούσε τον ξάδελφό της, ο οποίος πήγαινε πολλές φορές να δει τον ερημίτη της Χαμένης Γούβας και τον έβρισκε λυπημένο, αρνούμενο να της δώσει εξηγήσεις. Μια μέρα πήγε η ίδια μαζί με τη Λιζ. Ο Επτάσπαθος, εκείνη τη μέρα, ήταν πραγματικά απορροφημένος από μια ακαθόριστη ελπίδα επιτυχίας που τον έκανε πιο δραστήριο και ταυτόχρονα λιγότερο εκδηλωτικό από ποτέ. Στην αρχή συγκινήθηκε και εξεπλάγη από την επίσκεψη της Τονίν· όμως επειδή από ταπεινότητα και συστολή εκείνη ισχυρίστηκε ότι ήταν πρωτοβουλία της Λιζ, απώθησε την ελπίδα του με αυτό το είδος *srleen* που φαίνεται να απολαμβάνει τον πόνο. Προσποιήθηκε ωστόσο ότι ήταν ήρεμος, και στις ερωτήσεις που του έκαναν σχετικά με τις δουλειές του, απαντούσε με στωικότητα ότι όλα ήταν καλά και ότι ήταν πολύ ευχαριστημένος.

«Γιατί όμως δεν σε βλέπουμε πια;» είπε η Τονίν. «Ξέχασες τον νονό σου και όλους τους φίλους σου;

- Δεν ξέχασα κανέναν· αλλά ξέρεις τώρα... Πρέπει να έχω τον νου μου σαν αφεντικό... Κάθε φορά που λείπω, βρίσκω το χάοςόταν επιστρέφω.»

Κι έπειτα από πολλές αποτυχίες υποσχέθηκε να περάσει από τη Μαύρη Πόλη μία από τις επόμενες Κυριακές· αλλά όταν ο Γκοσέ τον προσκάλεσε να γευματίσει μαζί του την επόμενη Κυριακή, δεν ήθελε να δεσμευτεί, λέγοντας:

«Θα προσπαθήσω, αλλά μη με περιμένετε.»

- Ορίστε, δες, είπε η Τονίν στη Λιζ καθώς επέστρεφαν στη Μαύρη Πόλη: πάει αυτό το καημένο παιδί!

- Τι εννοείς; Πιστεύεις ότι θα πεθάνει;

- Πιστεύω ότι έχει πεθάνει για τους φίλους του και ότι θα ζήσει μόνο για το συμφέρον. Καμαρώστε τον! Στα είκοσι πέντε του κάνει υπολογισμούς σαν να ήταν πενήντα.

- Μπορεί οι δουλειές του να μην πηγαίνουν καλά και να μη θέλει να το ομολογήσει, είπε ο Γκοσέ.

- Νόμιζα, συνέχισε η Τονίν, ότι του είχαμε δείξει αρκετή φιλία, σε παρόμοιες συνθήκες, ώστε να μη χρειαστεί να γίνει πάλι μυστικοπαθής όπως την πρώτη φορά. Δεν κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να του ξεδιαλύνουμε τις ιδέες του και να μας εμπιστεύεται; Δεν μου αρέσει αυτή η περηφάνεια που αποκρύπτει οικονομικά προβλήματα όπως και αισθηματικά προβλήματα, κι αν θέλετε να το πω, εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα απολύτως. Πού είναι το κακό στην αποτυχία, όταν δεν ευθυνόμαστε εμείς; Είναι ντροπή να παραμένεις φτωχός; Τι πάει να πει αυτή η ιδέα, να πιστεύει κανείς ότι ο πλούτος είναι καθήκον και τιμή; Άρα εσείς κι εγώ, και χιλιάδες γενναίοι άνθρωποι που μπορούν να βγάζουν μόνο το ψωμί τους, είμαστε λοιπόν όλοι αξιοκαταφρόνητοι;

- Δεν θες να καταλάβεις, της απάντησε ο Γκοσέ, ότι το μυαλό σε βασανίζει, και ότι αυτός που πιστεύει ότι έχει περισσότερο από τους άλλους δεν μπορεί να είναι ευτυχισμένος, αν δεν φτάσει πιο ψηλά από τους υπόλοιπους.

- Έλα τώρα! είπε η Τονίν, αυτό είναι λοιπόν; Ε τότε ας προσευχηθούμε στον Θεό ώστε αυτό το έξυπνο μυαλό να ανέβει στους ώμους μας και έπειτα πάνω από το κεφάλι μας· αλλά να μη φανταζόμαστε πια ότι έχει ανάγκη τη φιλία μας, γιατί, αφού προσποιήθηκε ότι είναι ικανοποιημένος με αυτή, σήμερα μας έδειξε ότι χρειάζεται μόνο τη δική του.

- Θα έλεγε κανείς, Τονίν, ότι έχεις πληγωθεί, είπε η Λιζ. Γιατί, εφόσον φάνηκε ότι ήθελε να επιστρέψει ειλικρινά σε εσένα, δεν θέλησες να τον συγχωρήσεις;

- Τι να συγχωρήσει; είπε ο Γκοσέ, από τον οποίο έκρυβαν διαρκώς το λάθος του φίλου του.

- Να συγχωρήσω τις φιλοδοξίες του, απάντησε η Τονίν· ξέρετε ότι με είχαν ταράξει αρκετά: σήμερα με ταράζουν ακόμη περισσότερο, διότι βλέπω ότι είναι πιο ισχυρές, και ότι μια τόσο βασανισμένη καρδιά δεν θα ήταν ούτε ευτυχισμένη σε ένα γάμο, ούτε ικανή να προσφέρει ευτυχία.

- Έχει δίκιο η Τονίν! είπε ο Γκοσέ στη γυναίκα του. Ο Επτάσπαθος δεν είναι κατάλληλος για μια απλή εργάτρια. Δεν τον εκτιμώ λιγότερο γι' αυτό: ο καθένας έχει το σχέδιό του στον δρόμο της ζωής· αλλά εκτιμώ εξίσου την κοινή λογική της ξαδέλφης μου, που θέλει έναν σύζυγο μόνο δικό της, όπως είμαι εγώ μόνο δικός σου.»

Όταν το ζεύγος Γκοσέ και η ξαδέλφη τους επέστρεψαν στη Μαύρη Πόλη, η Λιζ που βρέθηκε μόνη με την Τονίν, είδε ότι συγκρατούσε τα δάκρυά της, και η Λοραντίς, η οποία μπήκε μια στιγμή αργότερα, το παρατήρησε κι αυτή. Η Λοραντίς ήταν καλή γυναίκα, παχουλή και ολοστρόγγυλη, αρκετά διορατική στα αισθηματικά, και ήταν πολύ περήφανη για τη φιλία της Τονίν, την οποία αγαπούσε σαν κόρη της. «Ξέρεις τι έχει;» είπε στη Λιζ. «Ξέρω εγώ που σου μιλάω. Στενοχωριέται εξαιτίας αυτού του παλιο-οπλοποιού που είναι όμορφο παιδί, συμφωνώ, και που δουλεύει τον χάλυβα όπως ο σκίουρος το καρύδι... Και μετά; Δεν έχουν κανένα συναίσθημα, βλέπετε, αυτοί οι αξιέπαινοι άνθρωποι! Αγαπούν μόνο την κενοδοξία και τα χρήματα, κι αν είστε τόσο φίλη της Τονίν όσο εγώ, θα τη συμβουλευάτε να σκεφτεί κάποιον άλλον.» [...]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Ο Επτάσπαθος δεν έλαβε το γράμμα της Τονίν. Το δικό του το είχε χρονολογήσει από τον τόπο όπου βρισκόταν, και την επομένη έφυγε, χωρίς να είναι σίγουρος ποιον δρόμο θα έπαιρνε, έχοντας ως μοναδική σκέψη να απομακρυνθεί και να τον ξεχάσουν για κάποιο διάστημα. Ούτως η άλλως δεν ήλπιζε σε καμία απάντηση, κι ένιωθε ότι για να διατηρήσει το κουράγιο του, έπρεπε να μη γνωρίζει τι συνέβαινε εκείνο το διάστημα στη Μαύρη Πόλη.

Οι οικονομίες του δεν μπορούσαν να του φτάσουν για πολύ καιρό· έτσι σύντομα σκέφτηκε να πιάσει δουλειά σε μια βιοτεχνία για να βγάλει κάτι για να συνεχίσει το ταξίδι του, διότι ήταν αποφασισμένος να πάει μακριά και να αξιοποιήσει αυτή την οικειοθελή εξορία για την εκπαίδευσή του. Σταμάτησε λοιπόν στην πρώτη πόλη που συνάντησε, δούλεψε μερικές εβδομάδες, και ξαναέφυγε για μια άλλη μεγάλη πόλη, περίεργος να μελετήσει τη δουλειά του σε μια πολύ πιο μεγάλη

κλίμακα που δεν είχε μπορέσει ακόμα, και να τελειοποιηθεί με τη δοκιμή διαφορετικών πρακτικών.

Αφού λοιπόν είχε ταξιδέψει, προσπαθήσει και παρατηρήσει, για πολλούς μήνες, έλαβε, σχεδόν τυχαία, ένα γράμμα από τον Γκοσέ, που του έλεγε καλά νέα για τον νονό του και τη βιοτεχνία του. Ο νονός ήταν μια χαρά στην υγεία του και η βιοτεχνία απέδιδε μικρούς σταθερούς καρπούς που σημείωναν ικανοποιητική πρόοδο. Σύμφωνα με τους αριθμούς, ο Επτάσπαθος αναγνώρισε ότι ο Ατρόμητος έκανε πολύ καλύτερα τις δουλειές του όσο δεν ήξερε να τις κάνει ο ίδιος, κι αυτό του επιβεβαίωσε τις σκέψεις του που του είχαν περάσει από το μυαλό ήδη περισσότερες από μία φορές από τότε που ταξίδευε: ότι η μικρή ιδιοκτησία δηλαδή δεν μπορεί να ευδοκιμήσει με μικρά μέσα, χωρίς πολύ πείσμα, εγκαρτέρηση και εγκράτεια. Οι άνθρωποι με ζοηρή φαντασία, ερωτευμένοι πάντα με την ιδέα της ταχείας πρόοδου, δεν παραδέχονται αρκετά ότι με λίγα μπορεί κανείς να κάνει λίγα, και μοιραία τους νικά η αποθάρρυνση. Ο Επτάσπαθος, παθιασμένος και ανήσυχος, να φαντάζεται μονίμως το καλύτερο, και να παραλύει μονίμως από την έλλειψη χρημάτων, ήταν πολύ λιγότερο ικανός να διαχειριστεί τα ασήμαντα συμφέροντά του από τον απερίσκεπτο και πεισματάρη Ατρόμητο. Εκείνος άνοιγε το αυλάκι τουόπωςτο βόδι που κάνει τη δουλειά του χωρίς να υπολογίζει τη δουλειά της επόμενης μέρας. Επειδή δεν ήξερε να διαβάσει, δεν έγραφε τίποτα, αλλά τα θυμόταν όλα με τη θαυμάσια ακρίβεια των ακαλλιέργητων εγκεφάλων που βασίζονται μονάχα στους ίδιους. Κανένα μαρτύριο ψευδαίσθησης ή έπαρσης δεν τον απομάκρυνε από τον στόχο του. Εν ολίγοις, η βιοτεχνία στα χέρια του παρουσίαζε ένα μικρό καθαρό και σχεδόν σίγουρο εισόδημα. Ελπίζοντας να διπλασιάσει το κεφάλαιο σε λίγα χρόνια, ο Επτάσπαθος είχε βασιστεί σε αυτά τα θαύματα στα οποία αρέσκεται η υπερηφάνεια, αλλά που δεν γίνονται σχεδόν ποτέ πραγματικότητα με έντιμα και φρόνιμα μέσα.

[...] «Αλλά και τι μεγαλείο έχει η διάρκεια των πραγμάτων στην εξοχή! Πόσο λίγο συγκρίνονται οι ευφυείς δημιουργίες του καλλιτέχνη και του τεχνίτη με το μεγαλείο μιας γέρινης βελανιδιάς! Πόσο απέραντος είναι ο ουρανός πάνω από αυτούς τους επίπεδους και ατέλειωτους κάμπους! Και τι διακριτική και διαπεραστική μουσική στα φυλλώματα που χαϊδεύει ευλαβικά ο αέρας μιας όμορφης μέρας! Οι καπνοί της υπερηφάνειας και οι ανησυχίες της ψυχής δεν πρέπει τώρα σταδιακά να μουδιάζουν χωρίς να είναι απαραίτητο να τις πολεμήσουμε; Υπάρχει άραγε μια πιο

ισχυρή σαγήνη από όλα τα αποκυήματα της φαντασίας μας σε αυτή τη φαινομενική ηρεμία που κρύβει το μυστηριώδες έργο της γης;

Ναι, τώρα πρέπει να γίνουμε αν όχι καλύτεροι, τουλάχιστον πιο άξιοι και πιο μετρημένοι. Οι μάταιες ευαισθησίες, οι σπαρακτικές φιλοδοξίες πρέπει να μετριάζονται και να δίνουν τη θέση τους σε ένα είδος ακλόνητης μοιρολατρίας. Η σκληρή ζωή του βιομήχανου είναι μια αυταπάτη, ένα στοίχημα με τον ουρανό, ένας συνεχής θυμός απέναντι στη φύση και στον εαυτό του. Η ζωή του αγρότη είναι μια παρατεταμένη υποταγή, ανάμεσα στην προσευχή και τον ύπνο. Η περιφρόνηση στα βάσανα και στις χαρές που μας κατατρώνε καθρεφτίζεται στο πρόσωπό μας, που δεν μπορεί ούτε να γελάσει ούτε να κλάψει. Παρατηρεί και συλλογίζεται. Περιμένει πάντα κάτι που, είτε λίγο νωρίτερα είτε λίγο αργότερα, πρέπει σίγουρα να έρθει, βροχή ή ήλιος, σκοτάδι ή φως· καθώς ο τεχνίτης, χωμένος στα ορυχεία ή καμπουριασμένος στο σκοτεινό εργαστήριο, στρέφει πάντα το μυαλό και τα μάτια του σε ένα σημείο μόνο, ο γεωργός κοιτάζει ψηλά αυτό που πρέπει να έρθει, αχτίδες ή σύννεφα, για να δώσει την τελευταία υπέρτατη μορφή στο έργο του. Και οι δύο πότισαν το έργο τους με τον ιδρώτα του προσώπου τους· αλλά ο τεχνίτης φτιάχνει μόνο ένα εργαλείο που προορίζεται για να χρησιμοποιηθεί και να χαθεί, κάτι εύθραυστο που δεν θα ξαναδεί ποτέ, που δεν θα μάθει ποτέ ούτε τον προορισμό του ούτε την αντοχή του στον χρόνο: ο αγρότης γονιμοποιεί κάτι αιώνιο που κοιμόταν, και που ξεκίνησε πάλι να ζει βγαίνοντας από τα χέρια του, κάτι ενεργό και αστείρευτο που πρέπει να ανθίσει και να καρποφορήσει σύμφωνα με τις επιθυμίες του.»

Έτσι ονειρευόταν ο νεαρός άνδρας, ερμηνεύοντας στον εαυτό του τις σκέψεις του με έναν τρόπο που δεν χρειαζόταν λέξεις, για να ζωγραφίσει τις ζωντανές εικόνες της. Είχε ξεχάσει τη χήρα, αλλά ένιωθε ότι ήταν ερωτευμένος με την εξοχή. Θυμόταν τα πρώτα χρόνια του, την πέτρινη φτώχη κοιλάδα του, τις κατσίκες με τα αδύνατα πλευρά τους που κρέμονταν από τους θάμνους, τη φτώχεια του, τα γυμνά πόδια του και την άγνοιά του για κάτι καλύτερο, γεμάτη απόλαυση και ανεμελιά. «Γιατί δεν έμεινα έτσι;» σκεφτόταν. «Σίγουρα δεν θα είχα υποφέρει τόσο! Ό,τι είχα αποκτήσει με έκανε άπληστο για όσα δεν μπορούσα να αποκτήσω. Και τώρα, αν μπορούσα να ξεχάσω όσα έχω ζήσει και να αρκεστώ στη δουλειά χωρίς ζήλο, στη φιλία χωρίς αγάπη, στο μέλλον χωρίς απρόοπτα, θα ηρεμούσα ξανά κάτω από αυτόν τον καθαρό ήλιο και πάνω σε αυτή την ευλογημένη γη. Θα συνέχιζα να χαίρομαι σαν παιδί με το

πιο απλό πράγμα: μια γέννηση ενός αρνιού στον αχυρώνα μου, ένα κακάρισμα μιας κότας στην αυλή μου, το τρέξιμο ενός λαγού στο χωράφι μου, θα ήταν γεγονότα στη ζωή μου, και ποιος ξέρει αν μια μέρα δεν θα κατάφερνα να σκάσω από ευτυχία και να φουσκώσω από υπερηφάνεια βλέποντας ένα βόδι να παχαίνει στον στάβλο μου;»

Αυτά ονειρευόταν ο Επτάσπαθος, επαναλαμβάνοντας εν αγνοία του τον μύθο της γαλατούς⁹, όταν ένας ταχυδρόμος που διέσχισε τον κάμπο, πηγαίνοντας από τη μία αγροικία στην άλλη, του παρέδωσε ένα γράμμα από τη Μαύρη Πόλη, στο οποίο, παρότι η σφραγίδα του ταχυδρομείου ήταν πολύ παλιά, έγραφε, σαν ειρωνεία της μοίρας αυτών που λείπουν: *παραδώστε το χωρίς καθυστέρηση· πολύ επείγον.*

⁹Μύθος του Λα Φονταίν, βλ. υποσημείωση, σελ. 33.

5. Μεταφραστικός σχολιασμός

Η γαλλική και η ελληνική γλώσσα παρουσιάζουν διαφορές στη συντακτική δομή του λόγου τους. Ο μεταφραστής από την πλευρά του οφείλει να αποδώσει το ακριβές ή τουλάχιστον το πλησιέστερο δυνατό νόημα του κειμένου-πηγής στο κείμενο-στόχο, λαμβάνοντας υπόψη τα βιώματα, τις καταβολές και τα πολιτισμικά στοιχεία του λαού της γλώσσας-στόχου. Στα αποσπάσματα του μυθιστορήματος που εξετάζει η εργασία μας, οι αποκλίσεις αυτές διακρίνονται σε λεξιλογικό, πραγματολογικό και υφολογικό άξονα, και παραθέτοντας τα ανάλογα παραδείγματα θα εξηγήσουμε τους λόγους για τους οποίους καταφύγαμε σε αυτές τις επιλογές και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τροποποιήσεις. Τα κεφάλαια που επιλέχθηκαν είναι το πρώτο, το δεύτερο, το τέταρτο και αποσπάσματα από το δέκατο και το δωδέκατο. Η επιλογή των δύο πρώτων κεφαλαίων έγινε για να επιτευχθεί η εισαγωγή στο θέμα του μυθιστορήματος και φυσικά λόγω των δυσκολιών που παρουσιάζουν. Αντίστοιχες μεταφραστικές προκλήσεις εμφανίζονται και στα υπόλοιπα κεφάλαια που μεταφράσαμε.

Κύρια πρόκληση ως προς τη μετάφραση του έργου ήταν η γλώσσα του 19^{ου} αιώνα με λέξεις ή φράσεις που παρουσιάζουν δυσκολίες ως προς τη μετάφραση και την κατανόηση για τον σημερινό αναγνώστη και συνδυαστικά με τον πραγματολογικό άξονα, λέξεις όπως επαγγέλματα τα οποία έχουν εξαφανιστεί στον πολιτισμό μας με την αντικατάσταση των απαραίτητων μηχανημάτων. Οφείλουμε να σημειώσουμε λοιπόν ότι «μια μετάφραση δεν αφορά απλώς ένα πέρασμα ανάμεσα σε δύο γλώσσες, αλλά κι ανάμεσα σε δύο κουλτούρες ή δύο εγκυκλοπαίδειες. Ο μεταφραστής δεν θα πρέπει απλώς να έχει υπόψη του τους στενά γλωσσικούς κανόνες, αλλά και πολιτισμικά στοιχεία, με την ευρύτερη έννοια του όρου» (Eco, 2003, σ. 218). Στο υφολογικό επίπεδο παρατηρείται η αναλυτική περιγραφή της Σάνδης τόσο του περιβάλλοντος όσο και των συναισθημάτων των ηρώων, αλλά και οι πολιτισμικές διαφορές των δύο χωρών. Θα παρατεθούν τα αντίστοιχα παραδείγματα στη γαλλική γλώσσα με τις σελίδες του πρωτότυπου έργου.

5.1. Λεξιλογικό επίπεδο

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσουμε τη γλώσσα του έργου και τα γλωσσικά ζητήματα που απασχόλησαν κυρίως λόγω κάποιων εκφράσεων. Το κείμενο χαρακτηρίζεται από μια γλώσσα που δεν είμαστε συνηθισμένοι ως αναγνώστες του 21^{ου} αιώνα, συνεπώς θα εξετάσουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε σε αυτό τον τομέα. Όπως αναφέρθηκε, το έργο αφορά στη γαλλική εργατική τάξη του 19^{ου} αιώνα καθιστώντας το πλούσιο σε αναφορές των τότε δεδομένων. Έκδηλες είναι οι αναφορές στα επαγγέλματα, στις βιομηχανικές εγκαταστάσεις και στα εργαλεία του αιώνα, τα οποία και θα καταγράψουμε. Είναι σημαντική η ύπαρξη λέξεων, κυρίως επαγγελματών και εργαλείων, τα οποία με την πάροδο του χρόνου και τη βιομηχανική πρόοδο και εξέλιξη έχουν εξαφανιστεί ή έχουν αντικατασταθεί από μηχανήματα. Τέλος, θα εξετάσουμε διεξοδικά τον τίτλο και τη μετάφρασή του, καθώς και τους προβληματισμούς τους οποίους προκάλεσε. Θα ορίσουμε λοιπόν στις αντίστοιχες κατηγορίες τα ζητήματα που χρήζουν σχολιασμού.

5.1.1. Εκφράσεις

Το μυθιστόρημα *La Ville Noire* είναι πλούσιο σε εκφράσεις που κοσμούν το κείμενο και ενισχύουν τη γλαφυρότητα των περιγραφών και το μήνυμα που επιδιώκει να περάσει η Σάνδη στον αναγνώστη μέσω του εκάστοτε χαρακτήρα είτε μέσω της δικής της αφήγησης. Η στρατηγική που ακολουθήσαμε όσον αφορά σε αυτόν τον τομέα είναι η ελεύθερη μετάφραση με την εύρεση των αντίστοιχων ισοδυναμιών στη γλώσσα-στόχο. Ακριβώς λόγω του όγκου των εκφράσεων και των γλωσσικών ιδιαιτεροτήτων, θα παραθέσουμε ενδεικτικά τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα.

Παρατηρήσαμε εκφράσεις που όπως είναι φυσικό έχουν διαφορετική δομή στην κάθε γλώσσα-πολιτισμό, όμως στόχος μας παραμένει να αποδώσουμε σαφώς το νόημα του κείμενου-πηγής. Έτσι, τη φράση « tu es toujours dans l'envers de ton étoffe » (p. 46) δεν θα μπορούσαμε σε καμία περίπτωση να τη μεταφράσουμε κατά λέξη ή χωρίς να κάνουμε κάποια παρέμβαση διότι για τον Έλληνα αναγνώστη δεν σημαίνει τίποτα το «είσαι πάντα από τη μέσα πλευρά του υφάσματός/ρούχου σου». Η

πιο δόκιμη επιλογή είναι να την αποδώσουμε νοηματικά με την ελληνική ισοδύναμή της. Σύμφωνα και με το συγκείμενο αντιλαμβανόμαστε το αρνητικό νοηματικό πλαίσιο και κληθήκαμε να μεταφράσουμε με την εξίσου ελληνική έκφραση «βλέπεις πάντα το ποτήρι μισοάδειο». Επιπλέον, η φράση «*L'amour m'a pris*» (p. 46) που στα γαλλικά θα μπορούσε να μεταφραστεί με διάφορους τρόπους, καθώς δεν ανήκει στην κατηγορία της προηγούμενης έκφρασης, δεν αφορά δηλαδή μια παγιωμένη έκφραση στη γλώσσα-πηγή, επιλέξαμε να την αποδώσουμε με την ελληνική μεταφορική έκφραση «ο έρωτας μου χτύπησε την πόρτα», η οποία εξυπηρετεί το γλαφυρό ύφος της Σάνδης.

Μια άλλη έκφραση η οποία παρουσιάζει αρκετές δομικές ομοιότητες με την αντίστοιχη ελληνική της είναι η εξής: «*on me rit au nez*» (p. 49), και μεταφράσαμε «γέλασαν μες στη μούρη μου». Στην αφήγηση του Επτάσπαθου διακρίνουμε τον ειρωνικό ύφος με το οποίο τον αντιμετώπισαν οι κάτοικοι της πάνω πόλης, και θέλοντας να μεταφέρουμε την ίδια εικόνα με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια μεταφράσαμε με έναν απλό, καθημερινό λόγο όπως θα μιλούσε ο εργάτης της εποχής. Επιπλέον, παρεμβήκαμε στη φράση «*en passant son bras sous celui de l'armurier*» (p. 84) την οποία δυσκολευτήκαμε να αποδώσουμε μένοντας πιστοί και στην εικόνα που περιγράφεται. Όμως κάνοντας πράγματι εικόνα στο μυαλό μας τους δύο, φορτισμένους συναισθηματικά, χαρακτήρες να μιλούν με τον μεγαλύτερο ηλικιακά να πιάνει τον νεότερο εργάτη, δημιουργείται η εικόνα της αγκαλιάς και συνδυαστικά με το κινητικό ρήμα με το οποίο συνεχίζει το κείμενο («*Viens, viens*»), θεωρήσαμε την εικόνα των δύο ανδρών, που ο ένας πιάνει τον ώμο του άλλου καθώς περπατούν, ιδανική και μεταφράσαμε ως «πιάνοντας τον οπλοποιό από τον ώμο». Αυτός είναι και ο λόγος που η εξελληνισμένη γαλλική λέξη «αγκαζέ» δεν χρησιμοποιήθηκε. Θεωρήσαμε πιο παραστατική για τον αναγνώστη την εικόνα δύο ανθρώπων που περπατούν και ο ένας περνάει το χέρι του από τον ώμο του άλλου.

Το κείμενο είναι πλούσιο από μεταφορικές εκφράσεις με τις οποίες δεν αντιμετωπίσαμε σημαντικές δυσκολίες εφόσον η δυσκολία έγκειτο στο να αντιληφθούμε το νόημά τους. Από την στιγμή που γνωρίζουμε τη σημασία τους μπορέσαμε να βρούμε τις ισοδύναμές τους στα ελληνικά. Μια τέτοια έκφραση είναι η γαλλική έκφραση «*(il) n'entendait pas raison sur l'honneur de sa famille*» (pp. 64-65), την οποία μεταφράσαμε με τη μεταφορική έκφραση «δεν σήκωνε κουβέντα για ό,τι είχε σχέση με την τιμή της οικογένειάς του». Θα μπορούσαμε να

αντικαταστήσουμε το ρήμα «σήκωνε» με το «άκουγε», όμως θεωρήσαμε πως το πρώτο ενέχει μεγαλύτερο δυναμισμό που αρμόζει στο νοηματικό πλαίσιο της αφήγησης. Παρατηρήσαμε επίσης μια παροιμιακή έκφραση « il vaut mieux tenir que courir » (p. 83) σύμφωνα με την οποία είναι καλύτερο να έχεις ήδη κάτι λιγότερης αξίας από το να κυνηγάς συνεχώς το καλύτερο. Κρίναμε απαραίτητο πως έπρεπε να αποδώσουμε την έκφραση αυτή πρώτον με την αντίστοιχη ελληνική της, και δεύτερον με μια έκφραση που είναι επίσης παροιμία στα ελληνικά κι έτσι επιλέξαμε την παροιμία «κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι» η οποία αποδίδει επαρκώς το νόημα, καθώς η συζήτηση στρέφεται γύρω από οικονομικά ζητήματα.

Σε αυτό το κεφάλαιο παρατηρήσαμε τις λεξιλογικές δυσκολίες αναφορικά με τις εκφράσεις και την εύρεση των ισοδυναμιών τους στη γλώσσα-στόχο, αλλά και την πραγματολογική απόσταση των πολιτισμών στον τρόπο που εκφράζονται. Η επιλογή των λέξεων που δομούν τις παγιωμένες ή παροιμιακές εκφράσεις του κάθε λαού τον χαρακτηρίζουν και πολιτισμικά.

5.1.2. Επαγγέλματα και εγκαταστάσεις

Το κοινωνικό πλαίσιο του μυθιστορήματος αποτελείται από απλούς εργάτες (« ouvriers » p. 44) με χαμηλό κοινωνικό υπόβαθρο χωρίς σαφείς κοινωνικές διακρίσεις μεταξύ τους. Η μοναδική διάκριση που πραγματοποιείται είναι αυτή ανάμεσα στους κατοίκους της πάνω και της κάτω πόλης, όμως οι κάτοικοι της πάνω πόλης δεν είναι παρόντες καθ' όλη τη διάρκεια του μυθιστορήματος εκτός από τη μακροσκελή περιγραφή του Γκოსέ για τη ζωή των ανθρώπων που ζουν «εκεί ψηλά» (« de là-haut » p. 45). Σύμφωνα όμως και με τη θεματολογία του έργου είναι καταφανείς οι αναφορές στα επαγγέλματα των ανθρώπων που δουλεύουν στις βιοτεχνίες αλλά και οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους χαρακτηρίζονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις ανάλογα τη λειτουργία τους.

Στο μυθιστόρημα εμφανίζεται πληθώρα επαγγελμάτων και συγκεκριμένα χειρωνακτικών επαγγελμάτων καθώς πρόκειται για εργάτες που δουλεύουν σε εργοστάσια και βιοτεχνίες, σε μια εποχή που δεν υπάρχουν μηχανές για να αντικαταστήσουν τα ανθρώπινα χέρια. Από την αρχή μάλιστα του μυθιστορήματος, ο

Επτάσπαθος αναφέρεται στα λόγια του νονού του, ο οποίος διέκρινε τους εργάτες σε δύο κατηγορίες σύμφωνα με την σκληρότητα της δουλειά τους, σε αυτή των ανθρώπων της φωτιάς και εκείνη των ανθρώπων του νερού (« C'est les hommes du feu », « les hommes de l'eau » p. 50). Την πρώτη κατηγορία απαρτίζουν «οι οπλοποιοί, οι μαχαιροποιοί και οι κλειθροποιοί» (« les armuriers, les couteliers et les serruriers » p. 50). Η στρατηγική που ακολουθήσαμε σε αυτή την περίπτωση ήταν η συμφωνία των επαγγελματιών μεταξύ τους. Ανάμεσα στις λέξεις «οπλουργός» και «οπλοποιός» επιλέχθηκε η δεύτερη με σκοπό να υπάρχει συνοχή με τον «μαχαιροποιοί» και τον «κλειθροποιοί». Η ίδια στρατηγική ακολουθήθηκε και στο επάγγελμα του «καρφοποιού» (« le dernier des cloutiers » p. 141), το οποίο παρόλο που δεν παρουσιάζει σημαντική ευχρηστία στα ελληνικά, χάριν συνοχής με τα υπόλοιπα επαγγέλματα και προς αποφυγή παράφρασης επιλέχθηκε αυτή η λύση. Πιθανή επιλογή θα μπορούσε να είναι ο «ηλοποιός», όμως αυτή η λύση ίσως προβλημάτιζε τον αναγνώστη καθώς προέρχεται από το αρχαίο ουσιαστικό «ἥλος» και δεν είναι εύχρηστη στη σημερινή εποχή. Επιπλέον, το επάγγελμα της Τονίν, η οποία εργάζεται σε μια χαρτοποιία, έχει και πραγματολογικό χαρακτήρα, καθώς πρόκειται για ένα επάγγελμα που έχει εξαφανιστεί από τη σύγχρονη εποχή και έχει αντικατασταθεί από τα μηχανήματα. Η αφήγηση λειτουργεί επικουρικά, καθώς δίνει περιφραστικά και επιγραμματικά την ερμηνεία του επαγγέλματος, όμως δεν υπάρχει πλήρης αντιστοιχία με κάποιο επάγγελμα στην ελληνική πραγματικότητα της εποχής. Η επιλογή μας, λοιπόν, σε ό,τι αφορά στο επάγγελμα της εργάτριας στην χαρτοποιία, ήταν να χρησιμοποιήσουμε παράφραση με σκοπό την απόλυτη απόδοση του νοήματος. Η τελική μετάφραση λοιπόν, διαμορφώθηκε ως εξής «δίπλωνε τα φύλλα του τυπογραφείου» (« Elle était plieuse » p. 55).

Πολλές αναφορές επίσης, γίνονται και στις διαφορετικές εγκαταστάσεις με αρκετές τροποποιήσεις κάθε φορά στο όνομά τους. Εκτός από τον διαχωρισμό ανάμεσα τους λόγω της λειτουργίας τους και της παραγωγής που κάνουν, οι βιοτεχνίες εμφανίζονται πολλές φορές με διαφορετικό ουσιαστικό που προσδιορίζει την ιδιότητά τους. Αρχικά, το ουσιαστικό «fabrique» εμφανίζεται 13 φορές στα αποσπάσματα που μεταφράσαμε και αποδόθηκε στα ελληνικά ως «βιοτεχνία» (« dans quelque fabrique pour gagner de quoi continuer son voyage » p. 164), καθώς στη γαλλική γλώσσα ο ορισμός που δίνεται στο Le Petit Robert αφορά μια «μεσαίου μεγέθους βιομηχανική μονάδα παραγωγής τελικών προϊόντων». Ανάμεσα στο

δίλημμα βιοτεχνίας-εργοστασίου, θεωρήσαμε την επιλογή της «βιοτεχνίας» πιο επαρκή. Προβήκαμε σε αυτόν τον διαχωρισμό λόγω της εννοιολογικής διαφοροποίησης των δύο λέξεων καθώς η βιοτεχνία σχετίζεται με πολύ μικρότερη παραγωγή προϊόντων αλλά και απασχόληση εργαζομένων, σε αντίθεση με το εργοστάσιο το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγάλα κτήρια με μεγάλες παραγωγές. Επιπλέον, δεδομένου ότι η πλοκή διαδραματίζεται στην επαρχία δεν θα ήταν δυνατή η ύπαρξη τόσο πολλών εργοστασίων ενώ θεωρήσαμε πιθανότερη τη δημιουργία πολυάριθμων βιοτεχνιών (« devant une des cinq ou six cents fabriques qui se pressent et s'enchevêtrent sur les deux rives du torrent » p. 43). Η γλώσσα που χρησιμοποιεί η συγγραφέας μας βοηθά να κάνουμε αυτή την επιλογή, εφόσον στο τέταρτο κεφάλαιο στην περιγραφή της επιχείρησης που παρατηρεί ο Επτάσπαθος, το ουσιαστικό « fabrique » συνοδεύεται από το επίθετο « misérable » (p. 76). Έτσι, καταδεικνύεται η κατάστασή του και συνδυαστικά με το συγκείμενο αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για μια «μικρή επιχείρηση» (« petit établissement » p. 77), η οποία περιγράφεται από τον Επτάσπαθο ως «καλύβα» (« bicoque » p. 77). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω χαρακτηριστικά θεωρήθηκε ως πιο δόκιμος όρος μεταφραστικά, αυτός της βιοτεχνίας.

Ομοίως, η λέξη « usine » χρησιμοποιείται αρκετές φορές, μια από τις οποίες για να περιγράψει τη βιοτεχνία του Μολινό, ο οποίος ήταν « ιδιοκτήτης της μεγαλύτερης βιοτεχνίας της κάτω πόλης» (« propriétaire de la plus vaste usine de la ville basse » p. 56), ενώ μία άλλη για να προσδιορίσει και πάλι ένα συγκεκριμένο κτήριο-βιοτεχνία, την «Παράγκα» (« Cette usine, nommait *la Baraque*, un nom bien méprisant » p. 78). Το όνομα αυτού του κτηρίου μας προϋδεάζει για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται και δεν αποτελεί κατάλληλο όνομα για ένα εργοστάσιο μεγάλης παραγωγής. Στη συνέχεια για την παραγωγή σε αυτό το κτήριο χρησιμοποιείται η λέξη « fabrication », την οποία μεταφράσαμε επίσης, ως «βιοτεχνία» με σκοπό να καταδείξουμε την «παραγωγή που απασχολεί μικρό αριθμό εργατών και χρησιμοποιεί σε περιορισμένη έκταση απλά μηχανικά μέσα» (Μπαμπινιώτης, 1998), κάτι το οποίο γίνεται φανερό από την περιγραφή των συνθηκών της συγκεκριμένης βιοτεχνίας η οποία περιορίζεται σε απλά και στοιχειώδη υλικά « elle consistait en outils de jardinage et d'agriculture élémentaire » p. 78).

Ένα διαφορετικό είδος από αυτό των εργοστασίων και των βιοτεχνιών, είναι αυτό των «εργαστηρίων». Σε αυτή την περίπτωση δεν αντιμετωπίστηκε κάποιος

προβληματισμός, εφόσον η επίσημη και συνηθισμένη μετάφραση της λέξης « atelier » είναι «εργαστήριο». Την αναφέρουμε όμως ως μια διαφορετική επιλογή της συγγραφέα για την περιγραφή ενός μικρού κτηρίου παραγωγής εργαλείων του 19^{ου} αιώνα. Είναι σημαντικό επίσης ότι εμφανίζεται δέκα φορές στα αποσπάσματα που μεταφράσαμε και συχνά προσδιορίζεται από ένα επίθετο που υποδηλώνει την άσχημη κατάστασή του. Δύο φορές λοιπόν συνοδεύεται από το επίθετο «μικρό», «το μικρό εργαστήριό μου θα με βοηθήσει αρκετά» (« Mon petit atelier m'aura assez bien servi » p. 142), «από αυτά τα μικρά εργαστήρια» (« par ces petits ateliers » p. 76), που καταδεικνύει την ελάχιστη χωρητικότητά του και το μέγεθός του, ενώ μία άλλη χαρακτηρίζεται «σκοτεινό εργαστήριο» (« dans l'atelier sombre » p. 173). Στην ίδια κατηγορία όσον αφορά στη μεταφραστική δυσκολία ανήκει και μια άλλη μεγαλύτερη μονάδα παραγωγής, αυτή της «βιομηχανίας», «για να πολλαπλασιάσει την ταχύτητα και την ικανότητα των βιομηχανιών μας» (« pour décupler la vitesse et la facilité de nos industries » p. 142). Δεν υπήρξε δυσκολία να μεταφραστεί το ουσιαστικό « industrie », καθώς και το συγκεκριμένο συντέλεσε στην κατανόηση της σημασίας του. Σε πλήρη αντιστοιχία με την παραγωγή συναντάται και το επάγγελμα του βιομήχανου «Η σκληρή ζωή του βιομήχανου είναι μια αυταπάτη» (« La vie de fer et de feu de l'industriel est un délire » p. 173). Επιπρόσθετα, ως γενικότερη έννοια αναφέρεται η «επιχείρηση», «Θα μου έπαιρνε πολύ λίγο χρόνο για να κάνω αυτή τη μικρή επιχείρηση να ακμάσει» (« Il me faudrait bien peu de temps pour faire prospérer cet petit établissement » p. 77), η οποία επίσης προσδιορίζεται από το επίθετο «μικρή» (« petit ») και στη μετάφρασή της συμβάλει το συγκεκριμένο που πρόκειται για εργοστασιακές, και εν προκειμένω μικρές εγκαταστάσεις.

Ωστόσο στο κείμενο αναφέρονται ορισμένες διαφορετικές κατηγορίες εγκαταστάσεων που αφορούν στο είδος παραγωγής των εργοστασίων. Παρατηρήσαμε, μεταξύ άλλων, τα επαγγέλματα του χαρτοποιού, του μαχαιροποιού και του καρφοποιού, για τα οποία εκτίθενται οι αντίστοιχες βιοτεχνίες παραγωγής. Χωρίς κάποια ιδιαίτερη μεταφραστική δυσκολία σε αυτό το σημείο, μεταφράσαμε τις βιοτεχνίες του χαρτιού και των μαχαιριών, σε «χαρτοποιία» και «μαχαιροποιία» (« Elle était plieuse dans une papeterie située en face de la coutellerie » p. 55). Επιπλέον, μεταφραστική πρόκληση αποτέλεσε η βιοτεχνία παραγωγής καρφιών, και αυτό διότι στη γαλλική γλώσσα υπάρχει μια λέξη που χαρακτηρίζει την παραγωγή αυτή, όμως στα ελληνικά, σε αντίθεση με τις προηγούμενες βιοτεχνίες, αυτές του

χαρτιού και των μαχαιριών, δεν παρατηρείται κάπου το λήμμα της «καρφοποιίας», όπως θα ήταν η αντιστοιχία του σύμφωνα με τη χαρτοποιία και τη μαχαιροποιία. Η λύση που δόθηκε σε αυτή την περίπτωση ήταν η περιφραστική μετάφραση και αποδόθηκε ως «παραγωγή καρφιών» (« À cette fabrication on pouvait adjoindre à peu frais la clouterie. » p. 78). Η διαφορά με την επιλογή μας ως προς το επάγγελμα του καρφοποιού, το οποίο δεν μεταφράστηκε με περιφραστικό τρόπο, παραδείγματος χάριν «εργάτης καρφιών», έγκειται στο ότι το λήμμα «καρφοποιός» μπορεί να μην είναι το ίδιο εύχρηστο όσο τα υπόλοιπα επαγγέλματα που αναφέρθηκαν, όμως εμφανίζεται σε ορισμένες αναζητήσεις. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με το αντίστοιχο ουσιαστικό της «καρφοποιίας». Έτσι, θεωρήθηκε δόκιμο να χάσουμε από το κομμάτι της συνεκτικότητας με τις υπόλοιπες βιομηχανίες, από τη στιγμή που παραμένουμε σωστοί λεξιλογικά.

Δεδομένου ότι πρόκειται για ένα έργο με πλούσιο λεξιλόγιο που αφορά συνδυαστικά στην εργατική τάξη και στον 19^ο αιώνα, αποτελεί πρόκληση ως προς την απόδοση των επαγγελμάτων και των βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Τέλος, ακόμη κι αν κάποια επαγγέλματα ή παραγωγές έχουν εκλείψει από την πραγματικότητα του 21^{ου} αιώνα θεωρούμε ότι επιλέξαμε τους πιο δόκιμους όρους ως προς την απόδοσή τους.

5.1.3. Εργαλεία

Σε συνάρτηση με τη θεματική του έργου εμφανίζονται στο μυθιστόρημα πολλά διαφορετικά εργαλεία, το καθένα ανάλογα τον τομέα που απασχολεί. Η δυσκολία που αντιμετωπίσαμε, με γνώμονα τη σημασιολογική πιστότητα, αφορά στη μεταφραστική απόδοση τους επειδή κάποια από αυτά δεν είναι το ίδιο εύχρηστα στην Ελλάδα του σήμερα όσο παλαιότερα.

Λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο που διαδραματίζονται τα γεγονότα είναι λογική η αναφορά των εργαλείων ιδιαίτερα από εργάτες εργοστασίων. Ο Γκοσέ περιγράφοντας τις συνθήκες στην κάτω πόλη σε αντιδιαστολή με αυτές στην πάνω πόλη, αναφέρεται στον «τροχό», στην «τανάλια», στη «σιδερένια ράβδο» και στο «σφυρί» (« qui à une roue et à pince, qui à une barre de fer et à un marteau. » p. 45). Σε άλλο σημείο του κειμένου παρατηρείται ως παραλλαγή της σιδερένιας ράβδου, η

«ακατέργαστη μεταλλική ράβδος» («une barre de métal brut » p. 51), όπως περιγράφεται το εργαλείο πριν λάβει την τελική μορφή του. Επίσης, την ίδια στρατηγική ακολουθήσαμε και στο «αμόνι» (« en frappant mon enclume » p. 47). Πρόκειται για καθημερινά εργαλεία, που εύκολα συναντά κανείς σε ένα εργοστασιακό περιβάλλον του 19^{ου} αιώνα και μεταφραστικά επιλέξαμε τις ισοδυναμίες της ελληνικής γλώσσας.

Επιπλέον, χρησιμοποιούνται αρκετά εργαλεία που σχετίζονται με τον γεωργικό τομέα. Αρχικά, μεταφραστική πρόκληση αποτέλεσαν τα δύο γεωργικά εργαλεία, «το φαλκίδι και το δρεπάνι» (« la serpe et la faucille » p. 78), για τα οποία στα γαλλικά υπάρχουν δύο διαφορετικές λέξεις για την ίδια έννοια σε αντίθεση με τα ελληνικά που ο πιο εύχρηστος και συνήθης όρος για το συγκεκριμένο εργαλείο είναι το δρεπάνι. Επιδιώκοντας όμως την πιστότητα στις επιλογές της συγγραφέα, εφόσον χρησιμοποίησε δύο διαφορετικές λέξεις για το ίδιο εργαλείο, επιχειρήσαμε να βρούμε και μια δεύτερη λέξη εκτός της προφανούς. «Η εύστοχη επιλογή ενός συνωνύμου χαρίζει στο κείμενό του χάρη και το πλουταίνει· η άστοχη επιλογή, αντιθέτως, δημιουργεί συγχύσεις, παρανοήσεις, μπερδέματα, κάνει το κείμενο πολλές φορές κωμικό, αν όχι και α-νόητο/ακατανόητο» (Κεντρωτής, 1996, σσ. 365-366). Έπειτα από έρευνα το «φαλκίδι» αποδείχθηκε το εργαλείο με τη μεγαλύτερη αντιστοιχία στο γαλλικό « serpe », ενώ ηχητικά αποτελεί μια λέξη που δεν φαντάζει ξένη αν υποθέσουμε ότι την ακούμε από έναν αγρότη. Ίσως να μην αποτελεί την πιο συνηθισμένη επιλογή, καθώς το δρεπάνι είναι αυτό που συναντάται περισσότερες φορές στα κείμενα που σχετίζονται με τη γεωργία, όμως εν προκειμένω επιλέχθηκε ένα δεύτερο ουσιαστικό με σκοπό να επιτευχθεί η αναφορά σε δύο εργαλεία με την ίδια λειτουργία. Έτσι, εφόσον στα γαλλικά τα εργαλεία « serpe » και « faucille » είναι σχεδόν πανομοιότυπα, παρουσιάζοντας ήσσονος σημασίας διαφορές, θεωρήσαμε δόκιμους τους όρους «φαλκίδι» και «δρεπάνι».

Σε διαφορετική κατηγορία εργαλείων, στον κλάδο της χαρτοποιίας, αναφέρεται το «κόσκινο» (« les uns vous retirant de la claie une petite bouche de bouille qu'ils savent étendre et manier comme une étoffe » p. 50), του οποίου η λειτουργία εξηγείται στο συγκεκριμένο της πρότασης. Η πρώτη χρήση του συγκεκριμένου εργαλείου είναι αυτή του κοσκινίσματος του αλευριού, όμως εφόσον πρόκειται για ένα εύχρηστο και γνωστό, στον μέσο Έλληνα αναγνώστη, εργαλείο και αποδίδει πλήρως νοηματικά τη λειτουργία του, καθώς αυτή είναι η ερμηνεία της

γαλλικής λέξης, επιλέχθηκε αυτή η λύση. Άλλες επιλογές θα μπορούσαν να αποτελέσουν η «κρησάρα» ή η «σήτα», με την πρώτη να παραπέμπει περισσότερο σε μια πιο λαϊκή γλωσσική χρήση, κι εφόσον δεν συνάδει με το γλωσσικό επίπεδο όλου του κειμένου δεν χρησιμοποιήθηκε, και η δεύτερη ίσως προκαλούσε σύγχυση λόγω της διττής σημασίας της καθώς δηλώνει και το διάτρητο πλέγμα που τοποθετείται στα παράθυρα. Σε κάθε περίπτωση εφόσον το ίδιο το βιβλίο μας δίνει πληροφορίες ως προς το νόημα της λέξης «*claié*» και προσδιορίζει το ελληνικό «κόσκινο» επιλέχθηκε αυτή για αποφυγή κάθε πιθανής παρερμηνείας.

5.1.4. Ο τίτλος

Σε ένα έργο ανεξαρτήτως του είδους του, είτε πρόκειται για πεζογραφία, είτε για ποίηση ή θεατρικό έργο, ο τίτλος αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του, καθώς αποτελεί την πρώτη γεύση για αυτό που «κρύβεται» στο περιεχόμενό του. Όσον αφορά τη μετάφρασή του επιβάλλεται να γίνει μια εύστοχη επιλογή τόσο νοηματικά όσο και υφολογικά που να συμφωνεί με εκείνη του εκάστοτε συγγραφέα.

Στο έργο της η Γεωργία Σάνδη επέλεξε για τίτλο το όνομα της πόλης όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα. Ο τίτλος έχει διττή σημασία, έτσι κι εμείς θα σχολιάσουμε αρχικά την κυριολεκτική σημασία του ως το όνομα μιας φανταστικής πόλης και στη συνέχεια τη μεταφορική έννοια που ενέχει, καθώς αντιπροσωπεύει πολλά περισσότερα από τα προφανή. Πρόκειται λοιπόν για μια μη υπαρκτή πόλη και προσωπικό δημιούργημα της Σάνδης, η οποία παρότι εμπνευσμένη από την πόλη Τιερ, που είναι η πρωτεύουσα της μαχαιροποιίας, δεν αναφέρει πουθενά το όνομά της και μεταφέρει τις εργατικές και κοινωνικές συνθήκες που συνάντησε εκεί στη δική της *Ville Noire*. Επιλέξαμε την ακριβή μετάφραση του τίτλου της γλώσσας-πηγής και μεταφράσαμε ως *Μαύρη Πόλη*. Αυτή η επιλογή δικαιολογείται αρχικά διότι έπρεπε να αποδοθεί νοηματικά το ουσιαστικό «*ville*», ώστε να μην υπάρξει αμφιβολία για το ότι πρόκειται για πόλη και όχι για ένα χωριό παραδείγματος χάριν. Έτσι αποκλείσαμε ως πιθανή επιλογή τον «Μαυρότοπο» εφόσον δεν παραπέμπει νοηματικά επαρκώς στον επιθυμητό οικισμό. Αντίστοιχα θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε ως «Μαυρούπολη», όμως σε αυτό το σημείο εμφανίζονται οι βαθύτερες έννοιες που

περικλείει ο τίτλος. Το επίθετο που αποδίδει η Σάνδη στην πόλη είναι πολύ συγκεκριμένο και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο. Το μαύρο χρώμα προσδιορίζει το χρώμα από το οποίο είναι καλυμμένοι άνδρες και παιδιά, εργάτες στα εργοστάσια και στις βιομηχανίες. Είναι ευδιάκριτη η περιγραφή τους, οι οποίοι εμφανίζονται «κατάμαυροι» (« je vis aller et venir quantité d'hommes et d'enfants tout noirs » p. 50), και τα παιδιά «λερωμένα από την κάπνα και τα ρινίσματα σιδήρου» (« tous ces enfants barbouillés de suie et de limaille » p. 47). Με αυτό το σκεπτικό, λοιπόν, αποκλείσαμε την επιλογή της «Μαυρούπολης» εφόσον θεωρήσαμε έτσι δεν είναι καταφανής η μεταφορική χροιά που ενέχει ο τίτλος και συμπύσσοντας τις δύο λέξεις σε μία το χρώμα χάνει τη δυναμική του. Με την ίδια λογική αποκλείστηκαν και άλλες πιθανές εκδοχές όπως η «Καρβουνιασμένη Πόλη» ή η «Μελανή Πόλη». Θεωρήσαμε ότι το χρώμα έπρεπε να είναι διακριτό ώστε να καλυφθούν οι δύο πόλοι που θέλει να θίξει η Σάνδη: ο κυριολεκτικός που αφορά στο χρώμα με το οποίο έχουν ποτιστεί οι κάτοικοι της πόλης αυτής και ο μεταφορικός που σχετίζεται με τις άθλιες κοινωνικοοικονομικές και υγειονομικές συνθήκες διαβίωσης της περιοχής.

Για να παρουσιαστούν όσο το δυνατόν πιο ευδιάκριτα οι δυσκολίες που χαρακτηρίζουν τη Μαύρη Πόλη, πληροφορούμαστε από την αρχή του έργου ότι εκτός από αυτό το όνομα συνηθίζεται να την αποκαλούν και «κάτω πόλη» καθώς γίνεται διάκριση ανάμεσα της με την «πάνω πόλη» (« et il n'y a guère des habitants de la ville haute qui ne regardent avec orgueil les fumées et les tonnerres de la ville basse monter dans les airs » p. 48), η οποία χαίρει όλων των αγαθών. Λαμβάνοντας υπόψη λοιπόν τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων οι οποίοι βρίσκονται υπό καθεστώς φτώχειας και μόλυνσης επιλέξαμε το επίθετο «μαύρη» με γνώμονα τη διττή σημασία που έχει και στην ελληνική γλώσσα καθώς υπάρχουν εκφράσεις με τις οποίες δηλώνονται οι άσχημες και αρνητικές καταστάσεις όπως λόγου χάριν «μαύρη ζωή», «μαύρη ώρα», «κάνω μαύρες σκέψεις», «είμαι στις μαύρες μου» και με αυτόν τον τρόπο είναι πιθανό ο Έλληνας αναγνώστης να κάνει την ταύτιση.

Τέλος σημειώνουμε ότι κατευθυνθήκαμε προς αυτή την επιλογή επειδή επιδιώκουμε να είμαστε πιστοί στο νόημα που θέλει να αποδώσει η Σάνδη και στο ύφος της. Το υπαινικτικό, πολλές φορές, ύφος της ήταν κυρίως αυτό που μας παρότρυνε να δημιουργήσουμε τον αντίστοιχο υπαινιγμό στον Έλληνα αναγνώστη μέσω του χρώματος που χαρακτηρίζει την πόλη.

5.2. Πραγματολογικό επίπεδο

Το πραγματολογικό επίπεδο του μεταφραστικού σχολιασμού χωρίζεται σε δύο κεφάλαια, στην ανάλυση των κύριων ονομάτων και στα τοπωνύμια. Η μετάφραση των τοπωνυμίων, ιδιαίτερα, παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον καθώς δεν πρόκειται για υπαρκτές τοποθεσίες. Η επιλογή αυτή έγινε από τη Σάνδη για να ενισχύσει το κείμενό της με το στοιχείο του γλαφυρού και υπαινικτικού ύφους της. Το ίδιο ισχύει βέβαια και για τις επιλογές της στα κύρια ονόματα, με μοναδική διαφορά ότι η επιλογή αυτή πραγματοποιήθηκε μόνο σε δύο από τα αρκετά ονόματα ηρώων που εμφανίζονται στο έργο, με τον έναν να είναι ο βασικός ήρωας του μυθιστορήματος.

Σε αυτό το επίπεδο, επίσης, αφορά το επάγγελμα της « plieuse », στο οποίο προβήκαμε σε παράφραση και μεταφράστηκε «δίπλωνε τα φύλλα του τυπογραφείου» για να αποδοθεί το νόημα της δουλειάς της Τονίν. Εκτός από τη γλωσσική διάσταση που σχολιάσαμε, είναι εξίσου σημαντική και η πραγματολογική διάσταση του επαγγέλματος καθώς δεν υπάρχει στην ελληνική πραγματικότητα το αντίστοιχο επάγγελμα για να αποδοθεί στα ελληνικά. Επιλέχθηκε λοιπόν η παράφραση με σκοπό την πλήρη απόδοση του νοήματος. Επιπροσθέτως, σε μια περιγραφή του για τις ιδανικές συνθήκες της ζωής στην πάνω πόλη, η Γκοσέ αναφέρεται στο σπίτι των ονείρων του (« Adieu la maison peinte faisant crier ses girouettes dorées au vent de la plaine ! » p. 47), το οποίο χαρακτηρίζει «βαμμένο». Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε ένα πολιτισμικό στοιχείο της Γαλλίας καθώς αυτό το χαρακτηριστικό που προσδίδεται στο σπίτι υποδηλώνει την ευμάρεια και τις καλές οικονομικές συνθήκες του τόπου. Στον ελληνικό πολιτισμό το βάψιμο ενός σπιτιού δεν αποτελεί πρωτεύον χαρακτηριστικό του ώστε να προσδιορίσει παράλληλα τη ζωή των κατοίκων. Έτσι, επιλέχθηκε η ελεύθερη μετάφραση με ένα πιο γενικό όρο για να δοθεί αυτή η έννοια του «ωραίου» σπιτιού, με το σπίτι να χαρακτηρίζεται «περιποιημένο». Σύμφωνα με τον Βλαχόπουλο (2010) «η άγνοια των πολιτισμικών παραμέτρων εξουδετερώνει τη δημιουργική κατανόηση και οδηγεί σε γραμμική και άκριτη μεταφορά δομών της γλώσσας-πηγής στη γλώσσα-στόχο» (σ. 88). Στη συνέχεια, θα σχολιάσουμε πιο

διεξοδικά τους δύο βασικούς άξονες του πραγματολογικού επιπέδου, αυτούς των ανθρωπωνυμίων και των τοπωνυμίων.

5.2.1. Ανθρωπωνύμια

Σε ολόκληρο το έργο αναφέρονται αρκετά κύρια ονόματα και τα περισσότερα εμφανίζονται στα αποσπάσματα που επιλέξαμε να μεταφράσουμε. Ορισμένα είναι τα αληθινά ονόματα των ηρώων, είτε τα μικρά τους είτε επώνυμα, άλλα είναι ψευδώνυμα ή υποκοριστικά, και άλλα δεν αφορούν ήρωες αλλά υπαρκτά πρόσωπα της ελληνικής ιστορίας.

Για τα περισσότερα ονόματα επιλέχθηκε η φωνητική μεταγραφή, καθώς είτε πρόκειται για συνηθισμένα ονόματα ακόμη και στη σημερινή εποχή, είτε δεν έχουν κάποιο νόημα το οποίο χρησιμεύει στην κατανόηση του κειμένου. Έτσι λοιπόν, τα ονόματα των Λουί Γκοσέ (« Louis Gaucher » p. 43), Σουζάν Γκοσέ (« Suzanne Gaucher » p.56), Ετιέν Λαβούτ (« Étienne Lavoute » p. 43), Λιζ (« Lise » p.52), Μολινό (« Molino » p.56), Λοραντίς (« Laurentis » p. 141), Ωντμπέρ (« Audebert » p. 80), αποδόθηκαν στα ελληνικά με φωνητική μεταγραφή από τα γαλλικά, όπως και το όνομα της Τονίν (« Tonine » p. 53), το οποίο αποδεικνύεται πως πρόκειται για υποκοριστικό του ονόματος « Jeanne-Antoinette » καθώς στο ενδέκατο κεφάλαιο του βιβλίου υπογράφει ένα γράμμα της προς τον Επτάσπαθο με το επίσημο όνομά της.

Ο κύριος ήρωας του μυθιστορήματος *La Ville Noire* είναι ο Ετιέν Λαβούτ, όπως είναι το πραγματικό του όνομα. Στην πρώτη όμως σελίδα του έργου, αμέσως μόλις η συγγραφέας αναφέρεται στο όνομά του σπεύδει να επισημάνει το ψευδώνυμό του. Το όνομα δηλαδή το οποίο τον συντροφεύει σε όλη τη διάρκεια του έργου. Θεωρήσαμε ως ορθότερη επιλογή την ακριβή μετάφραση του ονόματος σε Επτάσπαθος (« Sept-Érées » p. 43), εφόσον μαζί με το όνομά του γίνεται γνωστό και το επάγγελμά του, το οποίο είναι μαχαιροποιός-οπλοποιός. Σε άλλο σημείο του έργου εμφανίζεται ως «μάστορας στην σκλήρυνση της λεπίδας ενός μαχαιριού ή ενός σπαθιού» (« lui qui excellait à tremper la lame d'un poignard ou d'une épée » p.78), καθιστώντας οποιαδήποτε άλλη επιλογή ελλιπή ως προς το νόημα που θα ήθελε η Σάνδη να αποδώσει χρησιμοποιώντας αυτή την προσωνυμία στον ήρωά της.

Την ίδια στρατηγική ακολουθήσαμε και ως προς το όνομα του Ατρόμητου (« Va-sans-Peur » p. 140) ακριβώς επειδή το όνομα που του έχει αποδοθεί στα γαλλικά έχει κάποια ερμηνεία. Είναι σημαντικό βέβαια ότι στη γλώσσα-πηγή το όνομα *απαρτίζεται* από ένα ρήμα κι ένα ουσιαστικό, εμείς κρίναμε ότι θα εξυπηρετούσε περισσότερο αν δημιουργούσαμε ένα επίθετο με το ίδιο νόημα. Η Σάνδη ξεκινάει το κεφάλαιο στο οποίο αναφέρεται για πρώτη φορά στον Ατρόμητο, όπως και σε εκείνο με την Τονίν, με μια σύντομη περιγραφή της προσωπικότητάς του. Από αυτή την περιγραφή λοιπόν αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για έναν εργάτη με έντονο χαρακτήρα που όταν αναβαθμίστηκε σε αφεντικό έγινε πολύ σκληρός με τους υπόλοιπους εργάτες (« Va-sans-Peur était un très honnête homme, très attaché à son devoir, mais très emporté quand le travail lui excitait les nerfs.[...] Il parlait durement à ses anciens camarades, il exigeait des apprentis plus qu'ils ne pouvaient savoir, il ne souffrait pas une observation, et passait avec trop de facilité du reproche à la menace » p. 140). Συνεπώς με την ίδια λογική μεταφράσαμε το όνομα του επιδιώκοντας με αυτόν τον τρόπο να μεταδώσουμε στον Έλληνα αναγνώστη το βασικό χαρακτηριστικό αυτού του ήρωα που η συγγραφέας επέλεξε να το αποτυπώσει στο ίδιο του το όνομα.

Αναφορικά με τον νονό του Επτάσπαθου, τον Λαγκέρ (« Laguerre »), παρότι το όνομα του θα μπορούσε να δηλώνει κάτι σχετικό με τον πόλεμο, δεν δίνεται σε κανένα σημείο του βιβλίου κάποια παρόμοια πληροφορία. Εμφανίζεται ως ένας σκληρός γέρος της εποχής, σε ό,τι αφορά στη δουλειά του και στον τρόπο που θέλει να εκπαιδεύσει τον Επτάσπαθο, που έχει την κηδεμονία του, (« ils'escrime encore avec rage...comme s'il eût voulu me fendre la tête » p. 51) και μπορεί με τη συμπεριφορά του να φαίνεται απωθητικός όμως σε καμία περίπτωση δεν χαρακτηρίζεται κακός ή πολεμοχαρής, ώστε να του αποδοθεί κάποιο παρόμοιο όνομα (« Je vis bientôt que c'était l'homme le meilleur que j'eusse encore rencontré » p. 51).

Όλα τα προαναφερθέντα κύρια ονόματα πρόκειται για μυθοπλαστικά πρόσωπα, ήρωες του μυθιστορήματος και όχι για κάποιο υπαρκτό πρόσωπο. Στο δέκατο κεφάλαιο όμως, γίνεται αναφορά στους αρχαίους Έλληνες φιλόσοφους, Επίκτητο και Πλάτωνα (« Épictète et Platon » p. 140) για τους οποίους μιλάει ο Οντιμπέρ στους εργάτες. Φυσικά το ονόματα των δύο φιλοσόφων αποδίδονται στα ελληνικά, παρόλο που δεν αναφέρεται κάποια περαιτέρω πληροφορία στη συνέχεια

του αποσπάσματος, προφανώς επειδή πρόκειται για δύο παγκοσμίως γνωστές προσωπικότητες.

Συνοπτικά, η πρακτική που εφαρμόστηκε ως επί το πλείστον στα κύρια ονόματα ήταν αυτή της φωνητικής μεταγραφής με εξαιρέσεις τα ονόματα του Επίκτητου και του Πλάτωνα και των δύο ηρώων, του Επτάσπαθου και Ατρόμητου, λόγω του ερμηνευτικού στοιχείου που ενέχουν τα ονόματά τους στο πρωτότυπο έργο.

5.2.2. Τοπωνύμια

Στο έργο της, η Σάνδη επιλέγει μη υπαρκτές περιοχές με αποτέλεσμα τα ονόματα που δίνει στην καθεμία να είναι φανταστικά. Αυτό είναι ένα στοιχείο που ενισχύει την ουτοπία που εν γένει διέπει τα έργα της. Αν και η πόλη του Τιερ αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη συγγραφή του μυθιστορήματος, δεν αναφέρεται πουθενά και δίνει στον τόπο όπου διαδραματίζεται όλη η ιστορία αλλά και στον τίτλο του έργου της το όνομα μιας ανύπαρκτης, στην πραγματικότητα, πόλης με σκοπό μέσω του ονόματός της να προβληθούν όλα τα φανερά ή κρυμμένα χαρακτηριστικά της.

Στο κεφάλαιο των τοπωνυμίων έχει εξέχουσα σημασία η αρνητική χροιά όλων των ονομάτων της κάθε περιοχής. Πρόκειται για μια απολύτως συνειδητή επιλογή, καθώς η συγγραφέας επιδιώκει να προσδώσει στο όνομα της κάθε τοποθεσίας όλες τις άσχημες, άθλιες και δυσμενείς συνθήκες μέσα στις οποίες βρίσκονται οι κάτοικοι του τόπου. Αρχικά, το όνομα των περισσότερων περιοχών αποτελείται από το ουσιαστικό που τις χαρακτηρίζει και προσδιορίζει το επόμενο ουσιαστικό που ενέχει την έννοια της «κόλασης» δηλαδή της φρικτής ατμόσφαιρας στην οποία ζουν οι κάτοικοι. Η «*Τρύπα της Κολάσεως*» («*Trou-d'Enfer*» p. 44), το «*Πήδημα της Κολάσεως*» («*Saut-d'Enfer*» p. 52) και η «*Κοιλάδα της Κολάσεως*» («*Val-d'Enfer*» p. 61), αποτελούν περιοχές που αποδίδουν την επιθυμητή ατμόσφαιρα και δεν χρειάστηκε να γίνει κάποια παρέμβαση στα ελληνικά ώστε να μεταφερθεί καλύτερα το νόημα. Στο μέρος «*Πήδημα της Κολάσεως*», στο δίλημμα μεταξύ «πήδημα» ή «άλμα» επικράτησε η πρώτη επιλογή καθώς υπάρχουν διάφορες περιοχές ή τοποθεσίες της Ελλάδας που έχουν αυτό το όνομα, όπως για παράδειγμα η παραλία της Άνδρου «*Της Γριάς το Πήδημα*» ή το χωριό «*Πήδημα*» της Μεσσηνίας.

Ο τόπος στον οποίο βρίσκεται μια εξαθλιωμένη βιοτεχνία και ονομάζεται «*Χαμένη Γούβα*» («*le Creux-Perdu*» p. 78), περιγράφεται ως ένα άγριο μέρος με ένα «δυσοίωνο» όνομα («*un nom de mauvais augure*» p. 78). Ο συνδυασμός των δύο λέξεων δημιουργεί το όνομα μιας τοποθεσίας που αποδίδει την ασχήμια και προετοιμάζει τον αναγνώστη ή τον επισκέπτη για τα αρνητικά στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν. Η ίδια συλλογιστική παρουσιάζεται και στο όνομα της βιοτεχνίας, «*η Παράγκα*» («*la Baraque*» p. 78), το οποίο χαρακτηρίζεται ως «ένα αρκετά περιφρονητικό όνομα» («*un nom bien méprisant*» p. 78). Έτσι, σκοπός μας ήταν να αποδώσουμε στα ελληνικά αυτό το όνομα τόσο νοηματικά όσο και υφολογικά. Η λέξη «*παράγκα*» υποδηλώνει αυτή την πρόχειρη κατασκευή της βιοτεχνίας εν προκειμένω, ενώ ταυτόχρονα παραπέμπει και στις άθλιες συνθήκες στις οποίες βρίσκεται αυτό το μέρος.

Αναφορικά με το όνομα της πόλης στην οποία βρίσκονται οι ήρωες του έργου και αποτελεί και τον τίτλο του μυθιστορήματος, επιλέχθηκε επίσης η κατά λέξη μετάφραση, καθώς αρχικά έπρεπε να επισημανθεί ότι πρόκειται για πόλη και όχι για ένα χωριό λόγου χάριν. Το επίθετο που χαρακτηρίζει την πόλη ήταν αυτό που μας προβλημάτισε ως προς την απόδοσή του στα ελληνικά όμως το χαρακτηριστικό του «*μαύρου*» που τη διακατέχει έχει διάφορες ερμηνείες τις οποίες εξηγήσαμε στο λεξιλογικό επίπεδο στο οποίο αφορούν. Όταν αναφέρεται για πρώτη φορά στον τόπο τους, ο Επτάσπαθος το κάνει ως αναφορά στην πόλη τους, στη «*μαύρη πόλη μας, όπως τη λένε στην περιοχή*» («*notre ville noire, comme on l'appelle dans le pays*» p. 48) όπως λέει. Σε αυτή τη φράση μας δίνεται η πληροφορία ότι αυτό είναι ένα όνομα που έχει δοθεί από τους κατοίκους της γύρω περιοχής και το οποίο όμως έχει επικρατήσει. Αυτός είναι και ο λόγος που σε αυτή την πρώτη αναφορά της συγγραφέα στην πόλη επιλέγει να τη γράψει με μικρά γράμματα σαν να μην πρόκειται για πραγματικό τοπωνύμιο, καθώς και σε ό,τι αφορά τον τυπογραφικό τομέα εμφανίζεται σε πλάγια γραφή. Αυτό βέβαια παύει να ισχύει από την αμέσως επόμενη αναφορά στο όνομα της πόλης, το οποίο καθ' όλη τη διάρκεια του έργου αναγράφεται με κεφαλαία αρχικά γράμματα όπως δηλαδή συνηθίζεται σε όλα τα τοπωνύμια. Έτσι λοιπόν, κι εμείς ακολουθήσαμε το ίδιο μοτίβο και κάθε φορά που ο ήρωας αναφέρεται στη «*Μαύρη Πόλη*» («*dans la Ville Noire*» p. 49) πορευτήκαμε σύμφωνα με τον κανόνα και την επιλογή της συγγραφέα.

Από τις πέντε τοποθεσίες που παρουσιάζονται στο έργο, οι τρεις εμπεριέχουν στο όνομά τους την έννοια της κόλασης (« enfer »), με αυτό και μόνο να αποτελεί αρκετό χαρακτηριστικό της εξαθλίωσης που υφίστανται οι άνθρωποι της πόλης, και τα άλλα δύο τοπωνύμια έχουν επίσης αρνητική σημασία. Συνεπώς, δεν χρειάστηκε να καταφύγουμε σε κάποια διαφορετική λύση, εφόσον η λέξη «κόλαση» αποτελεί το πιο βασανιστικό στάδιο στο οποίο μπορεί να βρίσκεται ο κάθε άνθρωπος και η κατά λέξη μετάφραση αποδείχθηκε μια βολική και σωστή λύση ως προς την απόδοση του νόηματος.

5.3. Υφολογικό επίπεδο

Το ύφος του κάθε συγγραφέα είναι μοναδικό και υποχρέωση του μεταφραστή είναι να το τηρήσει και να αποδώσει το κείμενο στη γλώσσα-στόχο με τον τρόπο τον οποίο ήθελε να επικοινωνήσει το νόημα του ο συγγραφέας στη γλώσσα-πηγή. Το ύφος της Γεωργίας Σάνδης είναι λυρικό και περιγραφικό με πλούσια και, σε κάποια σημεία, λόγια γλώσσα. Τα έργα της συχνά χαρακτηρίζουν οι περιγραφές της φύσης, η ανάλυση συναισθημάτων και εσωτερικών συγκρούσεων του χαρακτήρα. Θα παραθέσουμε λοιπόν τα ανάλογα αποσπάσματα στα οποία είναι έντονο το ύφος της συγγραφέα και τα σημεία στα οποία χρειάστηκε να παρέμβουμε. Ο Βλαχόπουλος (2010) υποστηρίζει ότι:

Η ανάλυση των υφολογικών στοιχείων που απαρτίζουν το πρωτότυπο, το οποίο δέχεται ο μεταφραστής από τον εντολέα, αποκαλύπτει τις προθέσεις του συντάκτη του αρχικού κειμένου, ενώ η επιλογή των κατάλληλων υφολογικών στοιχείων εκ μέρους του μεταφραστή από το απόθεμα της γλώσσας-στόχου κρίνουν την οικοδόμηση επικοινωνιακής επάρκειας του μεταφράσματος και την ικανοποίηση των κριτηρίων αποδοχής που έχουν τεθεί εκούσια ή ακούσια από τον παραλήπτη. (σ. 82)

Στον διάλογο ανάμεσα στον Επτάσπαθο και την Τονίν, είναι ευδιάκριτη η πολιτισμική διάσταση ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γαλλία, καθώς μιλούν ο ένας στον άλλον στον πληθυντικό. Στο κείμενο γίνεται γνωστό ότι πρόκειται για δύο νέους εργάτες που γνωρίζονται από παιδιά και έχουν ζήσει όλη τους τη ζωή στην επαρχία. Επιχειρώντας να μεταφέρουμε την αντίστοιχη εικόνα στην ελληνική πραγματικότητα του ίδιου αιώνα και στις ίδιες συνθήκες θεωρήσαμε ως πιο πιθανό ότι τα πρόσωπα εκείνης της εποχής θα απευθύνονταν ο ένας στον άλλον στον ενικό αριθμό «Ζήτα την

έγκριση του ξαδέλφου μου και της γυναίκας του», «Δεν θέλεις να τους μιλήσεις για εμένα;» (« Demandez l'agrément de mon cousin et sa femme », « Ne voulez-vous pas leur parler de moi ? » p. 55). Παρόλη την αμηχανία που τους διέπει, εφόσον υπάρχει αυτή η αμφιβολία του ερωτικού ενδιαφέροντος μεταξύ τους, δεν παύουν να είναι δύο νεαροί συγχωριανοί με κοινή πορεία στη μέχρι τότε ζωή τους, κι έτσι θεωρούμε ότι το ύφος τους θα ήταν πιο απλό και οικείο και όχι τόσο επιτηδευμένο όσο θα το έκανε ο πληθυντικός αριθμός στα ελληνικά.

Η *Μαύρη Πόλη* έχει έντονο το στοιχείο της περιγραφικότητας κυρίως του τοπίου και του περιβάλλοντος. Από την αρχή μάλιστα του μυθιστορήματος είναι έκδηλο το περιγραφικό ύφος και η αντίθεση μεταξύ της πάνω και κάτω πόλης. Ο Γκοσέ περιγράφει στον φίλο του, τον Επτάσπαθο την πάνω πόλη και τις συνθήκες που ζουν οι ίδιοι «Κοίτα εκεί, πάνω από τα κεφάλια μας, πάνω στην αναβαθμίδα του βουνού,...και τις δερμάτινες ποδιές μας» (« Regarde là, au-dessus de nos têtes, sur la terrasse de la montagne,...et nos tabliers de cuir. » pp. 45-46). Στη συνέχεια, στο μακροσκελή μονόλογο του, ο Γκοσέ περιγράφει ακόμη πιο λεπτομερώς τη ζωή στη Μαύρη Πόλη η οποία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την περιγραφή της πάνω πόλης την οποία παρομοιάζει με «πόλη της Ιταλίας» «και όλες αυτές τις ξύλινες σκεπές που έχουν μαυρίσει από τον καπνό,...γύρω από τις μηχανές σαν μυρμήγκια: [...] ενώ εκεί πάνω, στη θέση ενός άθλιου οικισμού,...και να ευδοκιμήσουν» (« et tous ces toits de bois noircis par la fumée,...comme des fourmis autour des machines ; [...] tandis que là-haut, au lieu d'une bicoque misérable,...et prospérer. » pp. 47-48). Η μεταφραστική τεχνική μας ήταν η κατανόηση του λεξιλογίου και η ακριβής απόδοσή του στα ελληνικά μένοντας πιστοί αφενός στο ύφος και αφετέρου στο γλωσσικό επίπεδο της συγγραφέα. Επιπλέον, το τέταρτο κεφάλαιο ξεκινάει με την περιγραφή της τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται ο Επτάσπαθος. Οι λεπτομέρειες που επιλέγει να χρησιμοποιήσει στα λόγια της η Σάνδη καθιστούν το ύφος της σημαντικά παραστατικό «Αναγνώριζε το μέρος όπου βρισκόταν...ή από την πτώση ογκόλιθων που προεξείχαν από παντού.» (« Il ne reconnut l'endroit où il se trouvait...ou par la chute des blocs de rocher qui les surplombaient de toutes parts. » p. 76). Η μέθοδός μας ήταν να κατανοήσουμε το κείμενο, την εικόνα που θέλει να περάσει η συγγραφέας κι έτσι να την αποδώσουμε στη γλώσσα-στόχο.

Το ύφος της Σάνδης είναι γλαφυρό και λυρικό. Μέσω των χαρακτήρων της παρουσιάζει με τρόπο ιδιαίτερα περιγραφικό και ζωντανό καταστάσεις που κάνουν

τον αναγνώστη να αισθάνεται σαν να βρίσκεται μέσα στο έργο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σκέψη του Επτάσπαθου σχετικά με τους πιθανούς κινδύνους στη ζωή ενός εργάτη «δεν είναι να σε ρουφήξει υδροστρόβιλος ή να ακρωτηριαστείς από τις μηχανές,...που πάει στη μάχη» (« ce n'est pas d'être englouti par une trombe d'eau ou de se faire estropier par les machines,...qui va au feu » p. 77). Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε μια ζωντανή περιγραφή των κινδύνων στους οποίους ενδέχεται να υποπέσει ο εργάτης της Μαύρης Πόλης και για να φτάσει αυτή η περιγραφή στο απόγειό της συνεχίζει με μια μεταφορική φράση η οποία ενισχύει την υπερβολή που χαρακτηρίζει τα παραπάνω λόγια «αλλά το να μην μπορείς να φιμώσεις αυτό το λυσσασμένο κτήνος...και να απαρνηθείς τον Θεό!» (« mais ne pouvoit pas museler cette bête enragée...et renier Dieu ! » p. 77). Μεταφράσαμε, λοιπόν, με τον πιο σαφή τρόπο ώστε να αποδοθεί το νόημα καθώς περιέχει μεταφορικά στοιχεία που δεν πρέπει να δημιουργήσουν την οποιαδήποτε νοηματική σύγχυση στον αναγνώστη.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται και στην περιγραφή των συναισθημάτων των χαρακτήρων, καθώς μέσα από αυτές τις περιγραφές η συγγραφέας συνηθίζει να βγάζει στην επιφάνεια την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων σχέσεων και σκέψεων. Ο Επτάσπαθος φιλοδοξώντας να ανοίξει τη δική του βιοτεχνία και να ανελιχθεί επαγγελματικά και κοινωνικά εκφράζει τις σκέψεις του «“Εδώ θα είμαι ο μόνος κύριος και αφέντης στον χώρο μου!...για δυο τρία χρόνια το πολύ.”» (« “Ici je serai seul maître et seigneur chez moi ! ... pour deux ou trois ans tout au plus.” » pp. 79-80), σύμφωνα με τις οποίες θα είναι καλύτερος εργοδότης από αυτούς που είχε εκείνος ως εργάτης. Σε αυτό το απόσπασμα μεταφράσαμε με νοηματική σαφήνεια τα ενδόμυχα συναισθήματα του ήρωα που ενισχύουν το παραστατικό και λεπτομερές ύφος της Σάνδης.

Τέλος, το ύφος στα έργα της Γ. Σάνδης εν γένει έχει πολύ σημαντικό ρόλο, καθώς μέσω των περιγραφών και της πλούσιας γλώσσας που χρησιμοποιεί θίγει κοινωνικά ζητήματα και σκιαγραφεί τις προσωπικότητες των χαρακτήρων της με σαφήνεια και λεπτομέρεια. Το μυθιστόρημα χαρακτηρίζει επίσης, ο λυρισμός και η γλαφυρότητά του που δημιουργούν ένα ζωντανό και ρεαλιστικό πλαίσιο.

6. Συμπεράσματα

Η Γεωργία Σάνδη αποτελεί μια εμβληματική προσωπικότητα ως συγγραφέας αλλά και ως γυναίκα που επηρέασε τον τρόπο σκέψης των αναγνωστών της. Μέσα από την έρευνά μας για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας, γνωρίσαμε εκείνη και τις ιδέες της σε βάθος και θαυμάσαμε το έργο της. Στο μυθιστόρημά της, *Η Μαύρη Πόλη*, διαφαίνονται πολλές από τις αντιλήψεις της για τη ζωή και την κοινωνία. Προσεγγίζει θέματα που απασχολούσαν τη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα, όπως κοινωνικές ανισότητες, φτώχεια και εξαθλίωση της εργατικής τάξης και μας ταξιδεύει στην εποχή εκείνη όπου μέσω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της πόλης πάντα υπάρχει μια ελπίδα για φως.

Στην εργασία μας παρουσιάσαμε τη συγγραφέα, τη ζωή της και το έργο της και στη συνέχεια την παρουσία της στην Ελλάδα την περίοδο του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα βασιζόμενοι στις ανάλογες βιβλιογραφικές πηγές. Μέσω της έρευνας μας κατέστη φανερό ότι οι μεταφράσεις των έργων της παρουσιάζουν σημαντική απόκλιση η μία με την άλλη με το πέρασμα του χρόνου και δημοσιεύονται σε διαφορετικούς εκδοτικούς οίκους. Όσον αφορά στη μετάφραση του μυθιστορήματος είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι δεν είχε μεταφραστεί ποτέ έως τώρα στα ελληνικά, παρά τις σημαντικές θεματικές του, οι οποίες θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν ακόμη και να αφορούν στους Έλληνες του 19^{ου} αιώνα. Προτεραιότητά μας ήταν να μείνουμε πιστοί στο νόημα του έργου και στο ύφος της συγγραφέα, χωρίς να προβούμε σε δραστικές δομικές παρεμβάσεις. Οφείλαμε επίσης να λάβουμε υπόψη μας τις γλωσσικές και πολιτισμικές αποκλίσεις των δύο χωρών, ώστε να ανταπεξέλθουμε κυρίως στο επίπεδο του ύφους.

Το έργο παρουσίασε ορισμένες μεταφραστικές δυσκολίες και προκλήσεις ιδιαίτερα στο γλωσσικό κομμάτι εφόσον πρόκειται για ένα έργο του 19^{ου} αιώνα και η θεματική του αφορά στην εργατική γαλλική τάξη. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί η Σάνδη συνδυαστικά με το ύφος της και την πλούσια και, ορισμένες φορές, λόγια γλώσσα της μας προβλημάτισε και μας οδήγησε σε μεταφραστικά διλήμματα μεταξύ δύο ή περισσότερων επιλογών. Στον μεταφραστικό σχολιασμό μας, λοιπόν, ασχοληθήκαμε με το λεξιλογικό, το πραγματολογικό και το υφολογικό επίπεδο, ώστε να καλύψουμε τους σημαντικότερους τομείς στους οποίους εντοπίσαμε τις

περισσότερες και τις πιο ενδιαφέρουσες δυσκολίες, αλλά και τα σημεία στα οποία άξιζε να αναφερθούμε ακριβώς επειδή σε αυτά διαφαινόταν η συγγραφική παρουσία της Σάνδης. Τέλος, θεωρούμε πως καλύψαμε επαρκώς τα κύρια μέρη αυτών των επιπέδων με ικανοποιητικά παραδείγματα τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά.

Βιβλιογραφία

Έργο

Sand, G. (2021) [1861]. *La Ville Noire*. Flammarion. “Étonnants Classiques”.

Έντυπα λεξικά

Βοσταντζόγλου, Θ. (1998) [1962]. *Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης*. Ιωάννα Βοσταντζόγλου-Βλαστάρη.

Γαλάνης, Γ. Φ. (2012). *Γαλλοελληνικόλεξικό. Dictionnaire français-grec moderne*. Πατάκης.

Ιορδανίδου, Α. (επιμ.) (2017) [2008]. *Θησαυρός συνωνύμων και αντιθέτων της νέας ελληνικής*. Πατάκης.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο λεξικολογίας.

Σιτογραφία

<https://dictionnaire.lerobert.com/>

<https://www.cnrtl.fr/>

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

<http://tradutheque.fr.l.uoa.gr/>

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Βλαχόπουλος, Σ. (2010). *Μετάφραση και δημιουργικότητα*. Κλειδάριθμος.

Κασίνης, Κ. Γ. (2006). *Βιβλιογραφία των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ'-Κ' αι. Τόμος πρώτος 1801-1900*. Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.

Κεντρωτής, Γ. (1996). *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*. Διάυλος.

Σωφρονίδου, Φ. (2016). *Οι ελληνικές μεταφράσεις της γαλλικής λογοτεχνίας*. Ύψιλον.

Eco, U. (2003). *Εμπειρίες μετάφρασης. Λέγοντας σχεδόν το ίδιο*. Ελληνικά γράμματα.

Hugo, V. (2016) [1887]. *Απ' όσα έχω δει*. Ελληνική παιδεία.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Benoit-Dusauroy, A., Fontaine, G., Jedrzejewski, J., & Muhidine, T. (2021) [1992]. *Lettres européennes : manuel d'histoire de la littérature européenne*. CNRS.

Castells, C.S. (2008). Traduire George Sand : La Petite Fadette. *Ullcrític, L'*, pp. 281-289.

Didier, B. (1994). Société rurale, société urbaine chez George Sand. *Cahiers de l'AIEF*, 46 (1), pp. 69-92.

Didier, B. (1998). *George Sand écrivain, « Un grand fleuve d'Amérique »*, PUF.

Lungu-Badea, G. (1990). L'adaptation. Stratégie de traduction : entre norme et création. Στο Albir Hurtado, A. *La notion de fidélité en traduction*. Didier Érudition.

Pilbeam, P. (2006). L'impact de George Sand et des saint-simoniens outre-Manche. Στο Dauphin, N. (επιμ.), *George Sand : Terroir et histoire*. Presses universitaires de Rennes. <https://doi.org/10.4000/books.pur.7794>

Silvestri, A. (2013). Retour à l'utopie sans socialisme : La Ville noire de George Sand. *Revue italienne d'études françaises. Littérature, langue, culture*, (3) pp. 1-14. <https://doi.org/10.4000/rief.220>

Περίληψη

Η λογοτεχνική μετάφραση αποτελεί σημαντικό κομμάτι της μεταφραστικής πράξης και αυτό διαφαίνεται στον όγκο των εκτελούμενων μεταφράσεων. Η Γεωργία Σάνδη μέσα από τα έργα της, εκφράζει ιδέες, απόψεις και αντιλήψεις που επηρεάζουν τους αναγνώστες της μέχρι και σήμερα. Στο έργο της, *La Ville Noire*, αυτές οι κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις είναι έκδηλες, καθώς θίγει ζητήματα που απασχολούν τη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα και αφορούν την εργατική τάξη της εποχής. Η παρούσα εργασία έχει στόχο τη μετάφραση του μυθιστορήματος, *La Ville Noire*. Ο μεταφραστικός σχολιασμός διακρίνεται σε τρία επίπεδα, το λεξιλογικό, το πραγματολογικό και το υφολογικό παραθέτοντας ενδεικτικά παραδείγματα για το καθένα. Η γλώσσα του αιώνα αποτελεί μεταφραστική πρόκληση λόγω της χρονικής και πολιτισμικής απόκλισης του κειμένου-πηγής με το κείμενο-στόχο.

Λέξεις κλειδιά: λογοτεχνική μετάφραση, Σάνδη (Γεωργία), 19^{ος} αιώνας, *La Ville Noire*, εργατική τάξη, κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις

Résumé

La traduction littéraire est une partie importante de la pratique de la traduction, ce qui se reflète dans le volume des traductions réalisées. À travers ses œuvres, George Sand exprime des idées, des opinions et des perceptions qui influencent ses lecteurs jusqu'à nos jours. Dans son œuvre, *La Ville Noire*, ces concepts sociopolitiques sont évidents, car elle aborde des questions qui concernent la France du XIXe siècle et la classe ouvrière de l'époque. L'objectif de ce mémoire est la traduction du roman *La Ville Noire*, et le commentaire de traduction est divisé en trois niveaux, lexical, pragmatique et stylistique, avec des exemples illustratifs pour chacun d'entre eux. La langue du siècle est un défi pour la traduction à cause de la divergence temporelle et culturelle entre le texte source et le texte cible.

Mots-clés : traduction littéraire, Sand (George), XIXe siècle, *La Ville Noire*, classe ouvrière, concepts sociopolitiques